

TOTIVS
CATECHE

SEOS CHRISTIANAE
EXPOSITIO,

AVTORE IOD. VVILLICH.

RESELLIANO.

ADIECTAE

SVNT ET TABVLAE, QVIBVS

TOTA INSTITVTIO HVIVS

CATECHESIOS OB

OCVLOS PO-

NITVR.

Eodem autore.

FRANCFORTI

AD VIADRV M IN OFFI-

cina Ioannis Eichorn, Anno

M. D. LI.

3 fms

~~Handwritten scribbles and marks at the bottom of the page.~~

*Hæc te Vuillichij faciem pictura Iodoci,
Ingenij dotes ædita scripta docent.*

IO
CH

V

dan
far
go
me
cer
tan
on
uel
file
fui
int
sus
gen
pol
pro
que
tria

IODOCVS VVILLI

CHIVS RESELLIANVS RESEL-
LIANIS SVIS S. P. D.

Eritus sum nonnihil, Op-
timi ciues, uobis quicq̃
memoriæ prodere, præ-
sertim quod ad comparan-
dam uitæ cœlestis salutem & neces-
sarium, & utile esset. Sed multa ne-
gotia quibus obrutus sum, cursum
mei incepti in his temporibus exul-
ceratissimis impediuerunt, utiq; in
tantis turbis tum bellorum tum facti-
onum semper uestri memor eram,
uel magno, quod certis de causis
silentio prætereo, discrimine. Ab-
fui quidem multos annos, & longo
interuallo, & peregre uixi, non pul-
sus, non fugatus, sed excolendi in-
genij, si quod mihi est, gratia aliò
post mortem meorum parentum,
profectus sum. Dicere tamen ne-
queo, quanto amore & desiderio pa-
triæ perpoliendæ teneor. Nam sub

A z inde

EPISTOLA

inde educatio tam domestica, quàm scholastica me mouet, & impellit, ut uestri obliuio me nunquam capiat. Non probo qui stultitiam (sic .n. iudicabant) cuiusdam deridere uolebant, cùm Lunam Athenis meliorem, & nitidiorem esse, quàm quæ Corinthi pronunciauerat. Si quidem eundem dulcissimæ suæ patriæ amore illectum sic sensisse non est dubium. Nam etiam si uilissima nonnulla sint, aut certè uerè non similia, tamen propter amorē genialis loci pleræque præstantissima censentur. Quis .n. mentis compos sua, & maximè quibus in uita sua assuetus est, contemneret? ita uerum est, quod Ouidius olim cecinerat.

Rursus amor patriæ ratione ualentior omni.
 Vlysses sanè apud Calypso uir præstantissimus Ithacam asperam insulam ita adamauerat, ut nidulum illū saxi affixū immortalitati pretulerat, ut periclitans plurimùm uel fumum suæ

DEDICATORIA.

suæ patriæ uidere optauerat. Nonne
Stagiram urbium Olynthij unam à
Philippo Macedone dirutam Ari-
stoteles eo amore persecutus est, ut
eandem instaurandam ab Alexan-
dro Magno exorauerat? Nonne à
diuina eloquentia Theophrastus di-
ctus Eresiam suam? Nonne Troas-
dem suam Glycon? Nonne suam
Ceon Ariston maximi fecit adeoq;
in cœlum usq; extulit? Verè Ouidi-
us ad Ruffinum cecinit:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos

Ducit, & immemores non finit esse sui.

Quid melius Roma? Scythico qd frigore peis

Huc tamen ex illa barbarus ille fugit.

Cùm bene sint clausæ cauea Pandione natæ,

Nititur in syluas quæq; redire suas.

Assuetos tauri saltus, assueta leones

Nec feritas illos impedit, antra petunt.

Ecquis dulcissimorum suorum pa-
rentum, cœli, aëris, aquarum, alimen-
torum in educatione puerili gratus
obliuisci posset, eorumq; uolupta-

EPISTOLA

te iucundissima non moueretur?
 Si quis perpenderet communia patrię beneficia ab ipsis cunabulis usque uix ingratitude notam subterfugeret. Quare Timotheus Atheniensium dux, cum collegam suum propter honores quosdam superbientem audisset dicentem, Putas ne Timothee patriam nostram fore gratam? respondit, modò nos dignas gratias referre possemus. Prudens sanè responsum ducis est, qui maiora beneficia patrię esse, quàm ut quispiam ipsdem etiam gratissimus responderet, atque hoc animo adolescentum superbientium, quasi nihil suo natali loco deberent, in altiores dignitatis gradus subuecti, non parum refrenantur. Id quod & quartum decalogi nostri præceptum iuxta cum promissis largissimè exposcit, ne qua ingratitude propter pietatem in patriam dica scriberetur. Rectè igitur in Critone Platonius

tonicus

DEDICATORIA.

tonicus Socrates patrias leges sibi p
 personę fictionem loqui cogitat. An
 sic es inquit, sapiens, ut te latuerit,
 patri & matri & progenitoribus om
 nib. patriam esse anteponendā? atq;
 esse uenerabilius quiddā sanctiusq;
 & in superiore sorte tum apud de
 os, tum apud homines mentis com
 potes esse collocandam? colereque
 eam oportere magis, eiq; obedire,
 ac rigidius se gerenti mitius assentiri
 q̃ patri? & si quid iubeat uel dissua
 dere illi quantum liceat, uel facere,
 & patientissimē sustinere quicquid
 iusserit patiendum? At si mandaue
 rit uerberarite, siue in uincula con
 iici, siue in prælia miserit ad uulnera
 excipienda, mortemq; subeundam,
 obediendum est omnino. Ius enim
 ita dicitur, & neq; tergiuersandum,
 neq; fugiendum, neq; ordinem de
 serendum, sed in bello, in iudicio,
 & prorsus ubicunq; ea sunt, quę res
 publica, patriaq; iusserit, facienda.

A 4 aut

EPISTOLA

aut certè uerbis, quatenus iustum est, uti licet ad persuadendū illi, eamq̃ placandam. Vi aut̃ uti nefas est, uel contra matrē, uel contra patrem, maxime uerò omnium contra patriam. Hæc sunt q̃ leges patriæ afflicto Socrati suadent, omnibus p̃js & auditu & lectu gratissima dignissimaq̃, à Christiana doctrina nihil aliena. Quot quæso & quantos non aculeos in animis gratorum hominum sententia harum relinquit? Siquidē per patriā pater noster matrem duxit in uxorem, & produxit, per patriam iusta educatio & eruditio nobis accessit, per patriam in musica & gymnastica instituti sumus. Quid multis? per patriam geniti, educati, atq̃ eruditi sumus. Cur igitur hæc ipsa nos tanquam suos, & liberos & seruos, non exposceret præter multa commoda? Nā quod naturæ cognatum est & familiare, nescio quānam sui dulcedinem mortalibus in uita præ

DEDICATORIA.

præstat: Quapropter Euripides su-
auiter mihi cecinisse uidetur, cum
patriæ, quia est dulcissima, nunquam
quempiam satis gratum fore signi-
ficet his uersibus:

ἡ πατρίς ὡς ἔοικε φίλτατον βροτοῖς,
οὐδέ νομίσαι δάσαιμ' ἄρ' ὡς ὅτι φίλον.

Est enim patria, sicut ille ait, uelut al-
ter quidem deus, & primus maxi-
musq; parens. Quæ cum sint, ut
sunt, quàm uerissima, & nullis rati-
onibus repudianda, me non parum
ut uobis, o carissimi ciues, speciem
meæ beneuolentiæ, obedienciæ, huma-
nitatis, & pietatis erga uos præberē,
impulerunt. Atq; uobis non leges,
sicut Stagiritis Aristoteles, sicut Gn-
idijs Eudoxus, Lacedæmonibus Ly-
curgus, Atheniensibus Solon, præ-
scripsit, sed elementa pietatis Chri-
stianæ, quibus salus animæ magis,
quàm fortunarum & corporis quæ-
ritur, & quantum animus rebus ex-
ternis præstat, tanto illa omnibus &
legibus

EPISTOLA

legibus & artib. excellentiora sunt. Vobis autem nihil citra sacra scripturæ authoritatem & testimonium scriptum reliqui. Sed hæc sunt penè præcipua capita, Vt Deus sit una quædam essentia diuina, omnium rerum totius mundi, adeoq; ipsius mundi creatrix, tribus personis, deo patre, filio, & Spiritu sancto constans. Vt a patre sit filij & Spiritus sancti prima etiam ante conditum mundum origo. Itaq; æqualitas est in diuinitate, & potentia. Vt filius Deus & homo humani generis solus sit per dei misericordiam redemptor, reconciliator & mediator. Vt Spiritus sanctus ab utroq; procedens fidem nostram sic confirmat, quò nos membra ecclesiæ Christianæ, in qua tantum est peccatorum propter Christum remissio, & post resurrectionem nostræ carnis uitæ æternæ donum, redderemur. Vt uetus homo quantus & qualis sit, nisi renatus fuerit

DEDICATORIA.

fuerit, æternæ condemnationis reus erit. Vt liberum arbitrium in rebus aut spiritus, aut iusticiæ nostræ coram Deo nullum sit. Vt homo per Adami propagationem sit iræ filius. Vt in uere resipiscentibus peccata quanta cūq; per fidem in Iesum Christum tantum remittuntur, & condonantur. Vt lex iram Dei & peccata et infirmitatem hominis demonstraret. Vt Christianis sit libertas, & non carnis licentia, à maledictione legis, à ceremonijs Leuiticis & hominum traditionibus, ab inferis, & à peccatis per Christum parta & comparata. Vt iustificati, hoc est, absoluti ab omnibus peccatis uel coram Deo per misericordiam Dei in Christo, & propter Christum simus. Vt euangelium certa promissionum de saluatore totius mundi Christo resipiscentibus sit promulgatio. Vt bona opera personam Deo per fidem gratam & acceptam, necessario sequuntur

EPISTOLA

tur. Vt sacramenta iusticiæ per Chri-
 stum nobis donatæ uera signacula
 sint. Vt sacrificij genus nobis aliud
 non sit, quàm gratulatorium, non
 propter spectaculum, quasi esset the-
 atricum quiddam, sed propter par-
 ticipationem ueri corporis & san-
 guinis Iesu Christi, sub pane & ui-
 no omnibus iuxta Christi institutio-
 nem commune. Vt uera pœnitentia
 in conuersione peccatoris ad Deum
 hoc est, uera contritione & fide, qua
 bus fidei fructus accedunt, potissi-
 mum uersetur. Vt ecclesia Christi
 eo loci sit, ubi euangelij uox sonat,
 & iuxta Christi sacramentorum ad-
 ministratio & uideatur & percipia-
 tur. Vt constitutiones humanæ mu-
 tatione religionis Christianæ nulle
 sint. Hęc et alia q̃ plurima fideliter et
 candidè uobis ciuib. impartiri, pro
 nutritione lac, sicut D. Petrus ap-
 pellat, ἀδολογ redditurus, ut nos uni-
 uersi in regno cœlesti ciuitate ppter
 Chri

DEDICATORIA.

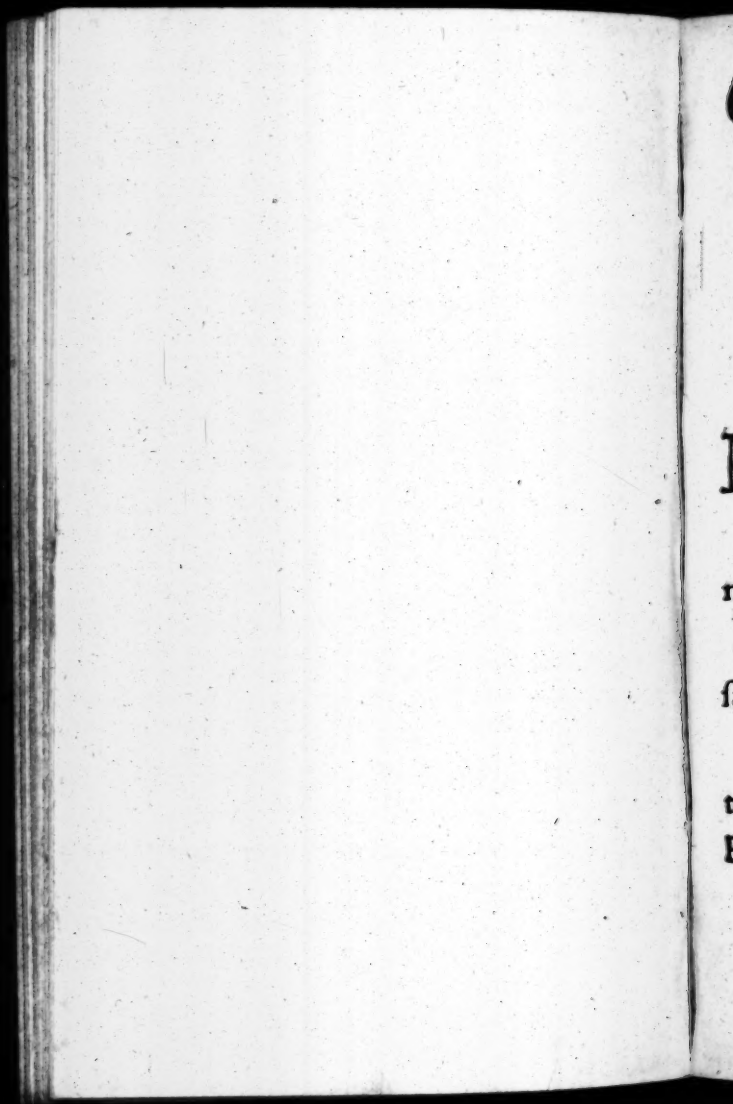
Christum donaremur. Putavi .n. id ipsum studium inter dulcissima patriæ officia maximum esse. Nā uobis duplicata mœnia, uallū, fossē, locus editus, aliāq; munimenta et commoda aut nihil, aut certè parū profunt, nisi uera pietatis Christianæ fundamenta istic p̄ pios ecclesię ministros iacta fuerint. Est enim patria nostra in Germaniæ extremis finibus non longe à sinu Venedico sita, ubi Varnorū, uel ut alijs placet, Varniorum olim sedes fuit, quos hodie Varnienses uocari audio, à quibus & episcopus Heilspergensis in Borussia etiamnum Varniensis appellatur. Atq; hoc scriptum non ea de causa uobis iucundissimi ciues, dedico, qua Lucillius suis Cōsentinis & Tarentinis, sed ut uos ad commune Christianæ doctrinæ studium inuitarem, pellicerem & retinerem, quo fieret, ut & in terra, & in cœlo ciues Christo nobis credentibus uitam æter-

EPIST. DEDICA.

æternam donante, frueremur. Est
quoque uobis cum doctiss. tum piissi-
mus episcopus, sicut fama apud nos
manat, Reuerendiss. in Christo Ti-
demannus Gizo, absque dubio offi-
cij sui uel contra totius mundi tyran-
nidem memor erit. Nos quoque preca-
tione nostra & interpellatione pro-
pter communem omnium nostram
salutem non dormitabimus. Bene
ualete optimi fratres & ciues in
Christo nostro, et incepto
religionis Christiane
studio pergite.

Salutat quoque uos Gregorius
frater meus quam officiosissime.
Francphordij cis Viadrū,
Anno DN. 1551.

t
i
s
e
n
e
y
n
e
e

CORPVS

CATECHISMI.

PRIMA PARS

CATECHISMI.

LEX SEV DE
CALOGVS.

i.

NON habebis Deos alios
nos coram me.

ii.

Non assumes nomen Do-
mini Dei tui in uanum.

iii.

Memento ut diem Sabbathi
sanctifices.

iiii.

Honora patrem tuum, & ma-
trem tuam, ut sis longæuus sus
per terram.

B Non

CORPVS

V.

Non occides.

VI.

Non mœchaberis.

VII.

Non furtum facies.

VIII.

Non dices contra proximum
tuum fallum testimonium.

IX.

Non concupisces domum pro-
ximi tui.

X.

Non desiderabis uxorem eius,
non seruum, non ancillam, non
bouem, non asinum, nec omnia
quæ illius sunt.

Comminatio & promissio
de præceptis.

Ego sum dominus Deus tuus,
fortis, zelotes, uisitans iniqui-
quos

CATECHISMI.

quitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me. Et faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

SECUNDA PARS

CATECHISMI.

EVANGELIUM.

CREATIO.

I.

Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

REDEMPTIO.

I.

Et in Iesum Christum,

II.

Filium eius unicum,

B 2 Domi

CORPVS

III.

Dominum nostrum.

IIII.

Qui conceptus est de Spū
ritu sancto.

V.

Natus ex Maria uirgine.

VI.

Passus sub Pontio Pilato.

VII.

Crucifixus,

VIII.

Mortuus,

IX.

Et sepultus.

X.

Descendit ad inferos.

XI.

Tertia die resurrexit à mortuis.

XII.

Ascendit ad cœlos.

XIII.

Sedet

CATECHISMI. 3

Sedet ad dexteram Dei patris
omnipotentis.

XIIII.

Inde uenturus est iudicare ui-
uos & mortuos.

SANCTIFICATIO.

I.

Credo in Spiritum sanctum,

II.

Sanctam ecclesiam catholi-
cam, communionem sanctorū.

III.

Remissionem peccatorum,

IIII.

Carnis resurrectionem.

V.

Et uitam æternam. Amen.

TERTIA PARS

CATECHISMI.

ORATIO.

B iij Pater

C O R P V S

Pater noster qui es in cœlis,

I.

Sanctificetur nomen tuum.

II.

Adueniat regnum tuum.

III.

Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra,

IIII.

Panem nostrum quottidianum da nobis hodie,

V.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

VI.

Et ne nos inducas in tentationē,

VII.

Sed libera nos a malo. quia tuum est regnum & potentia & gloria in sæcula sæculorū. Amen

Quarta

CATECHISMI.

4

QUARTA PARS

CATECHISMI.

BAPTISMVS.

Matth. ultimo: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Marci ultimo: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui uero non crediderit, condemnabitur.

Ad Tit. iij. Secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis ac renouationis Spiritus sancti, quē effudit in nos abunde per Iesum Christum Saluatorem nostrum ut iustificati illius gratia, hæres des simus secundum spem uitæ æternæ, fidelis sermo est.

B 4 Ad

CORPVS

Ad Rom. vi. Sepulti igitur sumus unà cum Christo per baptismum in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.

QVINTA PARS

CATECHISMI.

COENA DOMINI.

1. Cor. xi. Dominus noster Iesus Christus in ea nocte, qua traditus est, accepit panem, & postquam gratias egisset, fregit & dedit discipulis suis dicens:

Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur. hoc facite in mei commemorationem,

Similis

Similiter postquam coenauerat, accepto calice, cum gratias egisset, dedit illis, dicens:

Bibite ex hoc omnes, hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, qui pro uobis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite, quotiescunque biberitis in mei commemorationem.

SEXTA PARS

CATECHISMI.

ABSOLVTIO.

Matthæi xvi. Tibi dabo clauēs regni cœlorum, Quicquid alligaueris in terra, erit alligatum in cœlis. Et quicquid solueris in terra, erit solutum in cœlis.

Iohan. xx. Accipite Spiritum

B v sanz

CORPVS

sanctum, Quorumcunq; remis-
seritis peccata, remittuntur eis,
Quorumcunq; retinueritis, re-
tenta sunt,

SEPTIMA PARS

CATECHISMI.

INSTITVTIO
OFFICIORVM.

ECCLESIASTICA
OFFICIA.

EPISCOPI.

1. Thimot. 111. Si quis episco-
pi munus appetit, honestum o-
pus desiderat. Oportet igitur
Episcopum irreprehensibilem ef-
se, unius uxoris maritum, uigi-
lantem, sobrium, modestum,
hospitalem, aptum ad docendū,
non uinolentum, non percussor-
rem

CATECHISMI.

tem, non turpiter lucri cupidum
sed æquum, alienum à pugnis,
alienum ab auaritia, qui suæ do-
mui bene præsit, qui liberos ha-
beat in subiectione cum omni re-
uerentia. Quòd si quis ppriæ
domui præesse non nouit, quo-
modo ecclesiam Dei curabit?
Non nouitium, ne inflatus in
condemnationem incidat calum-
niatoris. Oportet autem illum
& bonum habere testimonium
ab extraneis, ne in probrum in-
cidat, & laqueum calumniato-
ris, Ad Tit. i.

DIACONI.

i. Timo. iii. Diaconos itidem
compositos, non bilingues, non
multo uino deditos, tenētes my-
sterium

CORPVS

sterium fidei cum pura conscien-
tia, atq; hi probentur prius, de-
inde ministrent sic, ut nemo pos-
sit illos criminari. Vxores similis-
ter modestas, non calumniosas,
sobrias, fidas in omnibus. Dias-
coni sint unius uxoris mariti, qui
liberis recte præsint, & proprijs
familijs. Nam qui bene ministra-
uerint, gradū sibi bonum acqui-
runt, & multam libertatem in
fide, quæ est in Christo Iesu.

AUDITORVM

VERBI.

1. Corin. xi. Sic dominus ordi-
navit, ut qui Euangelium annun-
tiant, ex Euangelio uiuant.

Gala. vi. Communicet do-
ctori in omnibus is, qui docetur
uerbum.

Hebra.

Hebræ. xiii. Parete his qui præsumunt uobis, & concedite, si quidem illi uigilant pro animabus, uestris, tanquam rationem reddaturi, ut cum gaudio hoc faciant, non gementes. Nam id est inutile uobis.

i. Timo. v. Qui bene præsumunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime ij, qui laborant in sermone & doctrina. Dicit enim scriptura: Boui trituranti non obligabis os. Et Dignus est operarius mercede sua. Aduersus presbyterum accusationem ne admiseris, nisi sub duobus aut tribus testibus.

OFFICIA CIVILIA.
MAGISTRATVS.

Ad

hA

CORPVS

Ad Roma. XIII. Omnis anima potestatibus supereminentibus subdita sit. Non enim est potestas nisi à Deo: quæ uero sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Itaque quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem restiterint, sibi ipsis iudicium accipient. Nam principes non terrori sunt bene agentibus, sed malè. Vis autem non timere potestatem? Quod bonum est, facito, & feres laudem ab illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Quod si feceris id quod malum est, time. Non enim frustra gladium gestat. Nam dei minister est, ultor ad iram ei, qui, quod malum est, fecerit. 1. Pet. II.

SVBDITORVM.

Ad

Ad Ro. 13. Oportet esse subditos non solum propter iram, uerum etiam propter conscientiam. Propter hoc enim et uectigalia soluitis. Si quidem ministri Dei sunt, in hoc ipsum incumbentes. Reddite igitur omnibus quod debetur: cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi hoc ut inuicem diligatis. Nam qui diligit alterum, legem expleuit, 1. Pet. 11.

OFFICIA OECONOMICA.

MARITORVM.

1. Petri 111. Viri similiter cohabitent secundum scientiam, uelut infir

CORPVS

infirmiori uasi muliebri impar-
tientes honorem, tanquam etiā
cohæredes gratiæ uitæ, ne inter-
rumpantur præces uestræ.

Ephes. vi. Viri diligite uxores
uestras, sicut & Christus dilexit
ecclesiam, & semetipsum expos-
uit pro ea, ut illam sanctificaret,
mundatam lauacro aquæ per
uerbū, ut adhiberet eam sibi ipsi
gloriosam, Ecclesiam non habentem
maculam, aut rugam, aut
quicquam eiusmodi: sed ut esset
sancta et irreprehensibilis. Sic de-
bent uiri diligere suas uxores, ut
sua ipsorum corpora. Qui diligit
suam uxorem, seipsum diligit,
&c. Col. iij.

VXORVM.

Ephe.

Ephes. v. Vxores proprijs uiris subditæ sitis ueluti Domino, quoniam uir est caput uxoris, quemadmodum & Christus est caput ecclesiæ, et idem est qui salutem dat corpori. Itaq; quemadmodum ecclesia subdita est Christo, sic & uxores suis uiris subditæ sint in omnibus.

I. Petri III. Similiter uxores subditæ sitis uiris, ut etiam qui non obtemperant sermoni, per uxorū conuersationem absq; sermone lucrifiant, dum considerant cum reuerentia coniunctam castam conuersationem uestram: quarum ornatus sit non extremus, qui situs est in plicatura capillorum, & additione auri, aut in palliorum amictu, ue

CORPV\$

rum occultus, qui est in corde,
homo, si is careat omni corrup
rela: ita ut spiritus placidus sit ac
quietus, qui spiritus in oculis dei
magnifica ac sumptuosa res est.
Nam ad eum modum & sanctæ
illæ mulieres sperantes in Deo,
comebant sese, & subditæ erant
suis uiris, quemadmodum Sara
obediuit Abrahæ, dominum il
lum appellans, cuius factæ estis
filix dum benefacitis, & non ter
remini ullo pauore.

LIBERORVM

erga parentes.

Ephes. vi. Filij obedite pa
rentibus uestris in domino. Nā
id iustum est, Honora patrem
tuum, & matrem, quod est præ
ceptum

ceptum primum in promissione,
ne, ut bene tibi sit, & sis longævus
in terra,

PARENTVM

erga liberos.

Ephes. vi. Patres, ne prouocetis
ad iram liberos uestros, sed
educetis eos per eruditionem &
corruptionem Domini.

Ad Collo. iii. Patres ne prouocetis
filios uestros, ne despondeant
animum.

DOMINORVM.

Col. iiii. Vos domini æquitatem
& æquabilitatem seruis exhibere,
scientes quod & uos habetis
dominum in cœlis.

Ephes. vi. Et uos domini eadem
facite erga illos, remittentes

C. ij. tes mis

CATECHISMI.

tes minas, scientes quod et uester
ipforum Dominus est in cœlis,
nec personæ respectus est apud
illum.

SERVORVM.

Ephes. vi. Serui obedite his,
qui dōmini sunt iuxta carnem,
cum timore ac tremore, cum sim-
plicitate cordis uestri, tanquam
Christo: non ad oculum serui-
entes uelut hominibus placere
studentes, sed tanquā serui Chri-
sti, facientes, quæ uult Deus, ex
animo, cum beneuolentia serui-
entes Domino, & non homini-
bus, illud scientes, quod unus-
quisq; quod fecerit boni, hoc
reportabit à Deo, siue seruus fu-
erit, siue liber.

Tit.

Tit. 11. Seruos hortare, ut suis dominis pareant, in omnibus illis placeant; non responsatores non suffurantes, sed fidem omnem ostendentes bonam, ut doctrinam Seruatoris nostri Dei ornent in omnibus. Col. 111.

SENVVM ET ADO-
lescentum.

Tit. 11. Senes, ut sobrii sint, graues, modesti, sani fide, charitate, patientia.

Adolescentes consimiliter adhortare, ut sobrii sint.

ANVVM ET
adolefcentularum.

Tit. 11. Anus itidem, ut in habitu sint, qui religionem deceat, non calumniatrices, non uino

C iij mul

CORPVS

multo seruiētes, ut honesta doceant, quo possint modestas reddere adolescentulas, ut maritos suos diligant, ut liberos ament, ut sobriæ sint, puræ, domus custodes, bonæ, subditæ suis uiris, ne sermo Dei malè audiat.

VIDVÆ.

i. Timoth. v. Viduas honora, quæ uere uiduæ sunt. Quod si qua uidua, liberos aut nepotes habet, discant primum propriam domum tractare & uicem rependere maioribus. Hoc enim est honestum & acceptum coram Deo. Porro quæ uere uidua est, ac desolata sperat in Deo, & perseuerat in obsecrationibus, ac precationibus noctu, dieq;. Porro quæ

quæ in deliciis uersatur, ea uiuēs
mortua est.

E T H I C A

καθολικά.

Rom. xiii. Dilige proximum
tuum, sicut teipsum.

Dilectio proximo malum
non operatur.

Consumatio itaq; legis, est di
lectio.

i. Timo. ii. Adhortor ut ante
omnia fiant deprecationes, ob
secrationes, interpellationes, gra
tiarum actiones, pro omnibus
hominibus.

C O R P O R I S C A T E C H I S M I

F I N I S.

qu
Ch
un
co
pe
ia
ar
m
tr
q
P
ju
d
in
te
b
f
v
e

Quid est catechesis Christiana?

EST rudium in elementis pietatis
Christiane uiua uoce institutio.
Nam sicut singularum artium pro-
fessionibus sua sunt elementa, tan-
quam prima quædam eius doctrinæ capita. Ita in
Christiana theologia eadem extare comperi-
untur, quorum comprehensio & summaria
collectio uoce magistri tradita, aut κατήχισ-
μος, aut κατήχσις est. Huius autem origo
iam inde ab initio mundi fuit. Siquidem patri-
archæ, eorumq; posteritas uiua uoce ueluti per
manus usq; ad Moysen primum historiographū
tradiderunt. Neq; prophete alij censendi sunt,
quàm eiusdem explanatores. Solent enim tum
pij, tum prudentes patresfamilias uel ad focum
suos liberos sic edocere, ut ipse prior singulis
dictionibus, mox etiam membris quibusdam hu-
ius professionis præeat, ueluti cum ille dicit pa-
ter, hi ceu per resonantiam pater, ille noster,
hi noster reddunt. Aliàs & ille interrogat de
singulis eius institutionis capitulis, hi ad rogata
respondent, adeo ut semper ἡχώ, id est, quæ-
dam uocis reuerberatio, & resonantia, à qua

C S id do-

PRIMA PARS

id doctrinae genus nomen traxit, clarè audiatur.
 Quare postea ad hunc modum erudire, & ru-
 diorum adolescentum animum informare, Grae-
 cis est uel κατηχησθαι, uel κατηχηθῆναι, à quorum
 priore est κατήχησις, à posteriore κατήχισ-
 μος, utroq; tamen nomine nihil aliud, quàm
 uia uoce admonitio, doctrinaq; significatur.
 cuius sanè praeceptores, qui uiam demonstra-
 bant, κατηχισταί, & apud Paul. κατηχόντες
 sunt, qui uerò eandē ingressi sunt, tanquam di-
 scipuli adhuc prius erudiendi, quàm ad myste-
 ria & sacrorum usum admittebantur, κατη-
 χῆταί, dicti sunt. Nam olim & in alijs arti-
 bus discipulis non statim locus dabatur ad alti-
 ora aspirandi, nisi ijsdem principijs probè imbu-
 ti erant, & sicut de sua medicina Hippocrates
 scriptum reliquit: τὰ δὲ ἱερὰ πρᾶγματα
 ἱεροῖσι ἀνδράποισι δυνεῖν, θεύλοισι
 δὲ οὐ δεύσις πρὶν ἢ τελεθῶσι ὁργίοισιν
 ἐπισήμης, quod est sacrae res sacris hominibus
 demonstrantur, prophanis id fas non est, prius
 quàm scientiae orgijs initiarentur. Ita & quon-
 dam antè baptismum adulti de praecipuis fidei
 capitibus interrogabantur. Quid quod & D.
 Hieronymus contra Pelagianos dist. 4. de con-
 secra-

secra. §. 1. consuetudinem fuisse, ut quadraginta dies de Trinitate ante baptismum catechizaretur, posteris memoriæ prodidit. Siquidem institutus erat Catechismus, ut pueri elementa catechismi & recte & fideliter condiscerent uel prima etate. Caterum ueteribus quoq; in more positum erat eius rei, de qua tractatio suscipienda erat (patet enim hoc nomen fusius, quam uulgus arbitratur) appellationem coniungere, nunc partium quarundam, ut catechesis symboli, catechesis orationis dominicæ, catechesis decalogi, nunc totius doctrinæ, cum certæ & familiæ, & nationes propter distinctionis explanationis acceptionem discernebantur, cuiusmodi est catechesis theologiæ, aut Christianæ, aut Aegyptiacæ, aut Phenicum, aut Arabum, aut diuersarum gentium. Constat sanè Aegyptiacos ab Hebræis hanc consuetudinem accepisse, & acceptum diu retinuisse, qua puri theologi non scriptis mysteria doctrinæ sacre, sed uiua uoce & suos tantum docuerunt, quam Moyses & alij prophetae usq; ad Christi tempora summa religione obseruarunt. Nam & Christus ipse à quinto capite Matthæi usq; ad octauum suam catechesin apostolos docuit, cuius uestigia

PRIMA PARS

stigia Paulus, Lucas, & pleriq; omnes non festinanter, & in transcurso, sed diligenter & acurate secuti sunt. Post hos autem praestantissimi quiq; doctores non totam doctrinam sed quasdam partes commentarijs explicuerunt, inter quos sunt Augustinus, Ruffinus, Cyprianus, et alij quot alij, quorum monimenta etiamnum reliqua sunt, usq; ad Theodosium. Nam post huius temporis eius nomen usq; ad nostram memoriam pene oblitteratum, utiq; hodie Dei Opt. Max. beneficio in usum reuocatum est. Voluit enim Paulus in ecclesijs ὑποτίτωσαν sanae doctrinae, hoc est, certam formam catechisticam ad uitandam omnem ambiguitatem contentionum matrem, proponendam esse. Itaq; ipse Corinthios prius lacte cibauit, quam solido cibo, hoc est, prius catechesi Christiana, quam grauioribus aut scriptis, aut questionibus erudiuit. Neq; Lucas prius Theophilo euangelium scripsit, quam catechesi ista aliquo usq; progressus fuerat. Sice enim futurum erat, ut certitudinem sermonum, de quibus uiua uoce institutus erat, probe perno sceret. Eius autem uerba haec sunt: quae tum propter ordinem docendi, & discendi, tum propter meliorem catecheseos captum adscribemus

ἵνα ἐπιγνῶς πρὶ ὧν κατηχήθης λόγων πλὴν
 ἀσφάλεια. Nam si quis attenderet, reliqua
 scripta theologica qualiacunq; huius cateche-
 seos sunt ceu excellentiores quædam extructio-
 nes, & exædificationes. Taceo ut grauißimi
 theologi ueteres quidam uel grauißima nostræ
 doctrinæ puncta, uel sola catechesi per manus
 maiorum tradita, confirmarunt.

Quænam est nostræ cate- cheseos partitio?

Septem enumerantur partes & hæ necessa-
 riæ, quibus totū catecheseos Christianæ nego-
 cium absolvitur, alioqui si uel unam partem o-
 miseris, mutila erit tota institutio, & sunt, De-
 calogus, Symbolum apostolicum, Oratio do-
 minica, Baptismus, Cæna Domini, Absolutio,
 & piæ uitæ institutio. Etsi prima fronte non a-
 liter, atq; totius Theologiæ Christianæ duo dun-
 taxat capita numerarentur, utpote, Lex & eu-
 angelium, sub quorum ambitu & reliquæ com-
 prehenderentur, atq; subinde in biblicorum ex-
 plicatione ad eas recurritur, tamen euangelij uo-
 cabulum in quinq; alias partes (pietas enim uitæ
 utriq; communis est) tum propter usitatam do-
 cendi apud ueteres consuetudinem, tum pro-
 pter

PRIMA PARS

pter commodiorē & ipsis κατὰ χροῖον ἀπὸ οὗ ἀπὸ
orem distinctionē & explanationem diuiditur.

Dic statum totius catechismi.

Vnica propositione tanquam sacra com-
pendium nostræ doctrinæ concluditur, quæ est
Peccatores iam fide iustificati pie uiuant.

Hæc sanè scopum totius sacræ scripturæ con-
tinet, atq; nihil uspiam docetur, quod non mo-
dò ad peccatores propter legis cognitionem,
modò ad fidei iusticiam, modò ad pietatem ui-
tæ appositè referreretur. Hanc quoq; Christus
pœnitentia & remissione peccatorum comple-
xus est. Peccatores quidem sunt, cum impie-
tatis in Deum ex priori, & in proximum ex
posteriore Mosis tabula redarguuntur, Sic fide
iustificati sunt, quando in Deum patrē creato-
rem, in Iesum Christū redemptorem, & in Spi-
ritum sanctum sanctificatorē credunt. Siquidem
hic est iusticia omnium peccatorū propter Chri-
stum expiatorē & reconciliatorē condonatio,
cum uitæ æternæ participatione. Pietas uerò
uitæ obedientiam Christianorum uel inchoatam
utiq; Deo gratam, continet, quæ in præcepto-
rum executione & officio faciundo consistit.

Prima

Hic locus sit primæ
tabulæ. #

PRIMA PARS

CATECHISMI.

DE LEGE SEV DECALOGO.

Quid est decalogus?

EST legis diuinæ moralis propter peccati cognitionem, & propter manuductionem ad Christum atq; uitæ instituendæ regulam compendiosa collectio.

Deus enim decem uerbis fœderis in suo cœtu tanquam testimonijs suam uoluntatem patefacturus, quæ bona, quæ mala essent significauit. Itaq; decem Hebræis דברים sicut Græcis δέκα sunt, quibus tanquam septis tota inris & legum cognitio continetur, adeoq; eiusdem amussis statuenda est, cùm sit omnium tum uirtutum, tam Christianarum quàm civilium, tum uitiorum ueluti tabula quedam, sicut olim erat Atticis ἡ ἑξῶς. Est autem Paulo lex Dei præceptum sanctum, iustum ac bonum, quo bona præcipiuntur, mala prohibentur & damnantur. Hæc autem finitio legi diuinæ potissimum quadrat. Est enim lex uel humana uel diuina, Illa quidē est de Dei cultu

PRIMA PARS

cultu citra Dei uerbum iudicium, & inuentio,
 quæ tamen cum in politicis et æconomicis, quod
 est in rerum rationi subiectarum gubernatione
 uersatur, neutiquam repudianda est, huic co-
 gnata est lex naturæ, quæ est notitia animis ho-
 minum diuinitus insita, qua tanquam ex rerum
 uniuersitate Deum esse, qui bona uelit, et mala
 puniat, cognoscere licet. Diuina autem est tri-
 plex. Vna ceremonialis, quæ ceremonias Le-
 uitici sacerdotij, postea tamen tanquam res um-
 bratiles per Christi ceu corporis ueri aduentum
 abrogatas, continet. Altera est iudicialis, cuius
 in controuersijs forensibus sub magistratu Mo-
 se usus præcipuus erat, in cuius locum Casaria-
 na successit. Tertia est moralis, quæ non tantum
 mores, & uitæ honestatem, exigit more philo-
 sophico, sed potius est Dei uoluntas, qua iustum
 sui uerbi cultum, & absolutam proximi fratris
 dilectionem efflagitat. Quicquid igitur aut di-
 ctum, aut cogitatum, aut factum est, cum lege
 Dei pugnat, peccatum est, quod ea de causa
 aliàs est ingenitum uicium naturæ iam inde ab
 Adamo usq; per contagionem propagatum.
 In hoc sanè tanta est naturæ humanæ corruptio
 ut ne bonum quidem cogitare potest, eterna
 condema

condemnationis in non renatis causa, aliàs est perpetratum, quod ex priore tanquam ex fonte derivatur, adeoq; uitiatæ naturæ fructus est, & hoc in non resipiscantibus æternæ morti obnoxium, & sicut hoc in scholis actuale est, ita illud originale.

Quare decalogi, aut legis usus est multiplex.

Primus est, ut de integritate humanæ naturæ ante Adami prævaricationem sit quedam commemoratio. Fuit enim plena Dei agnitione, perfecta iusticia, & sanctitate, sine prauitate cupiditatis, & sine morte. Hæc autem per protoplasti peccatum mirabiliter est deprauata iræ Diuinæ obnoxia, omnibus calamitatibus subiecta, in mortem condemnata.

Alter usus est, ut sit disciplina quedam hominem externum, ne tantopere ferociat, coercendi. Quare Paulo est pædagogus rudes erudiens & informans. Itaq; Esaia est figuratè iugum oneris, & uirga humeri, est sceptrum exactoris, & iuxta Solomonem flagellum equo, frenum asino, uirga tergo stultorum: atq; Paulo Lex est iniustis posita, &c. Hæc cuncta & de iusticia civili dici possunt.

Tertius est ut peccatoribus peccata patefasciat, augeat, & perterrefaciat. Atq; hæc de
D causa

PRIMA PARS

caussa Paulus ait: modò per Legem est peccati cognitio, modò per legem abundat peccatum, modò lex iram operatur.

Quartus est, ut ad Christum expiatorem & satisfactorem rectà confugiat. Nam quod lex præstare non poterat, hoc Deus misso filio præstitit: & Iohannes pronunciat legem per Moysen datam esse, gratiam autem & ueritatem per Iesum Christum.

PRIMUM PRÆ.

Da primum præceptum.

EGO SUM DOMINUS DEVS tuus, qui eduxi te de terra Aegypti de domo seruitutis: Non habebis Deos alienos coram me.

Quidnam hoc sibi uult?

Vnus Deus colendus est, qui uoluntatem suam & uerbo, & illustriori testimonio patefecit, id quod in liberatione Israelitarum ab Aegyptijs, quorum in seruitutem adiudicati erant, declaratur. Is igitur cui res mortaliū cura sunt, qui cuncta opificia sua conseruat, summa obseruantia honorandus est, atq; adeò ab illo solo pendent. Dij autem alieni ualeant, quorum alij aut à Deo sunt, aut animos hominum à Deo alienant, ut sunt idola. Germanis est Abgötterey.

Q80t

Quot sunt uirtutum species in hoc præcepto?

Quatuor præcipue, quarum prima est fides, quæ hic est Dei notitia, et in misericordiam Dei propter Christum promissum fiducia. Nam hic tam firma p̃ij est assensio ex uerbo et motu Spiritus sancti, ut is nullis rationibus à uero Deo distrahatur. Est igitur ante omnia deus ex suo ipsius uerbo et testimonijs cognoscendus, postea in cognitum Deum omnem fiduciam collocare decet.

Altera est spes, utpote indubitata salutis tam corporalis, quam spiritualis à Deo per fidem expectatio. Siquidem ut fides ad promissa semper respicit, ita spes ea, quæ natura fidei porrigit, constantissime expectat.

Tertia Dilectio uel charitas in Deum est, quæ eum qui prior nos dilexit, absolute redamamus. Anteq̃ enim integer hic adsit, et sanctus, atq; perfecta obedientia requiritur. Quare Deum ex toto corde, tota anima, totisq; uiribus diligendum esse et Christus repetijt.

Quarta est timor, qui est uerus, non fictus, non fucatus conscientie perturbatæ pauor cum fide coniunctus. Nam p̃ij Deum uindictæ malorum timent, et filiorum modo ad misericordi-

PRIMA PARS

am Dei patris omnipotentissimi et beneficentissimi animo infracto confugiunt. Qualis fuit in D. Petro. Iudas enim tantum timuit, ut omnem spem salutis abiecerat.

Pius igitur est iuxta hoc præceptum, qui Deum ex suo uerbo & clarioribus testimonijs nouit, qui in Deum iam probè cognitum confidit, qui etiam errans Deum tanquam & uindictam & consolatorem timet, qui Deum uerè diligit, & sine ullis uitiosis affectibus in Deum sperat. Quia propter omnia commentitia numina fugit, & idola, soliꝫ Deo adheret, ad nutumꝫ, & sententiam Diuini uerbi cuncta facit, & loquitur,

ANTITHESIS.

Quot sunt peccatorum for- mæ in hoc præcepto?

Quatuor præcipue, quarum prima est incredulitas, quæ est de Deo eiusꝫ uoluntate & de promissa propter Christum salute diffidentia. Tales uidelicet increduli sunt omnes Athei, et Epicurei, Cyclopes, plerique Academici, gentiles, à quibus complura commentitia numina facta sunt. Tales sunt & heretici, qui uerbo Dei tradito et per filiū, prophetas, & apostolos paterfacto, neutiquam contenti sunt, sed aliud dogma

gma comminiscuntur à prophetico & apostolico prorsus alienum. Hi autem à Paulo diffidentia filij nominantur.

Altera est desperatio, quippe dubia salutis à Deo expectatio. Siquidem promissa Dei pro certo non habentur, sed in dubium uocantur, ex qua alia uitia tanquam ex fonte manant, quorum una est Dubitatio, quæ incerta est in Dei uerbum assensio, & spes antea inuenta abiicitur, ut in Saule patet. Altera est confidentia, qua desperantes aut deciscentes à Deo, sibi, suis uirtutibus & fortunis tantum permittunt, ut nulla Dei sit cura, non secus ac Magi in carmina sua confidunt. Vltima est superstitio, qua desperantes ad unum aliquod Dei opificium, aut ut hodie loquuntur, creaturam, auxilium, consilium, & rem petendo confugiunt: et aliàs idololatria dicta est, quæ nimis apud Assyrios, apud Græcos, apud Aegyptiacos, apud ueteres Germanos apud Mahometanos, apud Roxos, apud Romanenses uariat, & adeo ut isthæc monstra Idololatrica uix quispiam numeraret.

Tertia est Odium, quo impius à Deo eiusque uerbo ita abhorret, ut prorsus auersetur, desugiat, & detestetur. Qualis olim fuit Iulianus, & hodie quamplurimi uentres.

PRIMA PARS

Quarta est neglectio, cum nulla quæmpia de deo sollicitudo tangat, absq; ullo timore iram Dei uilipendens. Talis fingitur à poëtis Mezentium. Dici nequit quàm suprema hic sit securitas, atq; in his uitis si quis mauult gradus & incrementum male de uero Deo sentientium statueret.

Impius est igitur hic, cui Deus est alienus, qui de Deo diffidit, qui in se aliasq; res confidit, qui Deum auersatur & contemnit, qui eius prouidentiam abnegat.

Da aliquot exempla Zetotypiæ diuinæ in hoc præcepto.

Populo Israhelitico, quia Baal Peor coluit, iratus est Dominus, & uno die, iuxta Paulum (Nam Hebræus tria millia tantum habet) uiginti millia uirorum perierunt. Item Sacerdotes Baalis per Heliam interfecit. Item Abasia Israhelitarum rex egrotus in Eckron Baalzebub, de sua uoletudine consuluit, Dei æmulatoris isthoc morbo uitam cum morte commutauit. Neq; uerò impiorum cultui pepercit. Sic enim Moses Cananitas & regem Amorreorum, & subditos gladio interemit. Sic regem Basan Og dictum eiusq; filios subditosq; ad unum omnes interfecit.

cit. Eodem consilio ciuitatem Ai Iosua exussit, eiusq; regem suspendit, & duodecim M. uiorum trucidauit. Visitare quoq; iniquitatem patrum in filios, sicut est dialectos Hebraica, (Nam idem est quod Latinis filios punire propter consceleratos patres) æmulationis seueritatem ostendit. Nam in castigatione pergit maxime, si liberi iuxta prophetam uestigia parentum ingressi fuerint. Propensior tamen ad misericordiam esse cupit, quàm ad seueram æmulationem. Vult enim uel in millesimam progeniem piorum parentum significationem suæ misericordiæ declarare.

Dic secundum Præceptum.

NON VSURPABIS NOMEN
DEI IN VANVM.

Quid est nomen Dei?

Non tantum יהוה nomen maiestatis plenissimum nulli creaturæ, sed soli Deo communicandum, tanquam unica & simplicissime essentiæ, sed etiam Dei famam, uerbum, auctoritatem & maiestatem, summo honore prosequere, ne qua ratione uanum reddatur, utpote cum alijs dedecori & damno sit, cum contra diuinitatis naturam sit. Eius autem opera tum

PRIMA PARS

grata sunt, cum uirtutes primi præcepti tanquam cause præcesserint,

Quot sunt huius præcepti uirtutum formæ?

Sex: Prima. Inuocatio, qua Deum auxiliorum rem periclitantes implorant, Siquidem hic non ad unum aliquem diuorum currendum est. Deus enim se inuocandum esse iussit, Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, eripiam te. Ad Rom. Quisquis inuocauerit nomen Domini saluus erit. Neq; uerò uel angeli, uel Diui aliquot diuinum honorem sibi impendi passi sunt. Ita angelus Iohannem adoraturum arcebat & ait; Vide ne feceris, Deum adora. Apostoli quoq; istiusmodi cultoribus responderunt. Et nos sumus homines. Male cessit Lucifero & Herodi isthæc arrogantia.

Altera: est Gratiarum actio, qua pro beneficijs Dei in nos innumeris memorem animum ostendimus, Sicut illa est in fortuna aduersa, ita hæc in secunda.

Tertia: est Glorificatio, qua Dei honorem gloriamq; summa animi contentione celebramus. Erant & olim Diuorum δόξαλογία quedam, sed diuersis rationibus.

Quarta

Quarta: est Confessio, qua constanti & intrepidato animo nomen, id est, doctrinam Dei palam nullius periculi metu profitemur. Hic enim est nulla neq; simulatio, neq; dissimulatio. Ita Daniel lacum leonum nihil timens, apertis fenestris decum suum etiam nolente rege, coluit, & magno tum Magistratus, tum totius imperij commodo professus est.

Quinta: est doctrinae puritas, qua genuinus eiusdem sensus nullis rationibus contortus, pro nomine Dei asserendo & promulgando obseruatur & resinetur.

Sexta: est iuramentum, ppter ueritatis tutelam per Deum contestatio. Hæc autem est sui ipsius ad ultima supplicia diuinæ uindictæ, si fallat deuotio. Iurandum autem est, quoties aut Dei gloria aut proximi salus exigit, & idem sit potissimum ἑπακτορ.

Pius igitur est iuxta secundū præceptū, qui uera fide, spe, dilectione & timore Deum inuocat, Deo gratias agit, Dei honorem uindicat, Deum confitetur, diuinæ doctrinae sinceritatem amat, & iuramentum fideliter seruat.

ANTITHESIS.

D S Quot

PRIMA PARS

Quot sunt uitiorum aut peccatorum species?

Sex: Securitas, ἀσφάλεια, qua Deus neque curatur neque innocatur, siquidem nulla de Deo illud sollicitudo tangit. Talis est Epicureorum.

Secunda: Ingratitudo est qua officiorum Dei in nos memoria abolitur, et agenda et habenda gratiae uoluntas deponitur.

Tertia: Blasphemia est maximum diuini nominis per maledictiones, execrationes aut deuotiones debonestamentum.

Quarta: Abnegatio est qua animus metu periculi deiectus à confessionis officio egreditur, atque contra conscientiam professionis Christianae ueritatem aut tacet, aut certe dissimulat.

Quinta: Sophistice est falsarum opinionum per imposturas et calumnias contra Dei uoluntatem in sacris literis assertio et defensio.

Sexta: Periurium est qua falsa sit per nomen Dei testificatio. Vltro enim sibi periurij diuinam uindictam expetunt, quam non resipiscentes rarissime effugiunt.

Quare impius est iuxta secundum preceptum, cui Deus curae non est, qui Dei beneficia in memoria non habet, qui per Dei nomen execratur

eratur & deuouet, qui ueritatem profitende
Christiane doctrine dissimulat, qui falsam do-
ctrinam asserit & tutatur.

Adsint exempla Zeloty piæ Dei.

Dauid Deū inuocare neglexit, dum in lustra-
tionē exercitus sui nimium confidebat. Itaq; ira
& emulatione Dei pestilentia septuaginta M.
uirorum perierunt. Sanherib Assyriorum rex,
urbem quandam ad Deum Israhelitarum con-
temnendum & annihilandum Hierusalem uer-
sus ablegauit, Deus emulans eadē nocte p ange-
lum 185000 uiros interemit. Neq; id ignotum
est, ut Israhelita quidam, dum cum alio alterca-
batur, in nominis diuini appellatione impreca-
batur, Mosi Deus imperauit, ut idem in toto po-
puli conuentu lapidibus obrueretur. E contra
huc promissa referantur, ut ex Psal: Laudabun-
tur omnes, qui iurant per eum. Conceditur enim
Christianis iuramentum, atq; licitum iudicari
debet, quoties cum salus proximi, tum Dei glo-
ria expostulat. Item, Glorificantes me glorifi-
cabo, Et si quid authoritatis hic Hesiodus habet,
diuersum non sentit hoc carmine.

Ανδρῶς

PRIMA PARS

Ἀνδρὸς δὲ ὧόγκας γένει μετόπισθε
καμίνων.

Hic locus est & de uotis, quæ si non fuerint, &
pia & posibilia uana iudicanda sunt.

Da tertium præceptum.

MEMENTO VTDIEM SABBATI
SANCTIFICES.

Quid est Sabbatum?

Diem Dominicum & ferias in sacrarum re-
rum usum conferens, Deo dicabis & consecra-
bis, quod sit assidua uerbi diuini, aut publica, ut
in templo, aut priuata, ut in familia, meditatio-
ne, doctrinæq; & ministerij Ecclesiastici con-
seruatione, & in Synaxcos atq; ceremoniarum
Christianarum obseruantia consistit.

Quot sunt uirtutum species?

Tres: Prima Prophetia quæ est sacrarum li-
terarum tam legendo, quàm discendo studium
assiduum & perpetuum, cui iuxta earum expo-
sitio adiungitur.

Secunda est ceremoniarum Christianarum
obseruantia, qua Sacramentorum iuxta Christi
institutionem fit administratio. Ea autem est
præcipuè cœna Domini, cuius una pars ueterib;
fuit

fuit ἑνότης nempe communio propter dilectionis vinculum, & hodie offertorii nomen adhuc reliquum est, quod eleemosynas in Scholas pauperes & ministros Ecclesiae distribuendas complectebatur. Huius loci est et Baptismus, & Absolutio, aliaq; ceremonia pie in Ecclesia edificationem necessariae.

Tertia: est conservatio ministerij Ecclesiastici, qua summo honore ueros ecclesiae Christianae ministros, tanquam prophetorum & apostolicorum custodes, falsarumq; opinionum confutatores prosequimur.

Pius itaq; est iuxta hoc praecipuum, in Deum credens & timens, q in literarum sacrarum cognitione iustam operam ponit, q ceremonias ecclesiasticas, quorum Christus author est, obseruat, & ministros uerae ecclesiae honorat.

Quot sunt uitiorum in hoc praecipuo formae?

Tres: Prima, Fastidium Prophetiae, quo studium & lectio arcanarum literarum iuxta cum expositione posthabetur.

Altera, est ceremoniarum Christianarum prophanatio, qua nulla habetur aut concionum, aut Sacramentorum, aut aliarum ceremoniarum

PRIMA PARS

moniarum piarum ratio, aut si alia earumdem atq; Christus instituit, tractatio suscipitur.

Vltima: est ministerij ecclesiastici contemptus, & est doctrinae Christianae, & scholae pie tanquam promptuarij ministrorum Ecclesiae, aut neglectio, aut certè negligentior cura.

Quare impius hic est, qui Theologiam Christianam discere non dignatur, qui negligentius coenae Dominicae particeps est, qui sacramentorum genuinum usum commutat, qui ministros ecclesiae & scholas tanquam pietatis Christianae διακονίας, cuiusmodi olim fuerunt & Monasteria, non promouet.

Habes ne & hic exempla Zelotypiae?

Præfectus Ahasie regis iuxta cum quinquaginta igne coelitus demisso absumptus est. Nam Eliam prophetam delusit. Nonne quadraginta duo pueri à duobus ursis dilaniati sunt, qui Eliæum illudendo recaluastrum de uia clamitabant?

Est ne qua Sabbati dispensatio?

Sunt eius due causae, Charitas & Necessitas,

Sic

Sic à Christo dum spicas Sabbato uellebant, uti famelici ederent discipuli, purgantur. Sic David cum suis esurientibus, panes propositionis edebat. Sic Christus Iudæos docuit Sabbato licitum esse benefacere, & animam seruare, alioqui Iudæorum Sabbata Deus apud prophetas passim reijcit.

Quis nam usus est ceremoniarum Ecclesiasticarum?

Sunt Ceremoniæ diuinæ utpote à Christo ordinatæ, cuiusmodi habentur Sacramenta, ut Baptismus, Cæna Domini et Absolutio. In hisquæ non est alius usus et finis, quàm Christi uerba sonant, de quibus infra suo loco copiosius. Sunt & ceremoniæ humanæ, quorum aliquot tollendæ essent, si nihil pietati Christianæ derogarent. Veteres sanè prudenter in istiusmodi quatuor capita obseruauerunt, quorum primum est ΕΥΤΑΞΙΑ, quæ in ferijs potissimum attenditur, quibus est propter doctrinam & piam precationem atq; interpellationem certa ordinatio, ne quid temerè & confusè designetur.

Alterum est ΕΥΧΗΜΟΟΣΥΝΗ, quoties uir aperto capite & mulieres tecto in templis orant, quoties uiris docere publicè permittitur, mulieribus

PRIMA PARS

bus non item. Tertium est ὑπόμνησις, cui
 pictæ piarum historiarum imaginēs propter
 rudiorum & plebeiōrum hominū unā di-
 quam institutionem tollerantur. Tales enim
 imagines ὑπομνήματα iudicabantur. Eū
 quoq; farinae sunt cantica quædam de quorū-
 dam martyrum historijs, adhuc aliquantō pu-
 riora, sicut uetustissima adhuc reliqua maxime
 in summis ferijs contestantur. Vltimum est,
 διδοσμί, quæ ecclesiam exædificat, adornat,
 & promouet, ueluti cum nemo homo synaxen
 sit particeps, nisi eius pietas & in doctrina, &
 in uita diligenter explorata fuerit. Item, nemo
 minister ecclesiæ creetur, nisi tum dignus prop-
 ter eruditionem, qua in docenda pietate potens
 sit, & aduersarios quippe antichristos gnauiter
 conuincat, tum propter honestatē uitæ, qua
 fit ut uagam libidinem uitet, ut non sit auarus,
 sed honestæ uitæ amantissimus. Hic uerò prou-
 denter cauendū est, ne quid damni ἀδικοῦσιν
 nomine Ecclesia Christi accipiat.

Explica quartum præceptum.

HONORA PATREM, ET PA-
 TREM TVAM, VT SIS LONGAE-
 VVS SVPER TERRAM.

Quod est, superioribus tuis morem gerito,
etiam

etiam si nonnihil interdum errauerint, tamen illud peramanter condonandum est, & excusandum, modo non sit contra diuini uerbi sensum, & uoluntatem. Superiores autem sunt gubernatores, quibus nos subditos parere oportet, non tam propter iram, quam propter conscientiam, cum Dei sit præceptum, & ordinatio. Caterum parentes sunt aut corporales, cuiusmodi sunt magistratus inferiores et superiores, pater mater, tutores, & curatores: aut spirituales, ut catechista & præceptores.

Quot sunt uirtutum formæ?

Tres. Prima est iusticia uniuersalis, quæ est in omnem magistratum, & ordinem politicum obedientia. Hæc autem etsi communis sit, ut reliquas uirtutes, præsertim ciuiles (quæ tamen suo loco sunt et Christianæ) sub se comprehendat, docendi tamen gratia ab alijs secernitur.

Altera est pietas in magistratum, cum illi timorem, tributum, honorem, & uectigalia iuxta Dei ordinationem præstamus. 2. In patriam pietas, est officiorum honoris in locum gentilem, tanquam ortus nostri originem primam communicatio. 3. In parentes est, cum iustus honor, opera & tota uoluntas in patrem & matrem propter uitam nostram, & educationem

E piam

PRIMA PARS

piam defertur. 4. In tutores & curatores est honoris legitimi propter educationis & fortunarum curationem uicariam susceptam decretum. 5. In consanguineos & affines est honoris propter auxilium & mutuam amicitiam, uel ex progeniei procreatione, uel ex societate coniugali assignatio. 6. In catechistas, qua eosdem non tantum honoramus, sed etiam quolibet beneficiorum genere nobis demeremur. Hoc est quod Paulus ait in 6. ad Galatas. *κοινωνοὶ τοῦ θεοῦ ὁ κατὰ χάριν ὄντων ὑμῶν λόγῳ τοῦ κατὰ χάριν ὄντος ὑμῶν ἀπὸ ἀγαθοῦ.*

Tertia est obseruantia, per quam homines excellentes & præclaros honore iusto dignamur.

Pius itaq; hic est, qui fide & timore Dei adductus leges ciuiles bene institutas, qui parentes uel ciuiles, uel ecclesiasticos, eorumq; uicarios & quoslibet gubernatores quadam obseruantia ueneratur.

ANTITHESIS.

Quot sunt uitiorum species
in hoc præcepto?

Tres. Prima iniusticia uniuersalis, que est
contra

contra leges, contra magistratum, & ordinem
ciuilem inobedientia, seditio, & factio.

Altera est impietas, quæ utriusq; generis pa-
rentibus, nihil gratiæ & officiorum rependit,
honorans. Hic enim τὸ ἀνυπελάργειν magno-
pere requiritur.

Tertia est desipientia, quæ est auctoritatis
præstantiorum hominum, & præsidum uel fori
uel ecclesiæ uiolatio.

Quare impius est iuxta quartum præceptū,
qui contumacia quadam legibus & ordinibus
τῆς πολιτείας reluctatur, qui utriusq; parenti-
bus suum honorem non defert, qui gubernato-
res, & quoslibet præfides dedecore afficit.

Quanta est dei zelotypia?

Deus cum, qui parentes iusto honore non pe-
sequeretur, sed dedecore afficeret, in medio po-
puli conuentu lapidibus obruendum esse præ-
cepit. Vel sola Absolonis mors contestatur, q̃
non impune abeunt parentum deformatores.
Præterea in seditiones grauitè animaduertere
solet, sicut Dathan & Abiran Mosi reluctantes
à terra absorpti sunt. Obediendum autem est
magistratui in ijs, quæ non sunt contra Dei uo-
luntatem. Dandum enim est Cæsari, quæ Cæsa-
ris sunt: Deo quæ Dei sunt.

E 2 Explana

PRIMA PARS

QUINTUM
PRAECEPTUM.

Explana quintum praeceptum
NON OCCIDES.

Quod est, ne quis sit parricidij author, quod mente, ore, manu, patrat. Mente quidem, cum proximum fratrem odio Vatimiano prosequimur, et in corde rancor hominis implacabilis atque adeo *μισωπρώπῃ* consistit, et quando in necem alicuius etiam occulte assentimur. Sic ore interficimus, cum dicitur Raba, id est, cum ira et odij signa per conuitia et obtrectiones producantur, ueluti cum is aut balatro, aut furcifer, aut homo trium literarum appellatur. Manu autem interimitur, cum fustibus, gladijs scutelis quibuslibet per priuatum hominem sine publico magistratus mandato interficitur.

Quot sunt uirtutum formae
in hoc praecepto?

Quinq; . Prima est mansuetudo, quae est mentis lenitas cum morum facilitate et uerborum suauitate. Eius autem partes sunt sex, comitas, benignitas, facilitas, humanitas, humilitas et tranquillitas.

Altera est uindicatio, quae est animi in iniuriis
pulsanda

pulsanda acrimonia. Hæc uerò cum publica sit nimirum quæ per magistratum fit, plurimum collaudatur, atq; necessaria est, cuius unus gradus est & summum bellum, quod tum laudabile est, cum subditi, ut in pace sine iniuria uiuant, defenduntur. Debet enim in imperatore nulla esse malitia, cunq; prælium Domini præliari de-
cet. ut Abigail ad Dauidem dixit 1. Reg. 25. Sic de alijs formis & gradibus uindicationis iudicandum est. Priuata autem uindicta est penitus Christianis interdicta.

Tertia est φιλοστοργία, qua alijs bene uolumus, eo amore, qui est parentum in filios, cum proximi uitæ quàm diligentissimè consulatur.

Quarta est ἐπιεικεία, quæ multum de suo ire remittit, atq; errata uel inimicorum equitate & moderatione animi potius sanat, quàm exacerbat.

Quinta est clementia, qua animus ad iram accensus comitate quadam retinetur, atq; mediocres reprehensiones conuitiâq; tolerat, neq; statim ad ulciscendum prodit, neq; euestigio in iram prorumpit, sed iniuriarum facile obliuiscitur.

Pius igitur est iuxta hoc præceptum, qui timore & fide in Deum commotus & succensus

E 3 neq;

PRIMA PARS

neq; sermone, neq; gestu alijs molestus est, sed
potius sese submittit, uel iisdem suppetias fert,
cui non ita molestus est uel aduersarius, cui non
est priuata uindictæ cupiditas, qui multum equi-
tati studet, qui ab ira etiam legitima decedit.

ANTITHESIS.

Quot sunt uitiorum spe-
cies in hoc præcepto?

Quinq;. Prima est irritatio, in qua nulla men-
tis lenitas ostenditur, neq; est morum facilitas,
neq; obuia & prompta uoluntatis in aliquem si-
gnificatio, cuius sex sunt partes: molestia, ma-
lignitas, peruicacia, inhumanitas, uel insolentia,
superbia, atrocitas, uel fluctuatio.

Secunda est torpor in defensione subditorum
& in ui propulsanda languor, & segnities,
Platoni est παρὰ φύσιν.

Tertia est ἀσώπεια, in qua nulla affectio
amoris, in consulenda & prospicienda uita ali-
cuius existit.

Quarta est crudelitas aut ἀνγιστὸς ἐν δόλῳ,
quod est equi boniq; abolitio, summoq; iure
contentio. Nihil enim moderatione quadam sa-
natur, errataq; in quibus est culpa uel leuis, uel
leuissima, uel casus fortuitus, non dissimulantur.

Hec

Hec autem multarum turbarum & publicorum disidiorum occasio est.

Quinta est immanitas, qua animus inflammatus magna austeritate & seuitia in alios etiam amicos grassatur, & impetum facit iniuriarum. tenacissima.

Impius igitur hic est, qui nullā beneuolentiæ in aliū significationē præbet, qui præsertim magistratus negotia & prætoria, & consularia negligit, qui nullo amore in alium afficitur, sed hunc potius peremptum cupit, qui summo iure agit, qui iniuriarum memor & implacabilis est.

Suntne exempla zelotypiæ?

Cain primus homicida etiam singulari nota, ne interficeretur, insignitus, tandem à Lamech interimitur. Sic cū Saul Davidis uita subinde insidiaretur, à Palestinis circumdatus, gladio perit. Sic cū Simeci Dauidem persequeretur, & eidem conuiciabatur, Solomonis iussu interemptus est. Sic suspendio uitam Haman finiuit, qui cunctam gentem Iudaicam occisam edicto regio esse affectauit. Sic Isabel turpissimè periit, cum eius suasu & culpa miserrimè Naboth trucidatus erat.

PRIMA PARS
SEXTVM
PRAECEPTVM.

Dicito mihi sextum praeceptum.

NON MOECHABERIS.

Quod est, nihil impudicè uerbo, cogitatione, gestu, & opere designabis, sed potius sobriè castè & purè uiues, Germanis est **Du solt nicht vnkeuschen** / Sic & Hebræa sonant. Interdicitur enim omnis animi impuritas, & libido, sicut & uaga libido.

Quot sunt uirtutum species?

Duae praeicipuae, quarum prior quidem est castitas, uirtus, qua affectus partis concupiscibilis circa Venereas uoluptates moderantur, & est triplex à subiecto: una uirginalis, quae non est tantum corporis, sed etiam animi in uirginibus contra uoluptates dei dono continentia ad politicum finem utilis. Altera est uidualis, quae uiduae sese à uoluptatibus Venereis integritate & corporis, & animi propter exercitii spiritualia continet. Tertia est coniugalis, quae est coniugum consuetudo iuxta cum moderata debita beneuolentiae ratione.

Po

Posterior aut est temperantia, qua corporis voluptates non suscipiuntur, & cupiditatum cursus impeditur. Cui uero inserviunt, tanquam σωδαῖλα, ut mundicies, uerecundia præsertim in morum consuetudine. Reuerentia quæ ab obsecratis picturis & libellis amatorijs, & omnino ab his, quæ ἐρωτικά sunt, abhorret. Hic est continentia in cogitationibus & cordis desiderijs exurentibus. Pudicitia in quinque sensibus. Moderatio in uestitu, gestu, & otio. Frugalitas, parsimonia, sobrietas, sub qua est & ieiunium Christianum.

Pius igitur hoc loci est, qui fide et timore Dei castè uel coniunx uel cælebs uiuit, qui sibi ab omnibus libidinibus tum cordis, tum corporis temperat.

A N T I T H E S I S.

Quot sunt uitiorum formæ?

Due. πορνεία, & est quilibet concubitus uagus, indecens, & illicitus, cuiusmodi sunt stuprum, incestus, raptus, adulterium. Hebræum enim uerbum ea omnia complectitur, uidelicet libidinis ille fœtamenta & fomenta.

Intemperantia ἀνῆσσις, qua uel corpus, uel animus uoluptatibus æstuat et polluitur. Hic sunt

E S immun

PRIMA PARS

immundities, inuerecundia, irreuerentia, incontinentia, impudicitia, immoderatio, nequitia, prodigalitas, ebrietas & crapula.

Impius igitur est, qui alterius uxorem concupiscit, cui extra matrimonium uaga est libido, qui uoluptates sectatur, ebriosus, impudens,

Narra exempla zelotypiæ.

Sodomitæ & Gomorrhæi nimio luxuriam uiuentes, ut Ezechie. 16. obseruatur, propter libidinem absq; dubio illinc ortam igne & sulphure consumpti sunt. Item Amon suam sororem Thamar uiciauit, tandem aliquando ab Absolone interfectus est, 2. Reg. 13. Etsi Danili adultero & homicide à Deo ignotum erat, tamen in eius familia mutua erat liberorum interinitio, & uxores eius à suo ipsius filio debonestate sunt. Non aliam ob causam tribus Beniamin ferè à Domino deleta fuit, q̃ quòd scdissimè in uxorem cuiusdā Leuitæ ui oppressam peccauerat. Ita & Ruben à Iacob maledictus erat, quod cubile patris sui conscenderat. Ita Abimelech cum uxorem Abrahæ tantum rapuerat, à Deo punitus est. Ita Phinees zelo Dei motus, cum Zambri et Madianiten concumbentes perfoderat gladio, à Domino collaudatus est. autem

autem adulterij grauior esse nequit, atq; hæc est apud Paulum. Neq; scortatores, neq; adulteri, neq; molles regni Dei hereditatem accipient. Item alibi: Scortatores & adulteros Deus iudicabit.

SEPTIMUM

P R A E C E P T V M.

Explana septimum præceptum.

NON FVRTVM FACIES.

QVOD est, Primum ut quisq; suis rebus utatur, & sit tum dominiorum distinctio, tum rerum proprietas. Deinde ut ne bona aliena uel ficta mendicatione appetamus. Postea ut liberalitate & munificentia nostra egenos iuueamus, ne utiquam rerumstrarum profusi. Postremo ut in legitimis contractibus iusticia uel pondralis, uel numeralis, uel mensuralis adsit.

Quot sunt uirtutum hæc species?

Sex. Prima est liberalitas, quæ egentibus equo animo sumptum suppeditat.

Secunda est munificentia, qua animus præstantiora munera sponte erogat.

Tertia

PRIMA PARS

Tertia est hospitalitas, cum ultro, cumque humano adducti animo, & nullo commodo nostro illecti, hospites & prolixè accipimus.

Quarta est beneficentia, qua mitis animus ad cuius beneficiendum commouetur.

Quinta est abstinentia, qua animi inducuntur ut ab alienis abstineant rebus.

Sexta est iusticia particularis, quæ suum cuique tribuit, cui cunctæ leges, non malè dictæ à Grecis propter æqualem retributionem, νόμος, inserviunt.

Pius igitur est iuxta hoc præceptum, qui fide et timore Dei adductus eleemosynam liberallyter et non grauante de suo gentibus porrigit, qui neminem defraudat, qui suum cuique dat, qui erarium ecclesiasticum, unde piæ scholæ fouentur, ministri ecclesiæ & pauperes aluntur, pro uirili adauget, cui curæ sunt ptochodochæa, nosodochæa, orphanatrophea, & monasteria, quatenus pietatis Christianæ ἀσκησις habentur.

ANTITHESIS.

Quot sunt peccatorum
hæc formæ?

Sex. Auaritia & prodigalitas, et sicut illa nihil expendit neque sibi, neque egentibus in

hec

hec cuncta profundit & concoquit. Itaq; neuter neq; auarus, neq; prodigus suis, maxime tam familiaribus prospicit, sed uere eorum genus defraudat, ut iidem feliciter ad altiora non aspirarent.

Est largitio & tenacitas, à superioribus parum differunt, nisi quod prestandi muneris ratio potissimum habeatur.

Est inhospitalitas nimirum in hospites odium, quo hi male accipiuntur.

Est maleficientia, qua alijs ita molesti sumus, ut ex horum bonis alicuius rei nobis accessio fiat. Hic quoq; damnatur ficta mendicatio, cum quilibet ex suis bonis & bene partis uiuere debeat.

Est rapacitas, cum animus sibi per fas & nefas quicquam aliunde corradere permittit.

Est iniusticia, quæ alterius bona sibi uendicat, aut est iniquitas in rerum & personarum commutationibus, & communicationibus. Huius loci sunt furti genera, ut peculatus, sacrilegium, latrocinium, rapina, usura, dolus mensurae, numeri, & ponderis, iustæ mercedis defraudatio, patrocinium rabularum in malis causis propter questum. Neq; alij sunt medici, qui deploratos ægros lucelli spe tantum subinde uiuunt

PRIMA PARS

uisunt. Hic sunt imposturae in mercibus per in-
stitores, mercatores, & caupones factae.

Proinde impius est, qui non dat cuiq; suum,
qui hospites non prolixè accipit, qui bona sua
ut postea ex alieno uiuat, turpiter dissipat, qui
iniusta lucra sectatur, qui iniquitatem exercet,
qui pauperibus, scholis, & ministris ecclesiae
pro facultate non succurrit.

Exempla zelotypiae diuinæ in hoc præcepto.

Dum Achan pallium coccineum, ducentos
siclos argenti, ligulamq; auream quinquaginta
siclorum de anathemate sustulit, & in terram
sui tabernaculi confodit, æmulans Deus hostibus
Israelitarum uictoriam concessit, & non prius
placabatur; quàm Iosua cum populo Israeliti-
co Achan eiusq; liberos, iumenta & alias pos-
sessiones cum rebus furtiuis combusserat. Item
Gehasi Elisæi prophætæ seruus cum dolose à Na-
emano duo talenta argenti, & duo uestimenta
mutatoria seruauerat, mox lepra hereditaria
affectus est.

OCTAVVM
PRÆCEPTVM.

Explicat

Explica octauum præceptum.

NON LOQVERIS CONTRA
PROXIMVM TVVM FALSVM
TESTIMONIUM:

QUOD est, in doctrina, in negotijs transi-
gendis, in pactis, in iudicijs, in contractibus, in
qualibet hominum consuetudine sis uerus &
candidus, ut sit iudiciorum certitudo.

Numera hîc uirtutes.

Duæ tantum sunt, quarum una est ueritas,
qua immutata ea quæ sunt, quæ fuerunt, & quæ
futura sunt dicuntur atq; in dictione testimonij,
in iudicijs, in causarum actionibus, & in alijs
iuris partibus uersatur. Hic maximè iudiciorum
forensium authoritas confirmatur.

Altera est candor uel ingenuitas, qua omnia
sine fuce, sine insidijs, sed sedulo & bono stu-
dio aguntur.

Pius igitur est iuxta hoc præceptum, qui fide
et timore Dei iudiciorum ueritatem promouet,
ut proximorum corpora, fortune, & fama de-
fendantur, & nihil subdolè atq; uersutè agitur,
sed candidè & simpliciter.

Antithesis.

PRIMA PARS

ANTITHESIS.

Totidem sunt peccatorum formæ.

1 Falsitas uel mendacium perniciosum, quo per uerborum falsitatem proximus frater calamitatem & damnum accipit, cum nulla officij propter necessitatem, nullaq; salutis uel ueritatis propter utilitatem, & uoluptatem ratio habeatur.

2 Simulatio uel ὑπόκρισις, qua nihil ex animi sinceritate agitur, sed omnia fictè & dolo sè. Hic sunt adulatores, palpones, chamelcones, Eccebuli.

Impius itaq; est, qui in proximi perniciem mentitur, & mendacium dicit, & nihil candide agit, sed dolo malo.

Exempla zelotypiæ.

Falsi testes Susanna grauissimè puniti sunt. Daniel. 13. Sic testes falsi contra Christum producti confusi abierunt, Matth. 26. Neq; mentium est Christianis. Quisq; enim proximo suo ueritatem loqui debet. Eph. 4. Zachar. 8. Os enim quod mentitur occidit animam. Sap. 1. Item Psalmo. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Item Leuitici 19. Non mentiemini, nec decipiet

decipiet unusquisq; proximum suum, non peierabis in nomine meo, nec polluas nomen Dei tui, quia ego Dominus. Ita Act. 5. Ananias spiritui sancto mentiens, collapsus expirauit. Atq; qui in nomine Domini mentiebantur, in lege interficiebantur.

NONUM ET

DECIMUM PRAECEPTUM.

PTVM.

Expone nonum et decimum
praeceptum.

NON CONCVPISCES DOMVM
proximi tui, non uxorem, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quae illius sunt.

QVOD est, tam in rebus mobilibus, quam immobilibus, quia proximus tibi est, satage ut sacrae tectae sint. Itaq; eas non concupisces, non illius domo, id est, quibuslibet praedijs insidiaberis, non dolose in eorundem occupatione et usucapione consenties. Hic autem uocem affectus manifestò expressit, quae etsi ab alijs quoq; praecipis non excluditur, tamen hic praecipue dominatur. Et Paulus ad Roma. 7. Concupiscentiam, inquit, non nouissem, nisi lex dixisset: Non

F concu-

PRIMA PARS

concupisces. Concupiscentia autem semper peccatum est, quoties quis suum commodum alicuius dispendio querit. Hic faciendum est de interla, de permutatione, de pignoribus iudicium.

Quot sunt uirtutum species?

Vna. Puritas cordis humani absoluta, quæ est ad imaginem Dei conformata. Quod est, ut homo uerè sapiens sit, uerè intelligens, uerè integer, uerè purus ab omnibus prauis cogitationibus, & affectuum atq; adeo naturæ humane est integritas atq; iusta perfectio, atq; talis est, qualem esse exoptat Dei inuiolabilis uoluntas. Est enim lex spiritualis, quæ mundiciem cordis, puros affectus, & plenam obedientiam in Dei præceptis exigit.

Itaq; pius est, qui fide & timore Dei omnia quæ in Dei honorem, & proximi salutem ueragunt, candidè expetit, eiq; puro affectu succurrit.

Quot sunt uitiorum species?

Vna. Impuritas cordis, quæ est eius concupiscentia, et malicia corruptæ totius naturæ humane, et nate & ppagata, calamitatumq; infinitarum.

tarum, eternæq; mortis causa. Est enim ista omnium malorum affectuum fons, & scaturigo. Quare Moses ¹² cordis humani, id est, quicquid cogitare, & animo concipere potest, malum esse asserit. Sic Hieremias prauum (id est, deprauatum iam inde ab ipsa propagatione Adami et ita infectum, ut ratio & uoluntas in officio suo esse nequeant) cor humanum esse pronunciauit. Itaq; hæc concupiscentia est omnium peccatorum uirulentissima radix.

Quapropter impius est, cui cordis tanta est impuritas, eaq; perpetua per Christum nondum expiata. Vel est perpetua eius à Deo auersio et in uitiosos affectus legi Dei repugnantes praua inclinatio & propensio.

Quisnam est decalogi usus?

Ostendit primum ad quid creatura humana condita sit, nimirum in Dei gloriam, & proximi commoditatem. Mox indicat, quanta eiusdem fuerat dignitas, & puritas ante Adami prauaricationem. Erat enim illi plena Dei, & omnium naturæ rerum plena cognitio, Deo semper obediens, sine ulla praua cupiditate, sine calamitatibus & morte. Breuiter imago Dei quæ

PRIMA PARS

maximè in uera iusticia & sanctitate consistit rectè uocabatur. Deinde commonstrat, quanta post Adami lapsum calamitas & miseria secuta sit, nempe ignorantia Dei, cecitas mentis atq; caligo, plena omnium cupiditatum, atq; adeo omnium peccatorum hic est colluies iuxta cum infinitis calamitatibus, morte eq; eterna. Postea uia reparandi generis humani ex promissionibus de Christo patefit, ut ad imaginem Dei qua elapsus est, reuocetur, & uitam cœlestem habeat. Postremò ex comminationibus constat, quanta sit miseria hominum non resipiscentium & econtra ex pollicitationibus quanta sit felicitas eorum, qui legi Dei per Christum, qui u-nus legi Dei satisfecit, & iram patris placauit, obediunt. Quare rectè memoria proditur legem esse mortis administrationem, quod est, lex tantum condemnat, & non beat, cum supra uires nostras pondus uerè censeatur. Deuterono, quoq; cap. 27. Maledictus est omnis, qui non manserit in omnibus legis sermonibus, ut faciat ea. Atq; promissio legis conditionem semper adiunctam habet, ueluti si feceris uiues. Nunc uerò cum nemo homo quatenus talis est, legi per omnia par esse potest. meritò igitur iuxta hanc finitionem condemnatus est. Item lex est pedagogus

gogia in Christum, hoc est, lex peccatori maledictionem, extremam calamitatem & condemnationem sic ostendit, ut corde contrito, cum de se suisq; uiribus desperare incipiat, ad Iesu Christi unici mediatoris & reconciliatoris gratiam confugiat. Item, lex non est iustis posita, id est, iusti sua sponte pietatis & honestatis normam sequuntur, sed iniusti, ut elenchon bonorum operum rite teneant, sic coercenti sunt, ut honestatis & decori in hac uita & ciuili societate officio neutiquam egrediantur.

EXPOSITIONIS PRIMAE
PARTIS CATECHISMI
FINIS.

TABVLA II. DE DECALOGO QVOD EST SEMINARIVM VIRTVTVM ET DI- VINARVM ET HVMANARVM, CONTRA ET VITIORVM.

THESIS.

Peccati, cum sit contra Dei voluntatem aut dictum, aut
factum, aut cogitarum, poena est condemnatio.

{	Interi	Mente quidem in I.	{	Timor	{	absolute	Neglectus.
{	orem,	habendo Deo ali-	{	Fides	{	quib. con-	Desperatio, cui
{	eno.	{	Dilectio	{	traria ui-	tatio, Confidentia	(et superstitio.
							Oidium.

Mosis priori
tabula picta-
tem in se, seu
uerum cultū.

Exteri
orem.

Accidia seu seculi
vitas.

Ingratitudo.

Blasphemia, sub

qua est execratio

Abnegatio.

Sophistice.

Petium.

Prophetia, id est, stu-

dium & lectio sacra-

rum literarum eiusdem.

expositione.

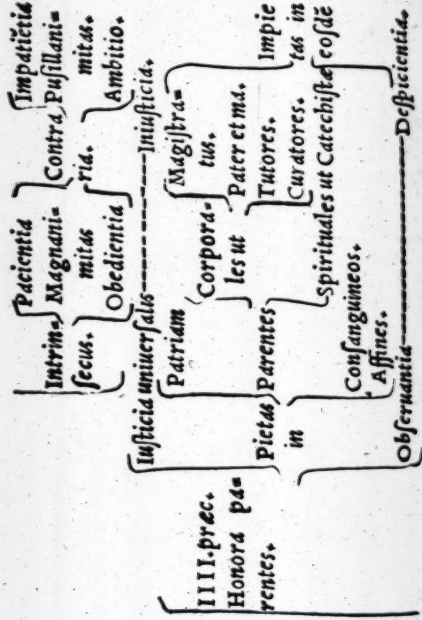
Αγών Hebraicōs

Missā cum suis par-

tibus.

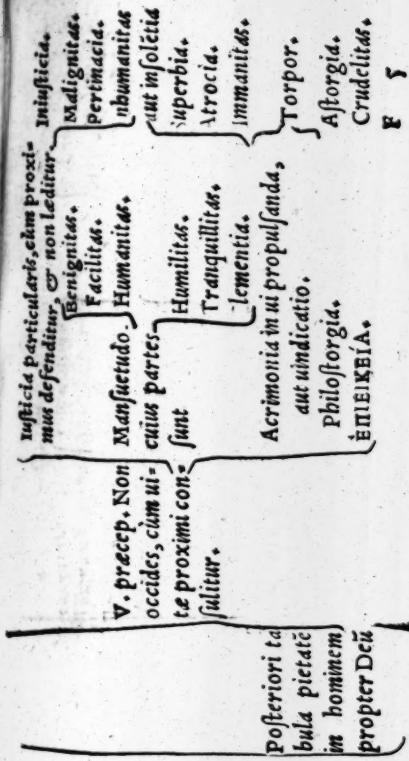
tio eiusdē

VOLVN-
TAS DEU
EXIGIT

Justicia particularis, cum proxi=

iniusticia.

Hoc est, quid
times Deum,
& illi credis.
ERGO IN

VI. precep. Nō
mox habebis, quo
uxoris proximi
habetur ratio.

Temperantia.

Castitas. }
Coniugalis. }
Vidualis. }

Libido sub
qua sunt }
V irginali. }
Adulteri-

(um, & breuiter porciā, id est,
nagus concubitus & indecens.

Intemperantia.

Frugalitas.

Nequitia.

Incontinentia seu mollicies.

Auaritia.

Contraria Tenacitas.

Liberalitas.

Munificentia.

Hospitalitas.

Inicidia,

Inhospitalitas.

Beneficentia.

Maleficientia.

Abstinentia.

Rapacitas.

* Hic sunt Peculatus, Sacrilegium, V furā, Rapina, iniqui-
tas seu dolus mensurae, numeri, ponderis.

Disitione testimonij.

Con tractibus & alijs iuris T Medact

VIII. prae. Non Veritas in
 dices falsum testi-
 monium: quo fa-
 ma proximi con-
 servatur.

Dictione testimonij.
 Con tractibus & alijs iuris } Medact
 u perni }
 iudicij, et causarum actionib. } tiosum.
 Pactis. } Obrectatio.
 Candor seu--Simulatio } Adulatio.
 ingenuitas. cui accedit } Calumniatio.
 Maledicentia priuata }

IX. & X. Non
 concupisces &c.

Rerum in 9. prae
 cepto.

Puritas animi
 homini est nati-
 ua, adeoque uitium
 mi seu affe- }
 ctum. } originis, & lex
 Personarum & }
 rerum in 10. } dei per eam dphilo
 sophia secernit.

PROPTER FIDEM
exercitium est

Comminatio
aut

Communis. Violatores enim & preuicatorēs
nunc aeterna morte condemnat, maxime non re-
sipiscētes, nunc poena temporanea afficit, q̄
in plures spargitur, nempe in quartam usq̄
progeniem. Illa non item.

Singularis. Veluti cū abnegantē Christus apud pa-
trē abnegabit, cū de honestati parentes male erit.

Promissio

Communis. Cū premia p̄mittit uel spiritualia, ut
uitam aeternam, iuxta illud: Si uis uitam ingredi ser-
ua mandata. Vel corporalia, ut ēuangelicū, ēuangelicū, iōp̄,
ad eoq̄ felicitatē Arist. Huius loci est illud Pauli: Pi-
etas habet promissionem uitae praesentis & future.
Singularis. Vt liberali Deus non erit auarus, iuxta
illud: Date dabitur &c.

SECUNDA PARS

CATECHISMI.

SYMBOLVM

APOSTOLICVM.

Quid est iustificatio fidei?

N Actenus ex lege omnes homines peccatores accusantur, et de iisdē actum esset, nisi fides in Christum succederet. Siquidem fidei iustificatio est, qua credentes uel coram patre in Christo & propter Christum ab omnibus peccatis absoluntur, & iusti pronunciantur, atq; Spiritus sanctus iuxta cum uita eterna donatur. Huius autem promulgatio & latissima & iucundissima in totum terrarum orbem iuxta Christi mandatum facta, euangelium est. Nam gratuita absq; ulla conditione propter Christum est peccatorū credentib. condonatio, atq; nouæ obediētiæ, etsi non perfectæ, atq; absolutæ, tñ inchoatæ, quam Deus non auersatur per Sp. S. reuocatio. Omnes enim homines in se credentes Deus saluos fieri exoptat, sed non nisi per filium, qui iuxta Paulum est nunc ἰλασμός, cum Deum patrem

SECUNDA PARS

patrem nobis sua morte propitium reddiderit, nunc ἀντίλυτρον, cum premium redemptionis nostræ fuerit, ut qui peccatores per legis sententiam in seruitutem Satanae, æternæq; mortis adiudicatos, sed nunc ad se aspirantes in libertatem asseruit, & sic uindicauit, ut legis & peccati uis repulsa sit, ut Satanae imperium abrogatum sit, ut stimulus mortis retusus sit.

Quid nam sibi uult symboli uox?

Est capitum beneficiorum sanctæ trinitatis in nos comprehensio & quasi fasciculus. Itaq; σύμβολον, aut collatio, quod apostoli eam doctrinam sibi consentientem ante discessionem et commigrationem ueluti in unum fascem comportarint, sicut Ruffinus Aquileiensis ecclesie presbyter contestatur, aut sit tessera, tanquam professionis fidei indicium & nota, qua impij à pijs secernerentur. Quare nonnulli ueterum regulam fidei uocare non dubitarunt, ab apostolis collectam. Et Cyprianus se id doctrine genus à maioribus accepisse non disimulat. Proinde olim semper ante conflictationem disputationis huius symboli tanquam fundamentum præcipuum formam aliquam proponere soliti sunt, sicut

apud

apud Tertulianum, apud Ireneum, apud Epiphonium & alios cōplures liquidò cernitur. Po-
stra symbola & publica, ut Nicenum, & pri-
uata, ut Athanasij, Ambrosij, Augustini, suc-
cesserunt.

Quid est fides Christiana?

CONSTAT hic credere nihil aliud esse,
quàm fidem Christianam habere. Est aut
hec fides assentiens in Dei patris misericordiam
in Christo & propter Christum promissam, du-
ce spiritu sancto ad uitæ æternæ participatio-
nem fiducia. Ea autem quæ est ad Hebræos II.
ab hac aut nihil, aut certè parum disidet. Est
autem eadem rerum sperandarum ὑπόσπις,
& rerum inuisibilium ἐλεγχος. Verùm ut illa
est certa expectatio, atq; adeo affectus promif-
sionibus, quarum spes nobis iniecta est, astipu-
lans, ita hec est certissima notitia, et ut Ambro-
sius conuertit, conuictio propter certam per-
suasionem, qua omnis dubitatio, & ambiguitas
de rebus inuisibilibus exterminatur. Est igitur
hoc modo fiducia & firma persuasio res speran-
das et inuisibiles à Deo promissas (ut gratuitam
propter Christum iusticiam, ut donationem spi-
ritus

SECUNDA PARS

ritus sancti, ut eternam uitam) expectans. Euangelij enim promulgatio easdem de Christo Dei patris promissiones, in quibus est gratia, & donum per gratiam perspicue id ipsum declarat. Gratia quidem hic est, qua gratis per solam Dei misericordiam, cui fides nostra nititur, omnia peccata nostra condonantur, & in filios Dei propter Christum adoptamur. Donum uero per gratiam est tum Spiritus sanctus, qui nouus in credentium cordibus motus excitat, tum uita eterna, atq; cum Christo hereditas. Ceterum credere in Deum, est certo confidere in Deum patrem, filium & Spiritum sanctum, unum quidem Deum, tres autem personas distinctas.

Quid igitur est Deus?

- 1 Est essentia spiritualis, utpote ouera alio non innitens, & euangelium Deum spiritum esse testatur, ut Ioannis 4. Igitur non est natus neq; caelesti neq; elementari congelatus.
- 2 Aeterna. Hic enim angeli excluduntur. Si non sunt aeterni. Nam in principio creauit, id est ante omnes creaturas.
- 3 Intelligens, ut Genesis primo dixit Deus. Dicere non est brutorum, sed naturae intelligentis.

4 Bona, Germanis *gütig* / *quæ* benefici-
ca est, unde nobis *Gott* est *gut* / à benefaci-
endo.

5 Casta, ut *quæ* castitatem præcipit, & exi-
git uel in ipso matrimonio.

6 Verax, ut cuius in ore nullum inuentum est
mendacium.

7 Pura, utpote malis affectibus, quos ipse dam-
nat, non obnoxia. Est enim Deus, qui iniquita-
tem non uult, iuxta Davidem, & ipsum deca-
logum.

8 Liberrimæ uoluntatis. Nam secundis causis
non est alligatus, sicut nonnulli impiè philo-
sophantur. Psal. 115. Fecit, quæcunq; uult. Item
Psal. 135. Quæcunq; uult, &c.

9 Misericors, quæ & antea bona erat. Hac
enim nota præcipue à suis agnosci cupit.

10 Immenſæ potentia uel omnipotentissima.
Id quod cæli & terræ uel sola ex nihilo creatio
et rerum creaturarum conſeruatio, testatur, iuxta
eius prouidentia, qua cuncta diriguntur,
gubernantur & trahuntur.

11 Sapientissima. Quid enim aliud est quàm
ſapientia? Noſtra uerò ſi qua eſt, præ illa ſtulti-
tia eſt.

FILIVS.

G

Pater

SECUNDA PARS

12 Pater filium substantiæ suæ imaginē, suæq; maiestatis ἀπαύγασμα ab æterno genuit. Id testatur epistola ad Hebræ. 1. Psal. 2. Mich. 5.

13 Qui filius homo factus est, atq; ita nos filios iræ patri tanquam unicus mediator reconciliavit. Sic Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut suo unico filio non pepercerit. Ro. 8. Neq; proprio filio pepercit, sed eundem pro nobis omnibus tradidit.

SPIRITVS SANCTVS.

14 A quorum utroq; Spiritus sanctus processit.

15 Corda fidelium illuminans, uerāq; cognitione Dei & dilectione imbuens, nouamq; uitam promouens, Est enim iuxta Zachariam Spiritus gratiæ & præcum.

16 Cæli & terræ & omnium creaturarum conditor & conseruator.

17 Vt sibi ecclesiam uerbo suo docendam & informandam propter sui cultum undecunq; colligeret. Est enim inter omnia Dei opificia præcipuè homo natus ad Dei gloriam & proximi fratris salutem.

Cur non creditur in deos?

Nam unus Deus tantum est, ut est Deut. 6.

Audi

Audi Israel Dominus deus noster est unus deus.
 ad Ephes. 4. Vnus Deus & pater omnium. 1.
 Timo. 2. Vnus est Deus, unus est mediator. Itaq;
 fideles in periculis ad eundem confugiunt, non
 ad Margaretam obstetricem, non ad Nicolaum
 Neptunum, non ad Otiliam oculorum media-
 tricem, &c.

Quot igitur sunt personæ?

Tres. Olim apud Græcos ὑπὸς αὐτῶν dictæ,
 sed cum Latinis sit nomen personæ familiarius,
 & ἰσχυρότερον dixerunt. Personæ autem no-
 cabulo, substantiam indiuiduam, intelligentem,
 & incommunicabilem, id est, quæ nec conser-
 uatur, nec ab alia sustentatur, non malè accipi-
 unt. Distinguuntur ferè primum ortu atq; pro-
 pagatione. Nam pater à nullo natus est, sed ab
 eterno filium imaginem suam mente & cogita-
 tione suæ diuinæ essentiæ, genuit. Filius autem
 à patre ab eterno genitus suo tempore fa-
 ctus homo & uictima propter nostris salutem.
 Hic est unigenitus filius uidelicet ex substantia
 patris, Deus de Deo. Lumen de lumine, ue-
 rusq; Deus cum patre. Cæterum Spiritus sanctus
 & à patre, & à filio procedit, & sicut ex Dei
 cogitatione natus est Christus, ita ex patre &
 G 2 filio.

SECUNDA PARS

filio Spiritus, halitus, flatus exit eiusdem nature
 & essentie cum ijs, à quibus efflatur. Itaq; Gen.
 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas, id
 est, flatus, aut halitus Dei, qui est essentie diuinae,
 & diuinitatis tertia persona modo gallinarum
 incubantium fouit. Id autem patet Ioel.
 2. Effundam spiritum meum super omnem carnem,
 id est, de mea spiritali & diuina essentie. Ioan. 20.
 Deus in eos spirauit dixit, accipite, accipite
 Spiritum sanctum. Act. 2. Flatus repentinus de cælo
 factus est. Græcis est ὁ πνεῦμα. Deinde propter
 certa beneficia in nos discernuntur. Siquidem Deus
 pater sic mundum dilexit, ut unigenitum filium daret,
 ut omnes, qui in illum crederent, haberent uitam
 eternam. Iohan. 3. Deus filius propter humani
 generis redemptionem sub Pontio Pilato passus est,
 & mortuus, tertia die resurrexit, &c. Deus Spiritus
 sanctus per uerbi prædicationem & sacramenta
 ecclesiam colligit, in qua est gratuita propter
 Christum peccatorum omnium condonatio, & post
 carnis resurrectionem uitæ eternæ donum. Proinde
 tres sunt personæ eterne, & essentie, uirtutis
 & potentie eiusdem, sicut in Christi baptismo
 id ipsum declaratur, & Psal. 32. Verbo Domini
 cæli firmati sunt, & Spiritu oris

is oris eius omnis uirtus eorum. Hic creationis
 uirtus explicatur per Dominū, id est, patrē, per
 uerbum Domini, id est, filium, & per Spiritum
 oris diuini, id est, per Spiritum sanctum. Hinc
 quoq; non est obscurum, ut fides Christiana ex
 uerbi diuini auditu nata, in solam Dei misericor
 diam propter Christum confidens per Spiritū
 sanctum mentium humanarum ad pietatem &
 doctrinam & uitę agitatore[m] obsignatur. Quam
 obrem etsi personarum uniuersarum est una
 diuina & à ueteribus post Nicenam synodum
 quædam, atq; hodie in ecclesiasticis cantio
 nibus consubstantiales nominantur, tamen
 propter primam originem certaq; officia tres
 uersatim numerantur.

Quot sunt symboli apostolici præcipuę partes?

Tres. Totidem enim personę sunt, id est, es
 sentie spirituales, intelligentes, æternę, mis
 ericordes, immense & potentie & sapientię.
 Patri quidem ab æterno filij unigeniti procre
 atio datur, sicut filio redemptio, & Spiritui
 sancto sanctificatio. Creatio enim mundi trini
 tati accepta refertur. Hic enim nos esse Dei o
 pificia profitemur, etsi tam ex propagatione

SECUNDA PARS

Adami, quàm ex operatione nostra peccatores
condemnandi essemus, tamen Christus per mor-
tem crucis nos redemit, & ab omnibus pecca-
tis nos suo sanguine abluit, ut nobis sanctis per
Spiritus sanctum in Dei populo post carnis re-
surrectionem uitæ æternæ hereditas ueniat. Est
igitur symbolum nostræ originis, redemptionis
sanctificationis & salutis professio, ut meritis
Christianæ fidei sit indicium & tessera.

Da primam symboli partem.

CREDO IN DEVM PATREM
OMNIPOTENTEM CREATOREM
COELI ET TERRAE.

QVOD est, in Deum confido, & ab illo so-
lo pendeo, ut qui Optimus & Maximus est.
Maximus quidem propter omnipotentiam, qua
cælum & terram ex nihilo condidit, & me-
ipsum in utero matris finxit, atq; formauit, cor-
pus, & animam cum suis facultatibus & acti-
onibus mihi donauit. Optimus est propter bene-
ficentiam, qua adductus me sibi filium esse uolu-
it, quem etiam nutrit, fouet et tutatur, cuius cura
& negotia, & uitæ actiones patrum more dis-
pensat, & gubernat.

Explana

Explana uerba primæ partis.

Beneficentiæ quidem sunt, Deus, qui Græcis est
θεός ὁ τοῦ θεῶν, quòd nobis periclitantibus
nox succurrat. Sic apud Hebræos אֱלֹהִים.

Dei præsentiam innuit, qui ubiq; adest, neq; un-
quam suum opificium describit. Sic apud Poëtæ
saturus à saturando dictus, quòd sit copię cor-
na, Sic apud Germanos Gott est ὁ ἀγαθός,
nimirum omnium bonorum fons, Quare pater
est, dum nos sibi filios esse propter Filium Chri-
stum exoptat. Huius autem paterni affectus
ἐφελκυστικῆς epitheta passim apud Mosem
et Dauidem occurrunt, utpote misericors, cle-
mens, liberalis, et munificus in multam usq; pro-
geniem. Omnipotentia uerò est, creator mun-
di, Nò quòd in creando mundo uerbū et spiritus
sanctus non affuerant, sed quòd sit filij et spiri-
tus sancti, quorum consilio et uoluntate est mun-
dus conditus ab æterno prima origo. Itaq; καὶ
ἐξ ὧν patri sigillatim tribuitur, quæ et testi-
monium est, quo deus suam uoluntatem patefie-
re conatus sit, uidelicet, quòd esset mens æterna
architectatrix, bona, iusta, facta hominum spe-
rans et dijudicans. Hæc autem creaturarum

SECUNDA PARS

conditio de deo, eiusq; providentia, in qua cognitio uniuersalis nuncupata cernitur, nos admonet, ne quis Stoicum deum uel Fato, uel secundis causis astrictum animo conciperet. Ceterum cœlum & terram creauit, id est, οὐρανὸν καὶ γῆν mundum, & eius partes utpote naturas, tam cœlestes quàm terrestres, & quæ in utriusq; ambitu continentur, quarum deus non tantum author, gubernator, sed etiam per preces piorum hominum, sicut olim Moyses, Elias, Elisei & complurium moderator est. Verum hæc ipsa noticia ex creaturis dei providentia sua cunctis administrantis, uirtute sua moderantis, uoluntate sua gubernantis mentibus gentilium, quodam modo indita & infixæ est. Istius igitur ratione Paulus adductus gentiles reos arguit, tanquam dei cogniti ex rebus uisibilibus contemptores, atq; ideo peccatores. Neq; eandem in scholis notatam ex operibus aut effectis, David in multis Psalmis repudiavit. Huius quoq; loci est, quod Aristæas apud Ptolomæum Philadelphum ἑλὶκα appellauerat, Omnibus enim δὲ ἔθνεσιν, id est uirtute tribuit. Sic Adonai est propter merum in omnes creaturas imperium, cui subinde Zebaoth זְבוּלֹתֶיךָ subijcitur, hoc est uirtutum, iuxta Lxx. sed iuxta Aquilam, est exercituum, nimi-

rum quòd deus uirtute sic præstat, ut nihil illi sit conferendum, imò angelorum, & omnium spirituum, & militiæ cœlestis, id est astrorum imperator & Dominus omnipotens sit. Sic Schadai iuxta Aquilam ἀρχιμὸς, sufficiens, & ad omnia perpetranda robustus. Sic al est à robore iuxta Aquilam ἰχθυὸς, cum sit potens, qui quæcunq; uult, pro arbitratu suo conficere potest. Sic in alijs dei nominibus, quorum septuaginta duo ex cabalisticis literis numerantur. Neq; uerò ineptæ sunt gentilium deorum nomina rite exposita, sicut ex Aristotelis libello, si inscriptio non fallit, de mundo perspicuè patet. Non quòd ex his theologia Christiana docenda sit, sed quòd noticiam dei aliquam mentibus hominum fuisse inscriptam diuinitus, quam D. Paulus tantopere appellat, illinc quoq; comprobare liceat.

Quomodo quis hanc symboli partem sibi applicaret?

Si singulas in suum usum partes accommodauerit, & hanc specialem fidem iuxta Augustinū, esse non dubito. Primum credo cum mea ipsius fide, & non aliena speranda sit salus, atq; in illam sic confido, ut nihil sit diffidentiae. Credo quidem in deum, id est, in dei essentiam, cum be-

¶ 5 nefacere

SECUNDA PARS

nefacere soleat, mihi esse bonam: cum possit quod
 uult efficere, & adesse ubicunq; uult, mihi esse
 omnipotentem: cum mihi sui cognitionē suppe-
 ditet, mihi esse sapientem: cum me ab aeterna
 morte eripiat, mihi esse aeternam: cum me infir-
 mum spiritu suo confirmet, mihi esse potentem:
 cum me multitudine beneficiorum accumulet,
 mihi esse bonum & beneficium: cum per Chri-
 stum ab aeterna condemnatione liberet, mihi esse
 misericordem: cum iuxta promissa in rebus nie-
 mium accisis semper adsit, mihi esse ueracem.
 Quamobrem quicquid est idololatricum, uel
 hac sola particula excluditur, atq; certissima
 tutelæ est significatio, qua fit, ut nihil citra Dei
 uoluntatem, aut obsit, aut noceat. Deinde in
 Deum patrem, ut qui ante conditum ab aeterno
 filium mihi genuit, tanquam redemptorem &
 reconciliatorem, à quorum utroq; spiritus san-
 ctus processit itidem ab aeterno. Itaq; filius &
 spiritus sanctus à deo existit, & non e contra.
 In patrem quidem credo, sed omnipotentem,
 quia potest suo tempore sese inuocantibus suc-
 currere, & cum sit pater, etiam uult, & exau-
 dit, interdum secundum nostram uoluntatem, si-
 cut Augustinus ait, interdum secundum nostram
 salutem. Postea in deum creatorem cæli & ter-
 72

22. Creatorem quidem, cum ex nihilo cuncta & per uerbum & in spiritu sancto produxerat. Nam ab eterno nihil nisi Deus fuerat, qui sua providentia gubernat, & cuncta conseruat. Verum homo singulari dei consilio ad dei imaginem creatus est, quæ est aut in uera dei & omnium rerum naturæ cognitione, aut in uoluntate, quæ à dei uoluntate non abhorret, aut in libero arbitrio, cum penes illū erat legem plenè adimplere, atq; sic in creatione potissimū dei *ὁ λαὸς Ἰσραὴλ* cernitur. Est igitur inuocandus, sicut Petrus ait: Sollicitudinem in Dominum conijcito. Nam pro uobis sollicitus est.

Da alteram huius symboli partem.

Credo in Iesum Christum filium eius unicum, DOMINUM NO. 22. Quod est, confido in Deum Christum, cuiq; me deditum penitus cupio, ut qui Opti. Maxi. sit. Optimus quidem est, quia Iesus, cum peccatores saluet, quia Christus, cum rex & sacerdos sit, quia filius dei, atq; ita deus est omnipotens, cui æqua est cum patre potestas. Maximus uerò est, quia Dominus est, cum me à peccatis, à maledictione legis, ab inferis redemerat, atq; mihi suam iusticiam, eternamq; uitam per resurrectionem donauerat.

Ex-

SECUNDA PARS
Expone membra & uerba
huius partis.

Porro omnipotentiae sunt appellationes,
IESVS ab Hebraeis deducta uox est, quibus est
יהושע uel ישוע, Matthaei 1. eius etymum
angelus Mariae exposuit. Et uocabis, inquit, no-
men eius Iesum, Is enim saluum faciet populum
suum à peccatis suis. Formatur autem, ut non
nulli sentiunt, ab angustissimo quadrilitero
יהוה, quod nulli creaturae concessum est, sed
soli deo, & per epenthesein ו fit ישוע.

Christus est unctus, sicut Hebraeis semper di-
ctus est Mesiah, quod in regem & sacerdotem
à spiritu sancto unctus sit. Rex quidem est, cum
suum regnum, quod est Ecclesia sanctorum gu-
bernat, descendit, & tutatur. Sacerdos uero est,
cum mediator & conciliator dei & hominum
sit, qui aduocatus noster pro nobis deum inter-
pellat, orat, & intercedit. Dicitur autem Mes-
siah, quod sic unctus est, ut sit rex regum, sa-
cerdos sacerdotum, dominus dominantium. Si-
quidem Leviticum sacerdotium huius tantum
umbra fuit.

Filius dei est à deo ab eterno genitus, sicut
משיח

per hoc quod quadam ecclesia sic canens iuxta
Athanasium, & symbolum Nicenum atq; Con-
stantinopolitanum exponit, deus à deo, lumen à
lumine, deus uerus ex deo uero, genitus non fa-
ctus, consubstantialis patri, per quem omnia fa-
cta sunt. Naturalis enim dei filius est, nos uerò
tantum participatione, uidelicet per adoptio-
nem per dei in Christo misericordiam. Christia-
ni cum Sathanae mancipia erant, in familiā
patris omnipotentis ex gratia asciti sunt. Siqui-
dem nos in filios per Iesum Christum deus præ-
destinavit, atq; illa adoptione Christi quoq; co-
heredes sumus.

Ceterum beneficentiæ quoq; notæ sunt in do-
mino nostro, nimirum tam creationis quàm re-
demptionis, Creauit enim nos & conseruat.
Redemit autem primum à peccatis, per conce-
ptionem, cum sordes nostræ uitiatæ conceptio-
nis iam inde ab Adamo usq; propagatæ expur-
gantur, igitur à spiritu sancto conceptus est
nempe à deo, & non ex alicuius uiri semine:
Nunc per natiuitatem, ut immundities nostræ
natiuitatis, qua sumus filij iræ & diaboli, expia-
retur, itaq; ex Maria uirgine iuxta prophetarū
oracula natus est. Oportuit enim saluatorem
sine peccato, & concipi, & nasci. Nam quod ex
carnis

SECUNDA PARS

carne nascitur, caro est, cui regni dei hereditas non uenit. Nascitur igitur ex uirgine, ut nostra natiuitatem carnalem & impuram spiritali, & uirginca sua natiuitate repararet. Est autem anima apud Esaïam puella adolescentula incorrupta, & sicut Hieronymus ait, abscondita, quæ à publico ita se abstinuit, ut procorum affectibus non patuerat. Nunc per passionem suam est noster redemptor, atq; ita dominus, ut qui uulneratus est propter iniquitates nostras, & contritus propter scelera nostra, Esaïæ 53. Temporis autem notatio subditur, ut uaticinijs satisfaceret. Daniel enim Christum in ultima orbis monarchia nasciturum prædixit, sicut antè illum Iacob Gene. cap. 49. Non recedet, inquit, sceptrum de Iuda, & legislator de medio pedum eius, donec ueniat Silo Mesiah, & ad eum colligantur populi, quod est, sub id tempus Christus nascetur, quo apud Iudeos sceptrum, id est, imperium, aliquoties antea labefactatum, iam totum ablatum est per Romanorum uirtutem. Nunc per crucem redemit, cum pendens in ligno erat execrabilis ad Gala. 3. Et sicut Moses creauit serpentem, etc. Numer. 21. Ioan. 3. Deinde nos à morte redemit per suam mortem & sepulturam. Per mortem quidem sic deus Osæ 13.

ait;

ait: De manu mortis liberabo eos, & de morte redimam eos, Esaie 25. Messias deglutiuit mortem in eternum, & absterget Dominus deus lacrymam à cunctis faciebus, & opprobrium populi sui auferet ex uniuerſa terra, quoniam Dominus locutus est. Per sepulturam autem, ut mortis uirtus prorsus extingueretur, Osee 13. O mors, ego ero tua mors, quod est, sic te interimam & abolebo, ut nullus aculeus sit tibi reliquus. Postremo nos ab inferis redemit, ut eorum portas confringeret, & in se credentes, qui à initio mundi in sinu Abrahamæ requieuerunt, erueret atq; eriperet. Sic enim Dominus uita author apud Oseam: De manu, inquit, inferni liberabo eos, de morte redimam eos, O mors, ego ero pestis tua, O inferne, ego ero deuastatio tua.

Potro Christus est Dominus, propter iusticiam, & uitæ æternæ donationem. Iusticiæ quidem, tum per resurrectionem, iuxta Ionæ signum & ascensionem in cælum, ut nos à peccato, lege, morte, & inferis liberati, prorsus coram deo iustifecimus (Est enim resurrectio Christi nostra iusticia) tum per sessionem à dextris, qua non tantum est mediator & summus pontifex, pro nobis deum patrem interpellans, sed etiam est eiusdem

SECUNDA PARS

eiusdem potentiae, honoris, & gloriae cum patre, sub cuius pedibus deus omnia subiecit. Vita autem aeterna donatur, hic inchoata: sed maxime perfecta, post extremum iudicium, quo erit, ut Lucas ait, ἀπολυθῶσις, id est, iuxta Theophrastum utriusque libertatis, animae & corporis conseruatio & confirmatio. Hunc uero diem iudicij Malachias uocat succensum quasi caminum, quo impij non aliter atque paleae aut stipulae igne mextinguibili peribunt. Verum de eius tempore, de signis eius aduentus, de processu, de sententia ferenda post prophetas, Euangelistae & Paulus & Petrus diligentissime isthaec explanant. Viui autem hic sunt, qui in his terris adhuc sub Christi aduentu uitam degunt. Quare Paulus ait, Ecce mysterium uobis dico, non omnes immutabimur, quod est, non omnes in terram sepeliemur, Sicut illud ad Thessal. fusius edocet.

Applica tibi & hanc symboli partem.

Agnosco me natura filium irae & sathanae, neque ulla operum dignitate, neque alia ratione me deo patri reconciliatum ita esse, ut prorsus dei filius sim, atque per solum Iesum Christum & Deum & hominem. Deum quidem, ex deo mihi
natum

Natum ab eterno, cumq; unicum. Hominem uero
mihi ex Maria uirgine absq; peccato etiā crea-
torem mundi utiq; extrema paupertate & humi-
litate in stabulo Bethlehemitico, quo tempore
Augustus Cæsar populum censebat, mihi pro-
genitum profiteor, ut me, aliosq; omnes ad se
aspirantes & anhelantes peccatores, saluaret.
Mihi passum octauo decimo Tyberij anno sub
Pontio Pilato Hierosolymarum, locorumq; ui-
cinarum præside, ut mihi gratis peccata quan-
tūq; condonaret. Mihi crucifixum, ut legis
maledictionem cruci suffigeret. Mihi mortuum
& sepultum, ut me ab æterna morte liberaret,
Pis enim mors temporanea est tantum in uitam
cælestem somnus. Mihi ad inferos descendisse,
ut Sathanae semper insidianti, uim & tyranni-
dem contunderet. Mihi tertia die iuxta prophe-
tarum oracula resurrexisse, ut mihi iusticiam,
qua ab omnibus peccatis uel coram deo absolu-
tus sum, impartiret. Mihi in cælos ascendisse, ut
uictor triumpharet, & mihi dona spiritus sancti
distribueret, ut ministerium ecclesiæ nimis ne-
cessarium adornaret, ut sit mihi apud deum
mediator, supplex, & summus sacerdos subinde
interpellans atq; intercedens, ut mihi uiam ad
superos patefaceret. Mihi ueniet iudex cum an-

H gelorum

SECUNDA PARS

glorum comitatu, pempaꝑ; splendidissima, ut ecclesiam suam, cuius me membrum esse uolo, in regnum patris, ubi gloria est & gaudium æternum, deduceret, atq; transferret.

Quotuplex est in Christo natura?

Duplex. Diuina, & humana, utraq; alteri non est ita unita, ut sit confusa, sed sigillatim posita, Philosophia autem docet, quæ utriusq; nature essent familiaria, sed hic autoritate sacrarum literarum nitimur, quæ neutram ab altera in quolibet puncto diuellit. Notum est, ut sit humane nature familiare, cum laceratur, cum moritur, cum sepelitur. Contrà neq; id obscurum est, ut diuine conueniat à mortuis resurgere, in cælos ascendere, ad dexteram patris sedere, uiuos & mortuos diiudicare, utiq; rectè & appositè ad uitandos multos errores contra Nestorium & Eutichen, Deus est crucifixus, deus est mortuus, deus est sepultus, & contra, Homo ascendit in cælos, homo est deo patri dexter. Id autem fit figura quadam, quæ passim in scholis idiomatum uel proprietatum nature communicatio, ad uitandam naturarum diuisionem nominatur, qua etiam fit, ut uerè Maria

Deo

Θεοῦ καὶ ὁνομαζέται. Respiciunt tamen scripto-
 res ecclesiastici ad utriusq; naturæ proprietate-
 tem, Quare Petrus discrete ait, Christum passum
 esse carne, Et hunc Irenæus secutus, dilucidè sic
 idipsum planum facit, Christum, inquit, cruci-
 fixum & mortuum esse, requiescente uerbo, ut
 crucifigi & mori posset. Quid quaso hoc di-
 ctum aliud sibi uult, quàm quòd diuina natura
 patris uoluntati non sit relictata, sed eidem ob-
 sequentiissima fuit, etiam non lacerata, non mor-
 tua. Neq; diuersum sentit Paulus ad Colossens. 2.
 cū erat in dei forma, id est, etiamsi deus impas-
 sibilis patri æqualis, ab æterno tamen seipsum
 exinaniiuit, uidelicet cum diuina natura iræ dei
 contra peccatum cesserat, Meo quoq; iudicio &
 illud Esaiæ eo respexit. Et Dominus, inquit, uo-
 luit contere cum in infirmitate. Alioqui multis
 testimonijs liquet, utramq; naturam sibi con-
 iunctam esse, ut est, Verbum caro factum est, sed
 in passione & morte λόγον quicuisse, pijs do-
 ctoribus haud displicet. Huc afferendæ & ap-
 pellationes naturis in sacris literis aptæ sunt, ut
 humane, cum sit Mariæ filius, semē mulieris, se-
 men Dauidis, filius hominis, Messias, Sacerdos,
 rex, seruus, pastor. Ita diuinæ quadrant apud
 Esaiam cap. 9. admirabilis, consiliarius, Deus,

S E C V N D A P A R S

heros fortis, pater aternitatis, princeps pacis
 In epistola ad Hebr. nominatur patris πατρός
γλαρίας & splendor paternæ gloriæ, et alia mul-
 ta nomina sunt in Mose et pphetis, quæ in suum
 locum studiosi auditores comportabunt, & col-
 ligent. Præcipuè tamen Iesus nomen huic nego-
 tio aptum est, etiam si id quibusdam ducibus com-
 mune erat, sicut nobis Germanis est, ein Held
 vnd Heiland vnd Helffer, tamen perpetuum
 Domino nostro addicetur. Illi enim rerum cor-
 poralium solum defensores & conseruatores,
 hic uerò rerum tam corporis, quàm animæ sal-
 uatores sūt. Quapropter illi prius id nominis fuit,
 quàm ex utero matris egereretur. Ceterum
 Christi appellatio officium Iesu complectitur, ut
 sit rex, & sacerdos. Vnxit enim illum suo spi-
 ritu deus, & Esaia 61. Christus ipse fatetur: Spi-
 ritus, inquit, Domini requiescet super me, eo q̃
 unxit me dominus etc. Regnum uerò Christi,
 uerbo & spiritu sancto administratur, & in hoc
 nos Christiani salutamur, ut qui oleo spiritus
 sancti peruncti & in reges, & sacerdotes
 ordinati sumus Petri testimonio, atq; hac ra-
 tione diuinæ naturæ omnes Christiani partici-
 pes sunt.

Recit

Recita tertiam symboli partem.

CREDO IN SPIRITVM SAN-
CTVM, sanctam ecclesiam catholicam etc.

Quod est, confido in deum spiritum sanctum,
et me illi totum dedo, qui me sanctificat, hoc est,
efficit me membrum ecclesie Christianae, in qua
est, et peccatorum condonatio, cuius signacula
sunt ipsa sacramenta, et post mortuorum resur-
rectionem, uitae aeternae me participem reddit.

Singula uocabula huius par-
tis plana facito.

Spiritus sanctus est tertia diuinitatis perso-
na, à patre et filio procedens, mundi creator,
illuminans et excitans corda hominum tenebri-
cosorum, ecclesiamq; Christi regens et promo-
uens, Ioan. 13. cap. Cum uenerit paracletus,
quem ego mittam uobis, à patre procedit etc.
Hic autem omnes electos à patre et Christo tra-
ditos sanctificat, quod est nouam lucem, et iusti-
ciam accendit, Vnde Zacharias cum spiritum
gratiae et precum appellauit. Significaturus
nos per illum tum esse, tum ualere gratia dei,
atq; gratiosos omnia de deo sibi polliceri. Qua-

H 3 re deum

SECUNDA PARS

re deum propter exorationis facilitatem per illum inuocamus. Est enim nostrorum cordium illuminator & gubernator, in nobis uerum timorem dei, fiduciam, agnitionemq; exuscitat.

Ecclesia hic est sanctorum communio & societas, cuius Christus caput est, super fundamentum apostolorum & prophetarum constructa & exedificata. Nam ecclesia cœtus est & congregatio, quæ est euocata è tenebris in lucem ueritatis, id est Euangelium, ex impiorum conuentionibus in ouile Christi. Quamobrem passim modo cœtus dei, modo populus peculiaris, modo populus hereditarius, modo populus dei, modo tabernaculum dei, modo domus dei, modo templum dei in sacris literis nominatur. Quid enim aliud est ecclesia, quam cœtus sanctorum, in quo uoluntatem suam per uerbum certaq; testimonia patefacit? Porro sancti sunt qui in Christum credunt, à spiritu sancto sanctificati, quibus est purum dei uerbum, & legitimus sacramentorum Christi usus.

Cæterum ecclesia sancta est, cum à spiritu sancto sanctificatur. Sunt enim fideles in Christo Iesu, id est, qui in Iesum Christum credunt & confidunt remissionem peccatorum & spiritum sanctum, nouæ uitæ authorem consequuntur,
etiamfi

etiam si quid impietatis reliquum fuerit, tamen propter ecclesie sanctificatorem, ut ita dicam, non imputatur. Præterea horum cœtui & mali iuxta cum Phariseis commixti sunt. Confertur in ecclesie sanctitas nunc cū arca, in qua est panis & tritici mixtura, nunc cum uerriculo, in quo pisces boni et mali sunt, nūc cum agro, in quo & zizania succrescunt, nunc cum decem uirginibus, quarum quinque tantum sunt prudentes, nunc cum uinea, in qua sunt operatores & mercenarii, & liberaliter inservientes, nunc cum magna domo, in qua sunt uaria uasa, in extremo autem iudicio separabuntur.

Catholica est uniuersalis, per totum terrarum orbem diffusa, nunquam certis locis adstricta. Itaque ecclesia catholica est sanctorum confraternitas euangelij doctrinam, & uerum sacramentorum Christi usum, atque per apostolos obseruatum consentiens, etiam si in quibusdam locis esset dissimilitudo propter hominum ritus quosdam, tamen cum à puritate doctrine non dissentiant, ab uniuersitate eius ecclesie, nulla debet fieri separatio.

Communio sanctorum non est tantum ecclesie Christiane, quæ dei cœtus est, notatio, sed etiam bonorum spiritalium in ecclesia communicatio.

H 4 Resur-

S E C V N D A P A R S

Resurrectio mortuorum est, qua nostra corpora, in quibus hic uiuimus suo tempore resurrectura sunt, sed renouata & penitus integra sine omni uitio agilia, utpote spiritualia. Hic enim affectionibus innumeris, non tantum corporis, sed & fortunarum est afflictio, Vtiq; Christus corpus nostrum humile sic transfigurabit, ut suo corpori conforme reddat. Nam hic erit impassibilitas, claritas, subtilitas, & agilitas corporum, sicut antea eadem in corruptione, ignominia, & infirmitate sepulta sunt. Breuiter, in sepultura corpora nostra sunt animalia, sed in resurrectione spiritualia, quæ exemplo Christi omnia penetrare possunt, non aliter atq; ille lapidem sepulchri, & ianuas clausas sine omni impedimento. Atq; hic sepulchrum, non carcer, sed cubiculum iudicatur. Remissio peccatorum est eorum gratuita condonatio propter Christum redemptorem, cui testimonium dicunt, spiritus sanctus, uerbum dei iuxta cum sacramentis ueris.

Vita æterna, est certa dei per spiritum sanctum noticia, quæ hic sub fide, spe & spiritu sancto inchoata est, sed post carnis resurrectionem manifestabitur, ut sit perpetui gaudij & immortalis hereditatis, 1. Petri 10.

Applica

Applica & tibi hanc sym- boli partem:

Credo me à spiritu sancto ecclesiæ membrum
factum esse, tum quadam inspiratione eiusdem,
tum uerbi diuini ministerio. Credo mihi Spiri-
tum deum, mihi baptismum, mihi peccatorum re-
missionem, mihi euangelium Christi, mihi iusti-
ciam, pacem, gaudium in Domino, salutem ui-
tam, eternam ita communem esse, ut Christo
redimimus in cælo sim coheres.

Quænam sunt spiritus sancti officia præ- cipua?

Antea docuimus Spiritum s. halitum ignitum
eiusdem essentia & naturæ, cuius pater est &
filius, à quorum utroq; ab æterno processit, &
ipse coæternus est, omnipotens, immortalis, in-
corruptibilis, utiq; ab utraq; persona distinctus.
Quare D. Augustinus ait: Spiritus sanctus com-
mune est aliquid patris et filij, quicquid illud est,
At ipsa communio substantialis, et coæterna est.
Eius uero officia præcipua, etsi apud Ioannē ca.
14. 15. & 16. describuntur, tamen quædam alia
ob oculos ponere nō mihi displicet, cū sit nostræ

SECUNDA PARS

hereditatis arrabo, & sicut ad ueritatem ducit, uocat et illuminat, ita in ueritate sanctificat et cōseruat. Mundum quoq; de peccato, de iusticia, & de iudicio arguit, afflictis est $\pi\acute{\alpha}\nu\lambda\alpha\tau\theta$, Conscientias enim de ueritate uerbi & hereditate in Christo accepta confirmat, Rom. 8. & ecclesiam cruci subiectam, omni donorum genere adornat 1. Cor. 12. Rom. 12. Per cum pij ignis linguis loquuntur, quod est, constanter et absq; ulla hesitatione uerbum dei profitentur Acto. 2. Hic sic totum hominem innouat, ut inde fructus non nisi spirituales suppululent, Cuiusmodi sunt uera fides, uerus dei timor, charitas, &c. Neque enim lex uerè impleri potest, nisi spiritu sancto quem dat Christus, accepto. Ad Galat. 3. & ad Romanos 8. Est & spiritus uitæ per Christum Iesum, hoc est, Christus spiritum suum nobis impartit, qui nos in implenda lege iuuat. Fortunat quoq; uerbi diuini doctrinam, et quid persecutoribus coram tribunali respondendum sit, suggerit, Lucæ 12. & Ioan. 14. Est & spiritus libertatis Christianæ signum. Quare Paulus uerè asseruit: Vbi spiritus domini, ibi libertas.

Quibusnam, & cur datur
spiritus sanctus?

Pœnitentia

penitentibus. Siquidem pii spiritum accipiunt, non per opera legis, sed per prædicationem fidei: & iidem per spiritum sanctum regenerantur, cum corde contrito ad dei propter Christi misericordiam confugiunt, peccatorum condonationem consecuti, & porro pietati uiuunt. Id quod & Zacharias 12. cap. confirmat: Effundam, inquit, super domum Davidis, & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & precum, Hoc est, deus effundit spiritum suum, id est essentiam diuinam in corda hominum piorum, qui uerbum dei discunt, & iuxta illud uitam instituunt, tanquam ecclesiæ Christianæ membra, quæ sunt ciues Hierosolymitani, & in domo Davidis, uidelicet ecclesia Christi. Idem quoque non est ociosus incola, sed per uerbum dei corda concitat, agit & impellit, ut gratia dei ualentes (Hi enim tantum exaudiuntur) uere Deum inuocent, piamque uitam transigant. Quare quatenus tales sunt Christiani, absque dubio spiritus sanctus in eorum cordibus habitat, tanquam pignus amoris à deo patre inditum, aliis impoenitentes & maliciosi sunt Satanae concula. Hinc patet, quinam sint uere spirituales, & ut spirituales legem adimpleant, & ut omnia dijudicent.

Secundæ Catechismi partis FINIS.

CATECHISMI TABULA III.
DE EVANGELIO.

EVANGELIUM EST GRATUITÆ PROPTER CHRIS-
tum peccatorum remissionis, cum donatione spiritus
sancti, atq; vite æternæ, prædicatio.

I.

CREATIO.

THESIS.

FIDE SUMMVS IVSTI.

C R E D O, id est,
 prorsus confido, &
 spem meam tenco, &
 pono, In

I. Deum. Sic uolens inuat. Græcia. ὁ θεός & ἄν τοῦ Θεοῦ, Hebræe. Schadai, Gott, gut.

II. Patrem, Sic nos illius filij sumus, eiusq; hereditas nobis ueniet.

Rachm, miserator, clemens.

Chemum, beneficus, gratis confert.

Chesed, multæ liberalitatis & munificentie in mille generationes.

III. Omnipotentem, Sic potest subuenire.

Sua providentia cuncta administrare.

Sua uirtute moderari.

Sua uoluntate gubernare.

Quare est Adonai, Zebaoth, El.

III. Creato. Sic perpetuo fouet, uiuificat omnes creaturas, tam celestem cæli & stes quam terrestres. Est igitur Iebouah, Elchim, græcè *ἐν τῷ ἑξαίῳ*, in quo sumus, uiuimus & mouemur.

CATECHISMI TABULA III.
DE EVANGELIO.

EVANGELIUM EST GRATUITÆ PROPTER CHRIS-
tum peccatorum remissionis, cum donatione spiritus
sancti, atq; vite æternæ, prædicatio.

I.

CREATIO.

THESIS.

FIDE SUMVS IVST.

I. Deum.

sic uolens iuuat, Graces en o' d'g E'p' r'w D'scp, Hebreæ Schaddai, Gott, gut.

II. Patrem, Sic nos illius filij sumus, eiusq; hereditas nobis ueniet.

Racham, miserator, clemens.

Chemum, beneficus, gratis confert.

Chesed, multæ liberalitatis & munificentie in mille generationes.

III. Omnipotentem, Sic potest subuenire.

Sua prouidentia cuncta administrare.

Sua uirtute moderari.

Sua uoluntate gubernare.

Quare est Adonai, Zebaoth, El.

III. Creato = Sic perpetuo fouet, uiuificat omnes creaturas, tam celestem coeli & stes quam terrestres. Est igitur Ichouah, Elohim, græcè *ἐν τελέξεια*, in quo sumus, uiuimus & mouemur.

C R E D O, id est,
 prorsus confido, &
 spem meam tenco, &
 pono, in

II.

REDEMPTIO PER CHRISTVM,

per quem sunt omnia.

I. Iesum, Nomen personæ proprium, cum populum à peccatis saluet.

II. Christum, Regem cum olco omnium donorum spiritus sancti per-

ita nomen unctus sit, & cui summa potestas ubique est per-

missa.

CREDO IN. est officij.

Hic requiritur tanq̃

fidei fundamentum,

notitia & fiducia.

Sacerdotem, ut qui se pro peccatis obtulit, Patrem re-

conciliat, interpellat, omniaq; nostra offert.

III. Filium Naturalem ἀυιότοπον. Nos tantum adoptione et gratia

dei unictū, itaq; Deum, coeternū, omnipotentem. (filij dei sumus.

Conceptionem, ut sordēs nostræ conceptionis expurgā-

rentur. Igitur ex spiritu sancto conceptus est.

Natalem, ut immundities nostræ natiuitatis, qua sumus

Conceptus est ex spiritu sancto.

Statem, ut immundities nostre naturae, qua sumus filij irae & diaboli, expiaretur. Itaq; ex Maria uirgine iuxta prophetas natus est. Oportuit enim illum Saluatorem sine peccato & concipi & nasci.

Peccatis Passionem, qui satisfecit pro peccatis nostris.

per Qui languores nostros tulit, Esaie ca. 53. Qui posuit animam suam peccatum, id est, sacrificium piaculari.

Sub Pontio Pilato, maxime eo tempore, quo sceptrum à Iudeis ablatum erat, quo à Pilato eorundem praeside conueniente, damnatus est. Huc quadrant Lxx. hebdomadae Danielis.

Redemptio Crucem, Chirographum enim inest in cruci affixit, & factus est uictima pro nobis. Alia enim sacrificia fuerunt tantum umbrae huius unici.

IIII.
Dominum
nostrum.

Morte per { Mortem. Absumpta est mors in uictoria,
I. Corinth. 15. Eius mors nostra fuit. Al-
tera autem mors Christianorum, est tan-
tum somnus.
Sepulturam. Cum aculeus mortis sit omni-
no retusus, cui Paulus illudit.

Inferis per Descensum ad inferos, ut potestas Sathanica
cum suo sodalicio deleatur.

Resurrectionem, Quæ est nostri iustifica-
tio, symbolum nouitatis uitæ, hypostasis
nostre future resurrectionis.

Iusticiæ { Ascensionem ad superos, qua cælum aperuit be-
Adam conclusum. ycono inauguratus.

Donatione.

iusticie
per

Ascensionem ad Superos, qua celum aperuit in
Adam conclusum, regno inauguratus.

Sesione à dextris, cum tanquam cordium gubernator, advocatus, qui e conspectu abest, sed uirtute & potentia adest, qui æqualis est patri potestate gloria, honore, & regno.

Vite æternæ per extremum } Pij coronam iusticie & ui-
iudicium, quo secundum } tam æternam.
opera mercedem redditu- } Impijs mortem æternam.
rus est.

I Sancti.

SANCTIFICATIO PER SPIRITUM

sanctum, in quo sunt omnia.

Spiritus, Deum verum, qui ab utroque processit. Ita sustinet, vegetat omnia.

CREDO IN

Comprehenditur, n.
hæc doctrina tantum
fide, non sensu & experientia.

Sanctæ dum credit in Christum, & à carnis illecebris sibi temperat, etiamsi affectibus æstuet & flagret.

Catholicæ, in totum mundum dispersæ, in Christo unitæ, & uelut in unum corpus, à Christo capite pendens, coalitæ.

Sanctum

In qua est pectus Verbum dei, per quod spiritus sanctus

In qua est peccatorum remissio, cuius externae notae sunt.

Sanctū, cum sanctificet. i. efficiat nos membra ecclesiae, seu societatis sanctae.

Verbum dei, per quod spiritus sanctus excitat corda hominum, et illuminat tenebricosas.

Sacramenta iustitiae signacula.

His accedunt Ceremoniae pie, ut precationes, Collationes &c.

TERTIA PARS

CATECHISMI DE

Oratione Dominica.

IAM uerò reliquum est, ut peccatores fide iustificati, deum aut in fortuna aduersa inuocent, aut in secunda sint eidem grati, & sicut lege animus noster prostratus est, ita euangelio erigitur, cum nos deo placatos esse propter Christum pro certo habeamus, summa fiducia ad eius thronum impellente spiritu sancto, recta currimus. Nam Sathan more suo insidiari nobis non cessat. Quare necessitas urget, ut dei auxilium petamus, ut ipse nobis contra istius technas præsens adsit, & iuxta promissa exaudiat. Siquidem in cruce melius remedium, atq; oratio est, excogitari non potest: quod in Christo, p̃p̃s patribus, & martyrib. liquido cernitur. Est itaq; oratio ardens animi uotum ac desiderium, quo & aliquid à deo patre credentes propter Christum petunt, & uoti compotes facti eidem gratias agunt. Nam hæc est rerum tam corporis, quàm animæ seria à deo fidelium precatio.

Quot sunt orationis
species?

Duo,

Due. Inuocatio, & gratiarum actio. Necessesse enim nobis quod præ manibus est aut secundū esse, aut aduersum: si secundum, memorem pro beneficijs in nos erga deum animum habemus. Paulus ad Philip. 4. Cum omni, inquit, gratiarū actione petitiones uestre apud deum innotescant. Sin autem aduersum fuerit uel in fortunæ uel in animi & corporis rebus, mox ad deum tanquam ad sacram anchoram confugimus. Itaque deus apud Dauidem ait: Inuoca me in die tribulationis, ego exaudiam te, eripiam te, & glorificabis me. Ad Roma. 10. Paulus: Diues, inquit, in omnes inuocantes se, quisquis enim inuocauerit nomen domini, saluus erit. Porro inuocamus nomen aut nostro, aut alieno. Nostro quidem, aut mala nos urgentia deprecamur δέσσις deprecatio, aut successum rerum nostrarum felicem exoptamus, est πρὸς θεὸν petitio. Aliorum uero nomine petitio est ἐν τῷ θεῷ interpellatio, & hodie frequentius dicitur, precatio communis. Sicut & apud Paulum αὐτὴν λέγουσιν.

Quottuplex est oratio?

Duplex, aut seria, aut simulata. Seria quidem est Christiana, quæ spiritu, fide, ueritate, & seruenti piarum mentium desiderio constat. Si-

TERTIA PARS

mulata uerò est hypocritica & pharisaica, quæ citra fidem, & pium affectum nescio quid murmurat, sed hæc ut plurimum multiloquio cuiusdam pietatis prætextu, & battologia absoluitur ad captandam gloriam, & popularem auram tantum utilis. De hac ex Esaia sic Christus dixit: Populus hic honorat labris, quorum cor longè à me abest, Hoc est, labiorum strepitus uidetur & auditur, sed non est ardens & serium animi desiderium, cum iustas orationis causas neq; teneat, neq; habeat.

Numera causas, quæ ad orandum pios impellerent.

Vna est dei præceptum, quo ad inuocandum urgemur. Nam Christus indefinenter orandum esse, & nunquam deficere iubet. Item illud: Petite, querite & pulsate. Apud Dauidem, Inuoca me in die tribulationis. Assidua quoq; oratio improbæ uiduæ in Euangelio non parum & laudatur, & nobis tanquam exemplum proponitur. Neq; minus Paulus iubet, ut orationi insequamur, ad Coloss. 4. & 1. Thess. 5. Semper inquit, gaudete, incessanter orate, in omnibus gratias agite. Altera causa, ad precandum nos inuitans

et promissio de exaudiendo, cui innitendum ac
 perendum est. Sic enim Christus Matthæi 7. ait:
 petite, dabitur uobis: quærite, & inuenietis:
 pulsate, & aperietur uobis. Quisquis enim pe-
 tit, accipit: & quicumque quærit, inuenit, & pul-
 santi aperitur. Item Christus, Si uos, inquit, cum
 filijs mali, nostis tamen bona dare filijs uestris,
 quanto magis pater uester cœlestis dabit spiri-
 tum sanctum petentibus se? Tertia est fides, quæ
 à promissionibus dei nõ recedit, sed easdem com-
 prehendit, sequitur, & absque ulla hæsitazione
 deum petit, & inuocat. Deus enim qui uerax est,
 promissis stabit. Quare fidelium seu credentium
 in deum, tanquam pœnitentium oratio tantum
 exauditur. Contra impœnitentes deus respuit, &
 eorum precatio in peccatum uertitur. Marci 11.
 Quicumque orantes petitis, credite, quod accipie-
 tis, & erunt uobis. Item 9. cap. Omnia possibilia
 fidei credenti. Item Matth. 12. Amen dico uo-
 bis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, &
 diueritis monti huic tollaris, & mittaris in ma-
 re, fiet. Sic Iosue oratione fidei aliquamdiu so-
 lem retinuit. Sic Ezechias apud Esaïam cap. 38.
 quindecim annos ad uitam prorogandam à deo
 impetrauit. Sic Elias pluuiam propter terræ sœ-
 conditatem promouendam exorauit. Hæc quo-

TERTIA PARS

que non aliò inter precandum respicit, quam ad Christum reconciliatorem, redemptorem, & dominum nostrum. Quare Christus in suo nomine deum orandum esse præcepit, ut qui est mediator, aduocatus, rex, et pontifex, per quem Deus placatus est, & orantes exaudit, Nam in Christo sunt omnes promissiones, atq; ecclesia canens recte preces claudit, per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum uiuit & regnat in secula, Amen. Huius loci est illud Pauli ad Ephes. 2. Per Christum habemus aditum ad patrem, ad Philip. 2. In nomine Iesu flectit se omne genu, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Neq; uerò à fide spes diuelli debet, quæ per patientiâ dei expectat auxiliũ, in deum confidit, qui præcepit, qui promisit. Modum uerò, locum, tempus, & terminum ipse sibi statuit. Nouit enim antequam petamus, quid, quomodo & quando opus habeamus, Matthæi 6. Neq; uerò quempiam mouere debeat, cur auxilium petentibus differat. Sic enim orationis fidem explorat & exercet, sicut in muliere Cananæa, in Abrahamo, in Centurione & alijs factum legimus. Quare Iudith ciues Bethulie, quòd deo tempus auxilij præscripserant, acerrimè reprehendit. Laudanda quoq; est D. Augustini sententia,

tertia. Deus, inquit, nouit quid det, & cui det, alerit pulsanti, aderit petenti, & si forte non dederit, nemo dicat se desertum, Forte enim aliquid dare differt, sed neminem esurientem relinquit, Si enim non dat ad horam, exercet quærentem, non contemnit petentem. Est quoque orandum potissimum in rebus corporis, & fortunarum, ut cuncta dei consilio & uoluntati sint relinquenda. Sic David 2. Reg. 15. ait: Si inuenero gratiam in oculis domini, ipse redimet me, Et leprosus euangelicus, Domine, inquit, si uis, potes me mundare. Quid multis? & Christus hanc cautionem retinuit, Pater, inquit, si uis, si possibile est, ut transeat à me calix iste, uerum non mea, sed tua fiat uoluntas. Prudenter igitur Augustinus alibi memoriæ prodidit, sicut haud multo ante meminimus, deum dare petita, interdum secundum nostram uoluntatem, interdum secundum nostram salutem. Vltima causa ad precationem alliciens est ipsa, durū ut dicitur telum, necessitas, quæ urget & compellit, ut subinde oremus pro aris, ut aiunt, & focis. Hæc autem res petendas complectitur in oratione, cuius Christus dominus noster author est, tanquam in fasciculo conclusas. Est enim nobis opus, ut uita & doctrina nostra sit sancta à uoluntate dei

TERTIA PARS

non aliena, ut ecclesia Christi per ministerium
uerbi diuini, & impulsionem spiritus sancti in
omnes terrarum partes propagetur, ut dei uo-
luntate, in qualibet fortuna, nostraq; uocatione
acquiescamus, ut pius sit nobis magistratus ciui-
lis, & domesticus, ut nobis uictus & amictus,
adeoq; rerum domesticarum copia, & integri-
tas, ut nobis sit publica pax, ut bene sit & no-
stris inimicis, quibus errata haud iniquo animo
condonamus, non aliter atq; deus nobis propter
Christum omnia peccata remittit. Postremo ne-
cesse est, ut Sathanæ, carnis nostræ & mundi
uis & aculeus nonnihil retundatur.

Quotnam sunt res petendæ?

Sunt septem, quarum priores quidem tres
æterna bona expetunt, quorum hac in uita est
initium, sed in futura erūt absoluta, posteriores
autem quatuor, res temporales exoptant, præ-
senti uitæ tantum necessarias, ut æternas felicius
consequamur.

Explica orationis dominicæ exordium.

Exordium est non diuersum ab eo, quod
est in lege Iudæis propositum, Ego sum dominus
deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Exor-
dium

dum autem est primum beneuolentiæ. Nam
 cum dicitur pater, eadem captatur, cum sit pa-
 ter omnium beneficentissimus, cuius nos filij pro-
 pter Christum filium naturalem filij sumus. Atq;
 hæc est inuocationis fides, quæ ad placatum pa-
 trem in Christo & propter Christum recta inter-
 petendum confugit, & spiritus sanctus in piorū
 cordibus exagitat, excitat, & propellit. Hæc
 autem uel sola Christianam inuocationem ab im-
 piorum inuocatione secernit. Deinde dum dici-
 tur, NOSTER, attentionis est, cui nos tanq̃
 filios obedire decet, atq; hic est præceptum dei
 orare iubentis. Hinc iterum Turcæ, & alij im-
 pij excluduntur, cum infideles patrem nostrum
 dicere & inuocare nequeant, qui istis non est
 placatus, sed infestus propter filij sui cōtemptū.
 Porremo & attentionis nota est, cum pater
 cœlestis inuocatur, Nam terrenus ipse pater mul-
 ti miserijs obnoxius est, sed cœlestis filios alit,
 gubernat, & in æternam patriam uocat, &
 transfert, atq; hic necessitatis punctum subindi-
 catur, quæ a cœlesti patre bona tam æterna
 quàm temporalia expetere cogit. Esse autem in
 cœlis quid aliud est, quàm omnium rerum crea-
 torem, conseruatorem, & dominum esse? Itaque
 se eius omnipotentia hac phrasi significatur, &
 exordio

TERTIA PARS

exordio utraq; recte conuenit. Pater noster est, ergo uult dare, est in cœlis, ergo omnipotens est, & dare potest. Quamobrem sicut in priori parte est diuinæ uoluntatis, ita in posteriore potestatis & facultatis significatio, Illic quidem est τὸ καλὸν, hic uerò δὲ δυνάτορ.

Quænam est prima petitio?

SANCTVM SIT NOMEN TVVM.

Petitio est de sanctificando dei nomine, quod per se omnibus rationibus est uenerandum, suscipiendum, & sacrosanctum, uerum subinde illud polluitur & contaminatur, recte igitur ecclesia pro eius nominis sanctificatione orat. Hoc autem in uera dei cognitione consistit, ne quando impietate nostræ aut doctrinæ, aut uitæ prophanetur, sed ut ecclesia indies magis atque magis cognitione increseat, ne ueluti pueri fluctuantes uento doctrinæ disturbentur. Nomen uerò hic est dei noticia, & maiestas ne atiquam uiolanda, atq; sanctificare nō est per se sanctum esse, sed in sacrum usum conuertere, ne unquam per impiam uel doctrinam uel uitam illud male audiat. Quare idem prophanatur, modo cum heretica docentur, modo cum constitutionibus humanis populus dementatur & seducitur. Deinde
polluitur

polluitur; quoties sub dei & Christi titulo auari,
 chrisi, adulteri, imò plane impij sunt. Sic illud
 quod gentiles propter uitam Israhelitarum tur-
 pissimam passim diffamabatur, ut est Ezechielis
 36. ubi; deus suam gloriam uindicaturus erat.
 Sic apud Esaiam ca. 52. nomen suum blasphe-
 mari per impietatem uitæ deus conqueritur.
 Recte igitur scriptum est, Sancti estote, Nam &
 ego sanctus sum. Contra sanctificatur dei no-
 men uita nostra, tum quoties nos filios dei &
 filie per Christum iustificatos esse contestamur,
 tum quoties nostro exemplo alios ad dei laudem
 imitamus, & prouocamus, iuxta illud Christi:
 luceat lux uestra. Et iuxta Paulum, Lucete tanq̃
 lumina in mundo.

Quænam est secunda petitio?

VENIAT REGNUM TVVM.

Hæc est de effectu euangelij, & ecclesiæ gu-
 beratione, quæ fit per euangelicam prædica-
 tionem, & spiritus sancti administrationem, à
 quo fidei incrementum est & iuxta Christi noti-
 cia, per quem Sathanæ regnum, quantumuis sit
 prepotens, à nobis excluditur, et per hunc in no-
 stri regnum gratiæ diuinæ inchoatur, & in alte-
 ra uita perficitur. Est autem regnum duplex,

hunc

TERTIA PARS

Vnum satanæ, in quo peccatum, mors, lex, infernus, & condemnatio dominantur. Alterum est diuinū, in quo iusticia fidei, pax et gaudium in spiritu sancto percipiuntur, et hoc spirituale à præcipuo autore per quem administratur, & à quo in fide per uerbum sic confirmatur, ut subditi à praua doctrina tuti sint. Ceterum rex à deo super montem Zion Christus iuxta Psal. 2. creatus est, qui credentes in sese gubernat, liberat, seruat atq; tutatur. Siquidem hic hostis est Sathan, circumciens, obambulans, & querens quem deuoret leonis in modum. Hostis est mundus, cuius princeps est Sathan & hic suis illecebris & illicitamentis à regno Christi auocat. Hostis est & domesticus caro nostra, quæ ad omnis generis uitia & uoluptates accendit atq; sollicitat. Ceterum Christus rex animos nostros aduersus hostes suo spiritu & uerbo confirmat. Nam per illum tanquam uictorem triumphamus, sicut ait: Gaudete, quia uici mundum, & sathan foras eiectus est, Ioan. 12. Ex his igitur non est obscurū, ut sit spirituale. quod Iudei & sæpe apostoli adhuc ἡ τοῦ τοῦ τοῦ mundanum esse arbitrabantur.

Recita tertiam petitionem.

FIAT VOLUNTAS TUA, quemadmodum in cælo, ita & in terra. E

Est autem hæc obedientia erga deum ad
 exemplum angelorum cœlestium, uidelicet, ut
 quisq; in sua sorte officium faciat, Deus enim ef-
 ficat, ut uelimus, efficiet quoq; ut perficiamus.
 Hæc autem obedientia sicut tranquillitate et pa-
 tientia, quoties res sunt aduersæ, ita gratiarum
 actione, quoties sunt secundæ consistit. ita fit, ut
 utriq; diuina uoluntate acquiescamus q̄ obse-
 quissimi. Porro uoluntas dei iuxta Paulum est
 sanctificatio nostra. Siquidem mortificata car-
 nis uoluntate ea facit tantum, quæ cœlesti patri
 grata esse cognouit. Natura enim ad maliciam
 & inobedientiam proni & propensi sumus.
 Quare ut ubiq; diuinæ uoluntati obtemperemus
 ad hunc modum orare Christus noster iussit. At-
 que hoc est quod Paulus uoluit: Magnificabitur
 Christus in corpore meo, siue per mortem, siue
 per uitam. Nam mihi uita Christus est, & mori
 lucrum. Est igitur ea obedientia petenda, quæ
 est angelis cœlestibus, quibus ardens obediendi
 animus est, uoluntas, & alacritas, ut de iisdem
 David cecinit, Facientes uerbum eius, ut audiant
 uocem sermonum eius. Item psal. 102. Benedici-
 te domino omnes angeli eius, omnes cœlorum
 uirtutes, ministri eius, qui faciunt uoluntatem
 eius in cœlis. Hæc uero similitudine, quæ hic
 agnata

TERTIA PARS

agnata est, hypocrisis exterminatur. Id enim sibi
uult, ut sponte, ex animo, sincere, candidè, &
absque metu pœnæ dei uoluntati morem gera-
mus. Huc asferre licet historias, quàm miserrimi-
mè perierint, qui diuinæ uoluntati reluctati
sunt, testis est Pharao, Chore, Dathan, Abiron,
Saul, Iudas, Herodes, Pharisei &c. Dicat quis,
sæpe isthæc obedientia uacillat, & exigua est.
Vtiq; eadem uel inchoata nondum perfecta, &
absoluta modo in incepto cursu piæ uitæ per-
gat, in tanta infirmitate tanquam pium uotum,
deo grata est. Id quod & gentilis poëta, si qua
hic eius est autoritas, cognouit his uersibus.
Ut desint uires, tamen est laudanda uoluntas,

Hac ego contentos auguror esse deos.

Hæc facit, ut ueniat pauper quoq; gratus ad arā

Et placeat ceso non minus agna boue.

Siquidem quidnam usquequaq; coram deo in
tam deprauata natura perfectum esse potest? Et
hic pius conatus non est ita contemnendus.

Subde & quartam pes-
titionem.

PANEM NOSTRUM quotidianum da
nobis hodie.

Est de sustentatione uitæ corporalis. Panis
enim

legir
corin.

hic est more Hebraico, uictus & amictus, & que ad uitam transigendam necessaria sunt. Noster quidem est, nimirum à deo donatus, etiam si nos quotidie, sicut decet & oportet, laboramus: tamen deus nostros labores fortunat & secundat. Is enim suam manum aperit, & dat nobis escam, & donis, quibus alimur & fruimur, benedicit, & domum nostram ædificat. Quamobrem hic petimus prosperam corporis ualitudinem, pacem, defensionem, in rebus gerendis felicem successum, piam prolem, commodam uxorem. Breuiter, bona politica, & æconomica hic expetimus, ita ut principibus pro salute subditorum in causis pijs & honestis fortitudinem & fortunam dare deus dignetur, quo citra omnem discordiam, & rebellionem placidè & quietè rem agere, agros colere, uictum parare, uxores, liberos & familiam piè instituire & regere possimus, & cum sathan, potestas aeris & tenebrarum nobis inuideat fruges, ut deus fulmina, grandines, rubigines auerteret, orandus est. Postremo quotidianum ἐπιούσιον in diem durantem uictum subiecit, ut ne de crastino solliciti essemus, ut ab auaricia nobis caueamus, Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

K

Dic

TERTIA PARS

Dic & quintam petitionem.

REMITTE NOBIS DEBITA nostra,
sicut & nos debitoribus nostris remittimus.

*Hoc per Cor.
iii.*

Est de peccatorum condonatione, & mutua
ignoscentia. Statuitur & hic confessio, qua ec-
clesia se ream esse agnoscit, est & consolatio,
quod sibi remitti peccata propter Christum
sciat. Est denique symbolum, ut nostra remissio et
ignoscentia, nobis quoque à deo ignosci, & omnia
errata condonari certum sit signum & testimo-
nium. Principio enim in parabola euangelica
debitori ex sola gratia debitum remittitur, de-
inde conseruo suo debitum ad hunc modum re-
mittere debuisset. Tali autem precatione quoti-
die opus est, uel Christianis, quibus etsi peccata
sint remissa propter fidem in Christum (Nam
hic inquit, qui credit in me, non pudebit, sed ha-
bebit uitam eternam) tamen cum in iisdem sit ad-
huc reliqua concupiscentia, subinde fit ut per
imbecillitatem lapsi mala facinora patrentur.
Atque Paulus in carne sua peccatum habitare fa-
tetur, Quare pro remissione erratorum in tanta
infirmirate interpellare deum oportet. Valeat
hinc phariseus sic orans & glorians: Domine,
non sum sicut ceteri homines, iniusti, raptores.

nos confiteri oportet. Fidelis enim est deus,
 qui remittit. Nam pro remissione peccatorum
 omnis sanctus orabit, Psal. 31. Dixi confitebor
 alterum me iniusticiam meam, et tu dimisisti.
 Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia
 non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.
 Item Psal. 51. Miserere mei deus. Tibi soli pec-
 cavi. Dele iniquitates meas. Huius quoque loci est
 illud Iohannis: Filioli mei hæc scribo uobis ne
 peccetis, et si quis peccauerit, aduocatum habe-
 mus apud patrem Iesum Christum. Et ipse est
 propitiatio pro peccatis nostris, non pro no-
 stris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.

Explica sextam petitionem.

ET NE NOS INDUCAS in tentatio-
 nem. Hic oramus, ne tentationibus uarijs suc-
 cumbamus, non ut auferat tentationem, cum sit
 fidei nostre exploratio atque experimentum, sed ut
 gratiam, uirtutem, et spiritum sanctum daret, qui
 confirmaret mentes afflictorum, ne quando in
 tanta uarietate tentationum labascere. Est au-
 tem hic tentator sathan, cui unicum est studium,
 ut homines in omnis generis uitia precipitet ac
 perdat. Pater uero suos filios tentat, ut Abra-
 ham, Isaac, Iacob, Iob, et alios sanctos, sed ut

TERTIA PARS

fidem exerceat, ut erudiat, ut emendet, ut cen-
 aurum igne probet, Castigat, & quos diligit, ne
 cum hoc mundo condemnentur. Quare Paulus,
 Beatus, inquit, uir is est, qui suffert tentationes,
 quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam
 uitæ, quam promisit deus his, à quibus fuerit di-
 lectus. Resistendum igitur est tentationibus
 uerbo dei, & armis spiritualibus, ueluti si quis
 tentaretur infirmitate & condemnatione, mox
 opponat illud Esaïæ 53. Infirmitates nostras
 ipse portauit, uibice eius sanati sumus. Si super-
 bia, regerito: Omnis qui sese exultat, humilia-
 bitur. Si auaricia, & Mammona, redde, Nemo
 potest duobus dominis seruire. Item Lucæ 12.
 Cauete ab auaricia. Si libido & ingenua concu-
 piscencia te cruciat, occine, Adulteros & scor-
 tatores deus iudicabit. Si te inuidia & ira
 torquet, sententias sacras de diligendo inimico,
 de mutua ignoscentia commoditate afferto. Si
 superstitio & ἑδελὸν δρῶσκειά te male habet,
 resiste sathanicæ instillationi, hac sententiola oc-
 cures. Frustra me colunt doctrinis hominum,
 atq; sic in alijs tentationū formis per contrarias
 sententias decertandum est. Dici non potest,
 quantam uim in suis sathan exerceat, ut quos-
 dam corporaliter possideat, dilaniet, diuellat,
 seducat,

seducat, ac occidat, Pios utiq; affligit, deo per-
 mittere, sed saluo spiritu et anima, contra impios
 per multos angores in desperationem reducit,
 exemplo est Saul, Achitofel, Iudas, Cain, Esau, et
 alij complures. Proinde gladio spiritus utrinq;
 incidente, & clypeo ignito tela sathanica excu-
 tienda sunt, Fides enim uictoria nostra est, 1. 10=
 ban. 4. Equis hic non uidet ut requiratur forti-
 tudo & constantia militum Christianorum con-
 tra hostes spirituales potentissimos mundi prin-
 cipes, ne ab his ad impietatem et alia scelera per-
 trahamur, ut potius in statione nostra sortes
 persisteremus, orandum est.

Afferto & septimam peti- tionem.

SED LIBERA NOS à malo.

Est de liberatione ab omnibus malis calami-
 tatibus, tam internis, quàm externis, & uita in-
 commoditatibus quantislibet. Malum aut hic est
 sathan o' RVHGOE ad omnis generis miseriae,
 erumnas, morbos & calamitates impellens. At-
 que nisi his malis liberati fuerimus, quidnam de
 eterna uita nobis polliceremur? Est enim s' i' a=
 60A & mendax & homicida, semper excubans
 ut mactet, ut noceat, ut perdat, adeoq; hominib.

TERTIA PARS

pijs inuidet, ut cum uel minutula pars corporis
in officio sit illi admodum doleat. Itaq; hac peti-
tione tanquam uno fasciculo Christus omnia mā-
la & corporis & animæ complexus est.

Quidnam sibi uult appen-
dix Græca, coronidis
uice adiecta?

Est facultatis notatio, cum sit rex glorio-
sus & præpotens, sicuti certitudinis nota est
Amen, quod alijs est ἀ γένοιτο, alijs πιστω-
μένῳ, hoc est, ut fiat, ut certus sis te uerè exaudi-
tum esse, Fidelis enim deus est, promissis stabit,
seq; ipsum non negabit, Amen.

TERTIAE CATECHISMI
partis finis.

CATE-

CATECHISMUS TABULA QUARTA
DE ORATIONE DOMINICA.

THESES.

ORATIO EST, RERUM SPIRITUALIVM ET CORPORALIVM
publicarum & priuararum à Deo propter Christum petito.

Exordium { Benevolentie PATER { Hic FIDES locum habet.
Attentionis est } NOSTER { Hic est præceptum Dei iubentis orare.
Facilitatis cū } QUI ES { Hic est necessitas, unde nascuntur circum
sit omnipotēs } IN COELIS { stantie orationis.

Necessitas res petendas complectitur.

- Doctrinae. Huc spectant uirtutes secundae
di precepti.
Virtute. Sanctificare est in primum usum
conuertere.
- I. De gloria Dei, et
ecclesiae profectu,
qui est in pietate
- II. De effectu euangelij, et
ecclesiae gubernatione,
quae consistit in
- III. De obedientia erga Deum
ad exemplum angelorum
caelestium, quae est in
- Tranquillitate, uel iuxta Hebraeos
os pacis.
Patientia in aduersis.
Gratiarum actione in secundis.
Ita casuum et fortunarum prima
causa est Deus.

caussa est Deus.

Necessarie
respetendae
aut publicae
aut privatae
sunt.

IIII. De sustentati-
one uite cor-
poralis Da

Pancm Hebrae-
is פָּנֵם

Victum, amictum.

Veritatem contra rubiginem.
Successum agriculturæ contra
tempestates noxias.

Pacem eternam contra bellum
Felicitatē economiæ ctpolit.

Donatum, non plene partum nostro
labore, nobis etiam necessario, iuxta
illud: Implet omne animal benedict.

Nostrium

Quotidianum Nolite in crastinū cogitare, sus-
fuit sua dici malitia.

V. De peccato- Confessio Nam ecclesia non est sine peccato.

rum condonati- Consolatio q̄ sit ppter Christū peccatorū remissio.
one, & hic est Symbolum Quia nos condonamus iuxta illud: Mat.

6. Si remiseritis hominibus errata.

Corpo-
rales

Mundo, ut superbia, propter insigne Dei
donum.

Invidia, propter felicitatem
alterius.

VI. Auxilium Spiritus sancti
contra tentationum genera,
ut ne ab ijs cuincamur aucto-
re uel

Diabolo Desperatione.

Impulsione ad scelera. Est. n.
in ijs architectus et administer
Carne nostra, ut concupiscentia omni-
um malorum fomite et fonte.

VII. Liberationem ab omnib. { Personam, ueluti diabolum, qui etiam
uitæ incommunitatibus, que Paulo prouocans est. (aut corporis
referuntur uel ad Rem, ut sunt incommoda, aut animi,

A M E N. Certitudinis nota est, propter promissionem, et facilitatis, cum ait
Quoniam tuum est regnum.

QVARTA PARS 70

CATECHISMI DE SACRAMENTIS.

PORRO cum Sacramenta iustificationis ex fide signacula sint, merito sibi proximum locum uendicant. Sunt enim $\sigma\phi\gamma\alpha\iota$ $\delta\epsilon\varsigma$ iusticiæ, id est certæ & infallibilis diuinæ erga nos gratiæ & misericordiæ in Christo promissæ obsignacula, & sigilla. Nam deus uerbo, in quo sunt promissiones, suam uoluntatem patefacit, cui testimonia illustra quorum numero sacramenta sunt, ceu sigilla literis propter conscientiæ ex peccatorum condonatione gratuita in Christo & consolationem uel in maximis angustijs, adiuncta sunt. Vtusenim sacramentorum est, quòd diuinæ in nos uoluntatis significationem præbeant. Est quidem spiritus sanctus arrabo in cordibus nostræ hereditatis. Vtiq; externa signa oculata à deo ordinata sunt, propter certitudinis maiorem confirmationem in tanta hominum infirmitate neutiquam repudianda, quibus deus sese nobis credentibus proprium esse testatur. Sunt quoq; consæderationes de dei in nos uoluntate perpetua, utpote de nostra propter Christum iusticia $\tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\sigma\iota\alpha$.
Est

QVARTA PARS

Est enim Sacramentum pactum dei cum hominibus de perpetua reconciliatione semel initum. Sicut olim Abrahamo & eius semini externum iusticiæ signum ipsa circumcisio promissioni, qua deus dixit, Ego ero deus tuus, & seminis tui &c. adiuncta est. Ita cum deus promiserat sese diluuij uniuersalis nunquam futurum auctorem, mox in eius testimonium & certitudinem arcum in nubibus constituit. Quid uellus aliud sibi uolebat promissæ uictoriæ Gedeoni? Quid scilicet & solarium Iosue, & Ezechie aliud significabant, quàm ut essent signa promissionibus addita. Quapropter Sacramenta sunt non tantum tessaræ professionis & morum symbola erga homines, sed multo magis ceremoniæ sunt euan-gelicæ, quibus est uidelicet de gratuita propter Christum redemptorem peccatorum condonatione promissio & pollicitatio. Itaq; iusticiæ nostræ coram deo per fidem, & gratiam dei signa, testimonia, & pacta sunt.

Quot sunt Sacramenta noui testamenti?

Augustino duo tantum sunt, baptismus & cæna domini, lib. 3. de doct. Christ. ca. 9. Et ad Ianuarium epist. 118. Quare iuxta eundem Sacramentum

sacramentum est inuisibilis gratiæ uisibilis forma. Quod est gratiæ diuinæ toties nobis promissæ à mentibus nostris conceptæ, externa forma, id est signo, quod ob oculos ponitur, plenior sit confirmatio. Siquidem uisibile signum promissæ gratiæ nos commonefacit, & admonet. Et sicut in ueteri testamento est circumcisio, & esus paschalis agni, ita in nouo per illam baptismus, & per hunc cœna domini adumbratur. Complectitur autem quodlibet sacramentum, duo, Verbum & rem. Verbo gratia promittitur, Sed res eandem promissam ratam fore declarat. Et quemadmodum olim circumcisionis ceremonia promissionem dei ratificabat, ita hodie immersio aut lauacrum in baptismo regenerationis est testificatio. His quoque duobus Sacramentis illud quod ex Augustino affertur, tantum conuenit, ueluti cum uerbum accedit ad elementum, fit sacramentum. Verum cum familiarissimum & maxime proprium sit in sacramento, quod remissorum peccatorum propter Christum reconciliationem sint ceremoniæ Christianæ absolutio excludi non potest, cui eadem, quæ prioribus duobus, promissio adiecta est. Neque uerò eorum sententia probanda est, quibus est absolutio baptismi recordatio, quasi tota nostra uita aliud esset

QVARTA PARS

esset, quàm baptismus, id est, poenitentia per mortificationem & uiuificationem. Alioqui si quis uocem sacramenti, non pro symbolo gratia, sicut in prioribus factum est, sed pro mysterio tantum & re arcana acciperet, innumerabilia statueret sacramenta, quomodo & Ambrosio ablutio pedum sacramentum est, & iuxta interpretationem noui testamenti uulgarem, matrimonium huc accerseretur. Is enim *μυστήριον* uocabulo sacramenti exposuit. Quid quod omnia & uerba & opera Christi arcanum quoddam habent, hac igitur ratione sacramenta nuncuparentur? Breuiter omnia τὰ ἀλλήλογόούμενα ab hac classe non commodè separarētur. Itaq; propter gratiam promissam & præceptum tria statuuntur in ecclesia Christi necessaria sacramenta, ut Baptismus, Cæna domini, & Absolutio. Verum cum eadem rerum sacrarum signa sint, innumera haberentur.

DE BAPTISMO.

Quid est baptismus?

Est lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti per Iesum Christum in nos effusi sola dei misericordia. Nati enim sumus filij iræ & diaboli. Siquidem uetus Adam sic immerendus

genus est, ut nouus ex aqua & spiritu sancto ad
 peccati originalis in infantibus, & simul actua-
 lis ex illo prognati propter Christum remissio-
 nem renascatur. Est enim βαπτισμα nihil aliud
 quam in aquam mergere. Quare minister eccle-
 siæ sic ait: Ego baptizo te in nomine patris, filij
 & spiritus sancti, Quod est, hac immersione
 tua peccata in uerbo ablui testificor, quod ad
 sanctimoniam fide electus, quod in filium ado-
 ptivum prædestinatus, quod sine ulla meritorum
 dignitate, imò sola gratiosa dei uocatione per
 euangelium sanctificatus sis. Siquidem ea bene-
 dictio uerè spiritualis est, qua baptizati, deum
 patrem sibi placatum per filium & spiritum
 sanctificantem pro certo habeant. Aqua enim
 tanquam simplex elementum tantam uirtutem
 non retinet, sed integra actio iuxta dei manda-
 tum. Est autem hic Christi præceptum baptiza-
 re iubentis, ut baptizate eos in nomine pa-
 tris &c. Nam sine salutis æternæ dispendio, aut
 negligi, aut contemni non potest. His enim Chri-
 stus Iohan. 3. extremum exitium comminatur.
 Est & promissio, quæ est, ut credens & bap-
 tizatus uitam æternam habeat, aut quod idem sibi
 uult, saluus erit. Quare baptismus erit organum
 quoddam aut ceremonia, qua deus baptizato
 spiritum

Q V A R T A P A R S

spiritum sanctum, remissionem peccatorum, & uitam eternam donat, Atq; ita Acto. 2. Petrus, respiscite, inquit, & baptizetur unusquisq; in remissionem peccatorum, & accipietis donum spiritus sancti. Aquam uerò illam non iam pro mera aqua, sed pro salubri ac salutari lauacro habemus, in quo omnium peccatorum nostrorū fit relaxatio, spiritus donatur & in album filiorum dei asciscimur & cooptamur. Persunduntur sanè baptizandi externè aqua, sed internè spiritu sancto donantur, cuius igne, potentia corda nostra sic immutātur, ut quicquid sordium in animis nostris reliquum est, conflagretur, non ut omnino postea nō sint peccata antea in baptismo condonata, sed ut ne imputentur. Nam in carne nostra concupiscentia non omnino aboletur, cum qua in uita nostra decertare & conflictari oportet. Ita enim agendum est, ut peccatum in nobis non regnet, etiam si subinde in tam deprauata natura, & in tanta infirmitate impingamus. Nam iuxta Paulum ijs qui sunt in Christo uerè, nihil condemnationis est, Fructus quoq; baptismi iudicatur, ut corpori Christi mystico, id est, Christianæ ecclesie tanquam membra eius inferamur, adunemur, & incorporemur, ubi est omnium peccatorum uenia, spiritus sancti, & uita

uitæ eternæ donum. Itaq; Ananias Paulo dixit: Exurge, & baptizare, ablue peccata tua inuocato nomine domini &c. Est enim baptismus ablutio quædam, ut ad Ephe. 5. patet. In uniuersum sanctificamur, & lauacro aquæ per uerbū mundamur, & ad uitam. Sed ut inquit idem, secundū suā misericordiam per lauacrū regenerationis, & renouatiōis spiritus sancti saluos nos faceret.

Quot sunt baptismi significationes?

Due. Primaria una est peccatorum non solum corporis ablutio, ipsa immersione in Christi mortem. Altera est donatio spiritus sancti & uitæ eternæ in resurrectionem Christi, & sic est Petro ἐπερώτημα id est, pactum, & stipulatio erga deum bonæ conscientie. Itaq; afflictī non aude ac olim patres, clamare audent: Recordare domine deus fœderis tui, quod pepigisti nobiscum. Secundaria autem significatio est quæ fit μυστικῶς, ut sit merum symbolum, & perpetua quodam pœnitentia, quæ apud Paulum notatur uerbo, & mortificationis, qua opera carnis retunduntur, refrenantur atq; exuuntur, & mortificationis, quæ est nouæ uitæ institutio, cum opera spiritus sancti induuntur. Vtraq; autem

L significatio

Q V A R T A P A R S

significatio Nohe, Abrahamo & pijs patribus olim in circumcisione fuit. Vtrobique enim mortificatio carnis, & iusticia cordis requiritur. Signa quidem sunt diuersa, sed res aut significatio eadem est. Sicut & Augustinus lib. 6. contra Iulianum ca. 3. manifestè exponit. Neque apostolum pudet in 2. ad Colos. Baptismum nostrum circumcisionem ipsissimam appellare. Proinde baptismo deus nobiscum se porro patrem fore propter filium reconciliatorem, peccata condonaturum, & eam labem à uitio originis contritam. Nos uerò in eodem fidem nostram obstringimus, ut uita nostra, eaque tota carnem nostram mortificaturi, uetusque fermentum expurgaturi simus. Hæc est causa, cur mundo, Sathane, & omnibus eius pompis nos reluctantes esse renunciamus. Eius quoque loci est, ut *ἡ ὁδὸς* sit transitus ab Aegypto per mare rubrum, & liberatio à Pharaone, hoc est Sathana, quemadmodum & Augustinus in 11. tomo in Iohannem senserat. Sic transitum Iordanis in terram promissam huc conferre licebit, aliasque complures figuras. Neque uerò ab hac significatione Paulus recessit, Roma. 6. Quicumque baptizati estis &c. ad Colos. 2. Consepulti cum Christo. ad Galat. 3. Quicumque baptizati estis, Christum induistis.

induitis. Induere autem Christum, est illi soli nomen dare, iuxta solam eius uoluntatem uiuere, cum uetus homo exuatur, hoc est, omnibus illius desiderijs renunciatur.

Estne discrimen inter baptismum Iohannis & Christi?

Nullum est, si uerbum quod docetur, & administratione sacramenti spectas, sin uero personam & officia, maximum est. Siquidem Iohannes baptizans sic docuit: Pœnitentiam agite, appropinquat regnum cœlorum. Baptismus igitur Iohannis pœnitentibus, hoc est, peccatum scientibus impartitur, quibus regnum cœlorum adesse nunciatur, in quo est gratia & remissionis peccatorum propter Christum nuncium. Vtrobique est eadem aqua, utpote organum spiritus, quam uterque cōmunicat. Vtrobique est idem uerbum, quod utrinque prædicatur. Vtrobique est res eadem, nimirum baptismus in hoc institutus, ut sit perpetuum gratia signum Christianis semper ob oculos positum. Verum Iohannes sua auctoritate, aut spiritum, aut iusticiam uitamque eternam lagiri nequit, quod Christi est officium peccata condonantis, spiritum sanctum in corda nostra per uerbi ministerium transfundentis,

L 2 cuius

QVARTA PARS

cuius uirtute abba pater clamare audemus. Itaq;
Iohannes est minister, Iohannes est seruus. Iohannes
Christi nomine peccatorum remissionem
docet. Iohannes Mesiaë præcursor est. Iohannes
plantat & rigat. Contra, Christus est spiritus
sancti donator, est dominus, est totius orbis pec-
catorū suo sanguine expiator, est Mesias ipse,
& incrementū dat. Quare prudenter Iohannes
id discrimen notum esse uoluit his uerbis: Ego
baptizo uos aqua ad pœnitentiam, qui post me
uenturus est, ille baptizabit uos spiritu
& igne. Item qui uenturus est, for-
tior est me, cuius non sum
dignus, ut calciamen-
ta portem.

QVINTA PARS CATECHISMI de Cœna domini.

Quid est participatio Cœnæ dominicæ?

Est dignus corporis Christi pro nobis tra-
diti esus, cuiusq; sanguinis pro nobis effusi potus,
sub pane & uino in fidei, quæ remissionem pec-
catorum apprehendit, confirmationem. Nam
primum Dominus Christus in extrema sua cœna
cām

eam instituit, & nobis præcepit, à quo & domi-
nica dicta est, ad finem mundi usq; perduratura
& immutabilis. Ait enim Paulus, Donec uene-
rit, nimirum in die nostræ redemptionis. Deinde
panis & uinum in mensa apponitur, sed uerbo
dei, cui fides nostra nititur, est corpus & san-
guis Christi, ex quorum utroq; hoc cæleste con-
uiuium apparatus est. Postea dignitas est, non
in nostris benefactis & uirtutibus, quibus si ni-
temur, quidnam quæso illa participatio con-
ferret? neq; in externo cultu, mundicie, & so-
brietate, quæ cuncta non sunt pijs damnanda,
eadem æstimatur dignitas, sed comprobatione,
& dijudicatione. Comprobatione quidem, qua
quis seipsum probat, tum Christianæ institutio-
nis intellectu, eoq; genuino, tum fide illam eiusq;
usum apprehendente. Nam agnoscimus nos tan-
tos & tales esse peccatores, ut in æternum ge-
nenæ cruciatum adiudicandi essemus, sed no-
stros omnium animos ita deiectos fides propter
Christum, hoc est uictimam expiatoriã, & satis-
factionem erigit. Itaq; hac de caussa, cum propter
explorationem uitæ et doctrinæ, tum uerò pro-
pter absolutionem in nostra communione con-
fessio priuata præmittitur. Dijudicatione autem
dignitas colligitur, cum domini corpus alio di-

Q V I N T A P A R S

serimine & ratione, atq; quilibet cibus sumitur, nempe uerae fidei tanq̃ remissorū propter Christum peccatorum, signum & symbolum certissimum. Proinde qui sese non comprobat, & corpus domini atq; sanguinem negligentius sumit, corporis Christi reus crit, Nam indignè edit & bibit. Siquidem quod ad salutem fidelibus institutum est, id infidelis in iudicium, hoc est, poenam & condemnationem accipit. Ex his quoq; haud obscurum est, quinam ab hac cœna arcendi sunt, uidelicet qui nullum de piæ uitæ institutione consilium ineunt, sed porro in gratiam dei peccare pergunt. Poenitentibus enim propter sui probationem, & corporis dominici diiudicationem pro cōfirmatione & fidei & conscientiae nostrae hac mensa apparatus est, Alias margaritæ porcis non sunt obijciendæ. Nouum quoq; testamentum sæpe nuncupatur, nouum quidem, utpote recens à Christo institutum & ordinatum. Testamentum uerò est, cum hic testator sit, legatum, et hæredes. Christus enim à deo patre, etiam unigenitus filius in hunc mundum missus est, huius testamenti author & conditor est. Legatum est gratuita propter Christum redemptorem peccatorum condonatio, iusticia & uita æterna, & ne quis hoc in dubium uocaret

secretis & uerbis promisit, & sacratissimo corpore ac sanguinis sui signo confirmauit. Hæreses uerè sunt discipuli, credentes, electi, qui agni peccatis uerba promissionis in cœna domini se apprehendunt, ut iam in illa participatione sint huius testamenti ueri hæredes, hoc est certè remissionem peccatorum, & iusti per Christum uitam eternam consequantur. Quare hac mandatione tanquam certissimo signo admoneamur, propter Christum, iuxta promissionem non in penitentibus certo peccata condonata esse, atq; hinc fidei nostræ robur ac incrementum aditum esse, atq; inter edendum & bibendum beneficiorum Christi cruce partorum, nos participes & memores esse. Grati igitur uitæ sanctorum à uitæ abstineamus, Verum non desunt, qui hoc testamenti genus distinctius explanant, quod adscribere non piget, ut uerum usum, uerèq; institutionem huius adolescentuli perdisceant. In testamento sex capita requiruntur. Testator, utpote huius testamenti author, Hæres, cui illa hereditas ueniet, Verba, quibus uoluntas testatoris manifestò exponitur, Literæ obsignatæ, quibus eadem patefit aliquanto certior. Bona hereditaria, quæ heredibus aut numeranda, aut pendenda sunt, Debitum & officiū

QVINTA PARS

quod ipsis heredibus imponitur, & iniungitur, Quæ sanè uniuerſa ex uerbis cœnæ dominicæ non obſcurè colligerentur. Nunc inſtitutio cœnæ proponatur. Primum teſtator eſt DOMINVS NOSTER IESVS Chriſtus, ad dextram dei patris ſedens, cui Χϥοϥογϥαϥια tanquam circumſtantia ſubijcitur, utpote paucis horis ante ſupplicium, quo pro nobis moriebatur. Nam Iudas acceptis triginta argenteis, eodem tempore illum Iudæis prodidit, Obſeruat̃ur quoq; modus, cum & panem acceperat, & fregerat, cui eſus agni paſchalis ex ueteri teſtamento conferri poteſt, cum & benedixerat nobis, ut pro acceptis beneficijs grati eſſemus, exemplum relinquens. Nam benedicere non eſt cruceſ ſignare, ſed deum laudare, eiq; gratias agere, cum & fractum panem dederat, hoc eſt, cunctis conuiuiſ & heredibus diſtribuerat. Mox heredes adſunt, nimirum diſcipuli Chriſti, qui uerbo eius obediunt, & diſcipulorum officium expediunt, atq; olim omnes in Chriſtam credentes, diſcipuli nominabantur. Tales quoq; fuerunt Corinthij, quibus eandem inſtitutionem, uidelicet à Chriſto traditam, atq; uſum Paulus præſcripſit. Deinde uerba æternæ maiſtatis ſacroſancta ſubijciuntur, quibus iuxta externum ſenſum

sum vocat panem, suum corpus, uinumq; suum sanguinem, contra omnes phanaticos spiritus appellat. Postea bona hereditaria, quæ usum & utilitatem sacramenti complectuntur, his uerbis significantur, **QVOD PRO VOBIS** latet. Nam ipse peccata nostra, in corpore suo super lignum pertulit, quo peccatis mortui, iusticie uiueremus, cum eiusdem uibice sanati simus, Pet. 2. Tum mandatum uel debita obedientia explicatur. Hoc, inquit, **FACITE** in commemorationem, nimirum ut mortem Domini adnunciarent. Hoc enim sacramentum uetus est ἀνάμνησις pijs hominibus. Eundem quoq; ritum in porrigendo calice testator obseruauit, iussitq; omnes ex eo bibere, Omnes quidem non tantum Apostolos, sed quoslibet Christianos tanquam Christi discipulos. Biberunt autem sub uino sanguinem Christi, sicut antequam sub pane corpus eiusdem comederunt, ut calicis testamenti sit, quo est remissionis peccatorum & reconciliationis per Christum pater promissio (Nam uetus sanguine hircorum, bouum, & aliorum pecorum consistebat, ad Hebr. 9. & quantum Christi sanguis sanguini hircorum prestat, tanto nouum testamentum ueteri nobilius est, ut in quo tantum umbratilia

QVINTA PARS

habebantur sacra) cuius in hac participatione memores nos esse oportet. Nam sanguis in purificationem, hoc est peccatorum remissionem effusus est. Postremo bonorum hereditatis usus iterum repetitur, cum ait: **HOC FACITE**, quod est iuxta Paulum, non sacrificate, non offerre: sed edite, bibite, quotiescunq; conscientia propter uarias tentationes & assiduas contra sathanæ insultus, contra carnis nostræ illeceamenta, contra mundi luxuriantis pompam confirmanda est. Confirmatur autem, cum cunctis Christi beneficia illi accommodantur, & applicantur. Id sæpe faciundum esse, Ambrosius & Augustinus urgent, atq; necessitas fidei constabiliendæ ultro pios docebit. Maxime igitur hoc Sacramento abutuntur, qui arculis panem conclusum retinent, qui uasis aureis uel argenteis uicatim circumferunt, qui propter cultum certis locis constituunt, qui calicem aut potius eius usum suffurantur, cum hæc cæna omnibus pijs citra omnem ordinem & dignitatem communis esse debeat, potissimum propter memoriam, qui fit, ut dum beneficia Christi in sese conferrent, mortem domini summa cum gratitudine adnuncient. Siquidem talis manducatio ijs qui seriam agunt penitentiam magnopere prodest, ut hoc testimonio

testimonio & promissione noui testamenti confirmati, fidem confirmant, uitam impiam deserunt, nouamq; ductu spiritus sancti instituunt.

Quot sunt coenae dominicae significationes?

Dns. Primaria est tum traditio corporis Christi, hoc est supplicium & mors Christi pro peccatorum iustificatione, tum sanguinis effusio, per quam peccatores poenitentes abluuntur. Vtroque est corporis & sanguinis Christi, hoc est cum in nos miserrimos peccatores beneficiorum incorporatio. Quapropter huius coenae participatio per in se applicationis memores erint. Quando igitur Christus per os ministri ait: **HOC EST CORPVS MEVM**, quod pro uobis datur, se quoq; eorum numero, qui sese redemptos per Christi mortem credunt, prorsus censeat. Vnde quando ait: **HIC EST SANGVIS MEVS**, qui pro uobis effunditur in remissionem peccatorum, se quoq; ablutum & eodem sanctificatum esse semper cogitet. Secundaria autem & symbolica, modo est communionis significatio, id est, mutuae beneuolentiae & caritatis, quae κατ' ἀναλογίαν in pane per granorum tritici saraginem, in uino autem per acinorum liquorem,

QVINTA PARS

liquorem, portenditur 1. Corin. 10. cui accedit
Augustinus. Dominus, inquit, noster Iesus Chri-
stus significauit & nos ad se pertinere, & uo-
luit, mysterium pacis & unitatis nostrae in men-
sa sua consecrauit. Hac de causa ueteribus fuit
ἀγάπη, communio, elemosyna, offertorium &
εὐχαρίε, Modo gratitudinis est symbo-
lum, quae Graecis est εὐχαρίσια, cum
pro tot & tantis in nos pecca-
tores Christi beneficijs
memorem & gra-
tum animum
habemus, atq; sic
mors Domini adnunciatur.

QVINTAE CATECHISMI
partis finis.

SEXTA

SEXTA PARS

CATECHISMI.

DE ABSOLVTIONE A VT
potestate clauium.

Quid est potestas
clauium?

Est ecclesiastica in docendo euangelio, &
in sacramentorum Christi administratione, in
legendis publicè facinorosis, & absoluendis re-
pœnitentibus iuxta Christi mandatum facultas.
Tradite enim sunt ecclesiæ, aut eius nomine Pe-
tro clauis ad peccata uel retinenda per legem,
uel remittenda per euangelium. Clauium autem
appellatione κλεις & μετανοίας potestas admi-
nistrationis significatur. Remittuntur quidem
peccata, cum eadem propter Christum reconci-
liatorum & mediatorem unicum esse remissa
doctur. Retinentur uerò cum eadem non posse
remitti propter impœnitentiam docetur. Siqui-
dem hic pœnitentiæ locus est, quæ nihil aliud est
quàm ad Christum peccatoris, ut uiuat, con-
uersio. Animo enim contrito ex legis prædica-
tione accusantis hominum peccata, & condem-
nantis

S E X T A P A R S

nantis, ad Christum curritur, tanquam ad salutis nostræ unicam anchoram, cuius beneficio grâti peccata nostra condonantur, et spiritus sanctus in cordibus novos motus excitare non desinit. Verum ut ligare est eijcere facinorosos ecclesiæ filios emendationis & castigationis causa, quousq; impiam uitam uiuere perrexerint. Ita soluere est eosdem sed ad deum conuersos recipere, Atq; sicut priora duo sunt doctrinæ nimirum de remissione peccatorum, ita posteriora sunt iudicij.

Quottuplex est potestas ecclesiastica?

Duplex. Vna est ordinis seu doctrinæ, altera iurisdictionis. Ordo quidem hodie est ordinatio & uocatio ministrorum, qua iidem iudicio ecclesiæ & pij episcopi approbatione ad docendum euangelium, & ad liturgiam administrandam ritè designantur. Huius quoq; loci esset, quia hic ordo ad doctrinam præcipuè refertur, et confirmatio, quæ fuit ueterib. patrû professionis catechumenorum fidei Christiani in publico cœtu per ministri ecclesiæ manum impositam approbatio. Iurisdictionis autem est modo excommunicatio non tyrannica, sed euangelica,

gelica, quæ flagitiosos extra communionem
 sanctorum, quibus est unus spiritus, una fides,
 unum baptisma, unus dominus, unus pater, unum
 deus corpus mysticum omnino segregat, non
 tantum per sacramentorum communicationem,
 sed etiam per consuetudinem, quæ nulla cum istis
 habenda est. Modo eiusdem est, quæ resipiscen-
 tia eiusdem ecclesiæ societatem & participa-
 tionem cunctorum Christi beneficiorum recti-
 ponitur. Hæc autem tanquam à meliore sui par-
 te absolutio dicitur, quoties peccatores pœni-
 tentes, tanquam ab omnibus peccatis propter
 Christum absolutos & iustos coram deo pro-
 nunciat, quæ et ipsa in causa est, cur cōfessio po-
 nitur instituta sit, quæ nostra delicta & pec-
 cata uel coram deo, uel coram hominibus profi-
 temur. Coram deo quidem est, quæ nos esse tan-
 tos ac tales peccatores agnoscimus, ut nisi nobis
 propter Christum deus misericors ignouerit, in
 seruitutem æternæ mortis adiudicandi essemus,
 cum tamen deus iuramento confirmauerat, se
 peccatoris mortem nolle, sed eius ad se conuer-
 sionem. Eius autem hoc est exemplum.

Confiteor omnipotens æternæ, & uiue deus,
 me esse peccatorem, qui omnino te iudice,
 condemnandus essem, nisi ad misericordiæ tue
 (cuius

S E X T A P A R S

(cuius specimen iam inde ab initio mundi, non tantū uerbo, sed & multis testimonijs præbuiſti) anchoram supplex confugerem. Fateor equidem neq; ueram in te fiduciam eſſe, neq; totam ſpem meam in te coniectam eſſe, neq; cunctum me penitus tibi deditum eſſe, neq; precando attemptum eſſe, imò tuorū præceptorū minusquam negligentem eſſe. Fateor quoq; me non perinde atq; me ipſum diligere proximum fratrem, ſed illi multis rationibus tam doctrina, quàm uita offendiculo eſſe. Quare extrema neceſſitate adductus, miſericors pater te peto, ut mihi τὰ ἁμαρτήματα & peccata propter Chriſtum filium tuum totius mundi unicum ſaluatorem iuxta promiſſorum tuorum ueritatem & clementiam condonares, atq; ita ſpiritum ſanctum tuum impartire dignareris, ut uoluntatem tuam melius perdiſcerem, & ſecundum eius normam meam uitam inſtituerem, per Ieſum Chriſtum regem, & ſacerdotem perpetuum, Amen. Sic Aaronis uoce Iſrahelitarum eccleſia ſe ream ſe agnouit, ueniamq; petijt, Leui. 16. Aliud bad contemnendum Hieremie 9. exemplum propoſitum eſt. Deinde hæc confeſſio eſt, aut publica, atq; publica ſic & abſolutio, qua per eccleſia omnibus reſipiſcentibus in publico conueni-
euangelium,

angelum, hoc est omnium peccatorum in Christo
 propter Christum condonatio deprædica-
 tur, cuius una aliqua esset forma aut perpe-
 tua, aut certe Christianæ fidei capiti pro tempo-
 re applicata, ueluti de resurrectionis Christi
 significatione, aut genuina, aut symbolica, aut
 utraque ad hunc modum:

Omnipotens deus sic uestri misereatur, quæ
 super illius in omnes est *φιλανθρωπία*, ut
 uoluntatem dominus sit propter omnipotentiam,
 quia pater propter uestri custodiam esset, et
 uos, qui propter peccata mortui estis unam cum
 Christo uiuificet, et cum eo resuscitet, ut inter
 cælestes iuxta opulentiam suam gratiam et be-
 nignitatem per Iesum Christum sedeat, ut eius
 resurrectio sit uestri iusticia et uita, ut uos cum
 Christo resurgentes, in nouitate uitæ duce spi-
 ritu sancto ambuletis per Iesum Christum do-
 minum nostrum, Amen. Aut priuata est confes-
 sio, cuiusmodi illa Davidis est: Dixi, confitebor
 aduersus me iniusticiam meam domino. Porro
 confessio quæ fit coram hominibus uerè priuata
 et arcana, aut coram quibuslibet priuatis, et sic
 est reconciliatio quædam cum proximo fratre
 offenso et à Christo mandata, et à Iacobo his
 uerbis approbata, Confitemini mutua peccata

M

uestra,

S E X T A P A R S

uestra, Quod est, sit uobis mutua quædam igno-
scentia, & delictorum condonatio, ut cuncti in
gratiam inuicem redeatis. Aut coram ministro
ecclesiæ, quæ etsi aliquanto recentior sit, tamen
propter doctrinæ & uitæ explorationem, &
potissimum propter absolutionis uni applicatæ
uirtutem & consolationem adhibetur citra
scrupulosam peccatorum omnium enumerationem,
Et cum nostra memoria sit priuata, atque
sine arbitris, atq; in aurem ministri dicatur, au-
ricularis quoq; dici cepta est. Eius autem hoc es-
set exemplum, cum prius minister à te rogatus
sit, ut tuos mores iuxta cum doctrina exploret,
ut te à peccatis Christi authoritate absoluat.

Agnosco, mi here, à me miserrimo peccatore
deum aliquoties offensum esse, ecclesiam, cuiusq;
membra polluta & lesa ita esse, ut propter ma-
gnitudinem & multitudinem peccatorum poenis
tam tēporaneis, quàm æternis dei iudicio dignū
me esse fateri cogar. Hic uerò non minus ex de-
calogo grauiora peccata maximè, quæ animū
miserè excruciat, quàm ex officijs personarū ex-
ponuntur, ut si magistratus quispiam confitetur
ex primo præcepto de sua incredulitate in
deum, de dubitatione, de confidentia, de super-
stitione, de odio dei, si aut quibusdam obnoxius
esset

offe predictis peccatis, aut certè iisdem sollicitetur. Neq; aliter ex secundo præcepto faciendum erit, si securitatem, si ingratitudinem in deum, si blasphemiam, si abnegationem, si socialisten in seipso esse senserit, & animaduertit. Hoc modo per alia dei præcepta pergere licebit. Postea uerò ad officium suæ uocationis redibit, ut infontes nō sit tutatus, ut fontes ne per ciuilem societatem disturbarctur, non punierit, ut in religionem Christi summa diligentia uel apud periculo promouerit, ut dei minister esse debeat &c. Neq; aliter subditi peccata sua, et officij sui parum memores fuerint, confitentur. Hunc sanè canonem episcopi cum auditoribus, serui cum dominis, mariti cum uxoribus, patres & liberi obseruabunt.

His sic expositis, suam sententiam subdet in hanc formam. Polliceor me pro uirili nihil contra conscientiam patraturum, & oro deum, ut in me spiritu suo regat & gubernet, & à te mihi Christo peto, ut euangelium, à quo penitus pendo mihi peccatori, sed resipiscenti adnuncies, meliorem quoq; uitam ipse instituat, ne deus, cuiq; ecclesia offendatur, promitto. Mox minister, qui sedet à confessionibus illum pertractatum, utiq; in Christum confidentem in-

SEXTA PARS

xta mandatum absoluet, & si qua necessitas in-
 scribit, sententijs quibusdam consolationis ple-
 nissimis animo pœnitentis omnem scrupulum
 eximat. Hic quoq; consulerem studiosis adole-
 scentulis, ut quosdam locos de remissione pecca-
 torum in resipiscentibus quolibet tempore col-
 ligerent contra Nouatianos, quorum secta &
 familia nondum plenè extincta est. Primum est
 testimonium ex potestate clauium tradita, ut
 hac soluerent & ligarent, idq; sicut ad Petrum
 dixit Christus, nō septies, sed septuagies septies.
 Alterum est Lucæ 6. Remittite, uobis quoq; re-
 mittetur. Sicut Iohan. 20. Accipite spiritum
 sanctum &c. Tertium est Ezech. 18. Si impius
 egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis,
 quæ operatus est, & fecerit iudicium & iusti-
 ciam, uita uiuet, & non morietur, omnium ini-
 quitatū eius nō recordabor. Nolo mortem pec-
 catoris, sed magis ut conuertatur, & uiuat. Quartum
 est Christi, Matth. 3. Non opus est medico qui
 bene habent, sed qui male habent. Non ueni uo-
 care iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.
 Quintum, Ezech. 34. Dominator domine deus
 misericors, & clemens, patiens, & multa misero-
 ricordie, qui aufers scelera et peccata. Sextum
 ex Esaia: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitas

tertius propter me, & peccatorum tuorum nō
 recordabor amplius. Septimum ex Psal. 31. Pro
 hac ad te sanctus omnis orabit in tempore oportuno,
 Dimitte nobis debita nostra, sicut & quodam
 ecclesia orat. Quid multis? innumera sunt
 possum pronunciata, sicut & exempla, Nonne
 remissa sunt peccata paralytico? nonne peccata
 tristici nonne Petro, Paulo, Matthæo, latroni,
 adulteræ, Dauidi, Ezechie, Manassæ, Ninivitis,
 remissa sunt? Certum est misericordiam
 Domini exuperare iudicium. Quid igitur est,
 quod lapsis post baptismum Nouatiani ueniam
 denegent? Tres loci in epistola ad Hebræos
 impœnitentibus, desperatis & blasphemis,
 in gratiam dei peccare
 semper pergentibus
 competunt, quibus
 porro
 Christus non est uis
 saluatiua, sed horrenda iudicii
 expectatio.

SEXTAE PARTIS CATE-
 chismi finis.

CATECHISMI TABVLA QVINTA DE SACRAMENTIS.

T H E S I S.

SACRAMENTA sunt non tantum tessere professionis erga homines, & morum symbola, sed etiam atq; magis ceremonie euangelice, quibus est de remissione peccatorum promissio. Itaq; iusticie, fidei, & gratie Dei signa sunt, atq; testimonia ac pacta.

Peccatorum, non sordium corporis ablutio, ipsa mersione in Christi mortem. Hæc mundantur lauacro aque in uerbo

I.

Baptismus est lauacrum regenerationis ac renouationis

Primaria est Ad Ephef. 5.

Donatio Spiritus sancti et uite eterne in resurrectionem Christi: atq; sic est stipulatio bonæ conscientie erga Deū.

crum regenerationis
is ac renouationis

in reparationem carnis
stipulatio bonae conscientiae erga Deum

Spiritus sanctus in nos
effusus Iesum Christi
sem, sola Dei misericordia.
Cuius signi

ficatio

Secundaria usus
ut sit morum
Symbolum, et per
petua quaedam poenitentia,
id est, conuersio peccatoris
et renouatio uitae.

Exortificatio, qua exiuntur opera
carnis ad Collos. 3.
Viniificatio, uel nouae uitae institutio,
qua induuntur opera Spiritus sancti.

Corporis traditio, id est, supplicium, et
mors pro peccatorum iustificatione.

Tria sunt sacramenta,
quorum
author est Christus,
iuxta Deum

II.

Cæna Domini est dignus
Christi et corporis eius, cuiusque san-

Primaria, Sanguinis effusio, qua peccatores poenitentes
abluntur, utrobique; tamen sit mortis
Christi, id est, eius beneficiorum in nos
nemo synon, usque ad eius aduentum.

μυστήριον τελευτῶν γίνεσθαι ποτὺς, sub
χρῆς, id est, cere panem & uino, in si-
moniarum harū dei confirmationē.
& conditor & Significatio eius
author.

Secundaria
συμβολικῶς

Communionis, id est, uite mutue, bene-
uolentie & charitatis, quæ τελεσικῶς
in panem, per granorum tritici farragie-
nem, in uino per acinorum uuarum li-
quorem portenditur: ea de causa est
συνάξις, est ἀγάπη.

Gratitudinis seu εὐχαριστίας pro tan-
tis Christi in nos peccatores beneficijs.

Baptismo renatus hac alitur & confir-
matur in uitam æternam.

Absolutio aut potestas ecclesiastica, est ligatio impenitentium, & solutio penitentium, siue publice siue priuati, per ministros ecclesie, quocumq; tempore facta. Et est duplex.

Publica, qua per uerbi ministerium omnibus resipiscentibus publice euangelium, id est, peccatorum condonatio predicatur. Hic est confessio, que fit Deo: que contritionem & fidem, penitentiae partes complectitur. Huc ueterum indulgentiae, & publicae satisfactiones, & excommunicationes referuntur.

Priuata, qua singulis penitentibus Euangelium per ministrum uice Christi adnunciatur. Hic est locus alteri confessioni, que non est delictorum enumeratio, Sed consilium, doctrina, & consolatio.

SEPTIMA PARS

CATECHISMI DE PIAE

uitae institutione, uel de bonis operibus.

IA M uerò peccatores penitentes fide propter Christum iustificati, porro cum sint nouae creature, nos quoq; parient fructus, iustosq; iusticiae opera sequuntur, cum persona deo accepta sit, & eius opera deo accepta sunt, sicut exemplo est Abel eiusq; sacrificium. Ita bona opera, etsi non iustificent coram deo, tamen necessaria & utilia sunt. necessaria quidem, quia est dei mandatum, cui morem gerere decet & oportet, quia fides non est res otiosa, sed uiam suam exerceat per beneficia non minus, atq; cum incensum in flammam & ignem erumpit, quia fides extinguitur, cum non adsit per crucem, inuocationem, & alia opera bona exercitatio. Utilia uerò sunt, cum ijsdem à deo praemia tam corporalia quàm spiritualia promittuntur, et in hac terrena, & in caelesti uita. Quare mercedis promissio bene operantibus. subinde à Christo adiecta est, Et centuplum accipiet, et uitam eternam possidebit, Et misericordiae deus erit misericors. Idq; genus multa promissa passim inueniuntur.

Pro

proinde piam uitam instituere, & uiuere cum
prodest, tum necesse est.

Quid est pietas uitæ?

Est nome uitæ iuxta dei uoluntatem propter
fidei exercitium, propter obedientiam, propter
dei præceptum, propter rerum temporalium et
eternarum pijs contingentium promissionem,
inuitio. Siquidem necessario obedientia, quæ
est operum iusticia, iustificationem fidei se-
quitur. Quare Iohan. I. Epist. 3. Qui facit, in-
quit, iustus est, cui suffragatur & Paulus: Debi-
tores, ait, dei sumus, ne secundum carnem uiua-
mus, &c. Finis iustificationis est bene operari.
Item filij lucis in luce ambulabunt. Item cum
Christo resurgentes à mortuis, in nouitate uitæ
ambulabitis. Item, nos conditi sumus ad bona
opera. Rectè igitur Augustinus asserit, bona
opera non præcedunt iustificandum, sed sequun-
tur iustificatum. Sunt enim fidei illa opera diui-
næ mandata ueluti quædam protestationes.
Breuiter omnes Paulinæ epistole, ut iustificati
fidei præuiuant, magnopere urgent, & efflaga-
tant, in eo se apostolum in fidei obedientiam esse
asserat. Nam si uera est fides, modo arboris
fructus non potest non fructum facere. Quis enim
in uita

S E P T I M A P A R S

in uita unius alicuius otiosa, atq; adeo in gratiam dei peccante fidem esse pronunciaret? Necessaria igitur est obedientia in iustificatis, quorum opera, quia deo grati sunt, beneficia censebuntur. Sunt autem uera & bona opera in decalogo comprehensa, utpote à deo precepta, & non ab hominibus excogitata. Hac enim ratione decalogus hic uitæ instituendæ norma & regula est. Verum eius specimen maximè præbetur à nobis, qui nostri à deo prædestinationem in filios dei adoptiuos, qui nostri uocationem in Euangelium, sanctorumq; communionem, qui deniq; nostri iustificationem in remissionem peccatorum propter Christum probè & tenemus, & credimus. Mox dei benignitate, sicut gratia & precum spiritus effunditur, quippe cum nos dei gratia & ualere, & esse testificatur, nosq; motus in cordibus nostris excitat, & impellit. Quare Pauli δ προτοίμασιν non est tantum opera ordinauit, constituit, & præparauit, sed etiam adiuuit inchoatam piorum obedientiam, ut ijdem uisu & auditu mirabilia efficiant, sicut perspicuè in Samuele, in Davide, in Esaia, in Hieremia, in Paulo, alijsq; sexcentis sum est. Verum sanè est nos nihil posse sine Christo, sed cum illo ualentissimi sumus, qui non

his spiritum sanctum tanquam impulsorem, &
 gubernatorem suppeditat. Proinde, qui antea
 filij tenebrarum eramus, iam per illum filij lucis
 facti sumus, ut uetus Adamus exuatur & nouus in-
 ductur. Etiam si id ipsum perfecte à nobis fieri
 nequeat in tanta infirmitate, tamen quia iuxta
 uolum in Christo cōsummati sumus, id est iusti,
 & accepti, non possumus non per Christum
 deplacere. Etiam si tum necessitas urgeat, cum
 inceptum immutabile de pia uita instituen-
 da uisit, tum dignitas in persona iusta, tamen
 modo premia ὧς δεικνύμενα in rebus tam cor-
 poris quàm animæ ad uirtutes Christianas nos
 mouent, de quibus passim in sacrosanctis Bi-
 blijs exempla proposita sunt. Modò commina-
 tiones in impios non parum deterrent, cuius-
 modi hæc est ad Roma. 8. Si secundum carnem
 uiuatis, moriemini, Si actiones carnis mortifica-
 ueritis. Quare in renatis sunt peccata aut
 uenia, aut mortalia. Venialia quidem sunt
 etiam si sint uitiosi affectus, tamen non dominan-
 tur, sed ipsæ repugnatur. Itaq; credentibus in
 Christum, & inuocantibus condonantur. Neque
 igitur fidem neq; spiritum sanctum id genus pec-
 cati excusat. Mortalia uerò, quādo corpus pecca-
 ti dominium et tyrannidem in non reluctantibus
 exercet.

SEPTIMA PARS

exercet. Tales enim homines, & uolentes & scientes de industria contra conscientiam peccare pergunt facinorosi, in quibus nemo homo aut fidem esse, aut spiritum sanctum inhabitare affirmabit. Quare sicut illic uita, ita & hic mors imperabit.

Quotnam rationibus pia uita instituitur?

Duabus. Communi & particulari. Communis quidem est, quatenus uniuersum hominum genus cuiuscunq; fuerint ordinis & dignitatis comprehendit, eaq; est iuxta decalogi uirtutes. Particularis uero est, quæ ad quosdam respicit, atq; singillatim officia personarum in officio esse exposcit. Itaq; uniuersalis institutionis uita ratio ex decalogo petenda est, ueluti in primo precepto, uerus dei timor, dilectio, reuerentia, in cuius bonitatem cordis nostri fiducia coniungenda est. Vanus hic sit nobis Cicero, qui deum magna tantum curare, & parua negligere memorie prodiderat, cum deus parem cum omnibus creaturis, siue in mundo sint magnæ, siue despicabiles (Nam non est $\omega\sigma\omicron\omega\pi\omicron\lambda\acute{\alpha}\pi\eta\epsilon$) rationem habeat. Quare pii à deo solo pendunt, illi soli fidunt, illum solum patris loco habent.

bent. Ita in secundo est piorum confessio, prædi-
 catio diuini nominis, glorificatio, inuocatio,
 cum gratiarum actione. Quicquid nomen id est
 sacrosanctam dei maiestatem eleuat, & minuit
 id tanquam aconitum uitandum est. Ita in tertio
 est rerum sacrarum studium aliquanto attentius,
 est diuinorum beneficiorum commemoratio, est
 scilicet precationis assiduitas, Etiam si Christia-
 nis sit propter resurrectionis Christi recorda-
 tionem octauus dies sacer, & Iudæis septimus,
 tamen est nobis libertas quædam. Obseruatur
 itaque, ut sit publici conuentus potissimum pro-
 pter doctrinam euangelij, & sacramentorum
 administrationem in ecclesia, certus, omnibusque
 notus dies. Ciuitas quoque exigit, ut seruis &
 iumentis relaxatio quædam permittatur, alioqui
 Christianis quilibet dies sabbatum est. Quare
 talis dies non per aleam, non per luxum, non per
 ebrietatem, non per choreas à pijs transigendus
 est. His & alijs ludibrijs sabbati maximus est
 abusus. Ita in quarto est honor parentum, & eo-
 rum quos parentum loco habemus. Hi enim alieni
 di sunt pro loco & tempore, & omni beneficio-
 rum genere afficiendi. Ita in quinto est cædes
 uitanda, non tantum quæ sit sanguine, sed & ea
 quæ vel signo, vel uerbo, quoties ijsdem proximi-

SEPTIMA PARS

mus offenditur. Hinc absunt conuiciatores, ob-
tretratores, calumniatores, osores, inuidi, Nam
horum lingua teli uice esse non debet. Ita in se-
xto non sunt adulteri, non stupratores. Damna-
tur hic & stuprum simplex, & omnis uaga libi-
do, contra mundicies tam interna, quam exte-
na requiritur. Ita in septimo cauetur, ut quisq;
opus suum faciat, quo sese, & Christiano pre-
sertim nomini addictos aleret, & nihil aliunde
expilaret. Furtum autem facit, qui non tantum
rem alienam sublegit, sed & qui ui, fraude, iuris
prætextu rem alterius sibi uendicare & usurpa-
re audet, Sæpe tamen fur à fure in crucem
agitur. Ita in octauo, quisq; sit ueritatis tenax,
& mendacij osor, cunctaq; negotia sincere,
candidè, & absq; fuco expediantur. Ita in nono
& decimo præceptis cordis nostri puriores
exiguntur affectus, ut sit eiusdem sanctimonia.
Est enim uis agnitæ concupiscentiæ retundenda,
Etiam si illinc uenialia, quæ antea more schola-
stico sic app. llauimus, peccata suppullulent, ti-
men non sunt extenuanda, sed summa contem-
tione animi contra eadem nobis renatis de-
tandum est, ut liceat nobis cum Paulo dicere,
Gratia sit deo, qui dedit nobis uictoriam per Je-
sum Christum, hoc est, beneficio Christi propi-
tatoris

ciatoris aut uincere aut certè refrenare istius-
modi morbos nobis integrum erit, alioqui in
certamine cum eodem exclamabimus, Infelix
ego homo, quis me liberabit de corpore &c.

Quomodo & cur lex adim- pletur, cum sit abrogata?

Abrogata sanè est, non ut ne fiat, sed ut ne
damnet. Nam abrogatio est maledictionis in le-
ge per Christum satisfactorem abolitio. Sunt. n.
Christiani à iure legis conscientiam nostram
accusantis & damnantis liberati, ad Galat. 3.
Christus nos redemit à maledictione legis, dum
pro nobis factus est maledictum, ad Roman. 8.
Nulla nunc condemnatio est ijs, qui sunt in Je-
su Christo. Duæ enim sunt causse, cur lex abro-
gata sit, una promissio dei, ut est Hieremiæ 31.
Feriam domui Israel fœdus nouum, non secun-
dum pactum, quod cum patribus nostris pepigi.
Altera est infirmitas nostra, quæ abrogandæ le-
gi occasionem præbuit. Id uerò ex Act. 15. ca.
liquet, quod nec patres nostri nec nos portare
potuimus &c. Dicat quis, si legi implendæ im-
pares sumus, cur nobis eandem deus obrudit?
Impletur quidem duplici modo, priori quidem,
cum per gratiæ imputationem et per Christum sal-

S E P T I M A P A R S

uatorem unicum legi pro nobis subinde labo-
scentibus satisfit. Nam propter Christum pec-
catis nostris deus misericors ignoscit, ut impu-
tatione coram deo iusti, beati, & salui simus.
Posteriori autem modo per nostram obedi-
tiam utiq; non ignauam, etsi infirmam adimple-
tur, utiq; hæc impletio & operatio est spiritus
sancti in nobis uirtus, sicut ad Rom. 8. ad Gal. 5.
manifestè docetur. Magnopere quoq; conducit,
propriam infirmitatem nosse. Hæc enim ratione
φιλαυτία eximitur, mentes hominum pertra-
resunt, ut ad Christum uictimam totius mundi
recurrant. Deinde commonefacit ne quis, cum
non sit iusta & absoluta obedientia animam de-
spiciat. Nouit enim sua opera qualiacunq;
propter Christum deo non displicere, sed ad pa-
tris atq; omnipotentissimi atq; beneficentissimi
misericordiam subinde propter Christum aduo-
catum pœnitens refugit.

Qualis nam est altera piæ
uitæ instituendæ iuxta per-
sonarum officia ratio?

Hæc est, cum singulis personis sua & institutio
& functio designatur, Sic enim fit ut sum-
maque faciat officium, deo tanquam primo au-
thori

thori gratum, Et sicut Ethnicis id bonum, & e
 republica utile uisum est, si suam quisq; sp
 r-
 tham, quam nactus est, adornaret. Quanto uti-
 lius cetui Christiano erit, si singuli in sua uo-
 catione, hoc est sorte, tanquam in statione mu-
 nera sua diuinitus delegata subirent.

Quotnam sunt officiorum in personis genera?

Tot sunt, quot capita ciuitatis bene consti-
 tuerentur precipua. Est quidem ecclesia
 propter religionis tractationem suscipiendam,
 Est politia propter cum societatis humanæ, tum
 Christianæ pietatis tutelam & conseruationem,
 Est deniq; œconomia tanquam piorum duorum
 caput seminarium, & priuata schola, eaq; fa-
 miliaris. Caterum sicut in ecclesia personæ
 sunt, episcopi, diaconi, & auditores, ita in ciui-
 litate sunt magistratus, & subditi, ita in domo
 aut ex coniugio, sunt mariti & uxores, aut ex
 fratre coniugij, sunt parentes & liberi, aut ex
 possessione sunt domini & serui, aut ex ætate
 utriusq; sexus sunt senes & adolescentuli, sunt
 anus & puellæ. Atq; si cuiusmodi ordines officio
 suo egressi non fuerint, sed si singuli summa di-
 ligentia, sicut decet & oportet, id ipsum expe-

N 2 dicunt,

SEPTIMA PARS

dierint, & consecrunt, dici nequit, quàm cum illa hominum negocia uel altissima pace florent, et sancta persisterent. Sunt igitur uniuersa personarum officia quindecim, quorum singulis sua prouincia iuxta sacræ scripturæ institutionem obeunda est.

Quænam est episcopi & institutio & functio?

Episcopus Latinis est inspector & curator, ἐπισκοπεῖν enim est inspicere, tractationem suscipere, curam agere. Nomen sanè officij est, non dignitatis, & sæpe uocabulum militare. Quare hinc dictum est ducem exercitus ἐπισκοπεῖν, id est dispicere, ne quid sui uexilli militibus quicquam desit. Vnde & Homerus Hectorē ἐπίσκοπον appellauit, cui & alibi est explorator. Athenis quoq; episcopi erant, & alio mittebantur, ut à singulis subditis uitæ & rerum gestarum rationem exposcerent. Prudentissimi sanè homines otium ceu uitiorum omnium matrem permittere nolebant. Quare in otiosis magnopere animaduertebant, dum rogabant unde nam sibi uictum & amictum queritarent, si ad rogatum non ritè responderant, sed facinorosi atq; conuicti plectebantur atq; ablegabantur.

tur. Tales autem per Solonem ab Aegyptijs Athenienses accepisse non dubito. Erat enim lex Nabalbeis, sicut & Amasis regis, ut rerum suarum coctores, post censuram, & iudicium episcopi, atque etiam morte afficiebantur. Hinc illis fuisse videntur episcopi, qui fuerant Romanis censores, & Laconibus ἀγροῦ. Itaque episcopi nomen in ecclesiastica censura mansit, ut is à suis auditoribus non minus doctrinæ, quam vitæ modum efflagitarent, atque ut esset aut inspector, aut iuxta Hieronymi verbum superintendens. Neque uerò, ut idem Hieronymus ait, olim gradus presbyterorum & episcoporum initio distincti fuerunt. Nam omnes ecclesiæ ministri, quibus docendi euangelij et administrandorum sacramentorum munus incumberebat, episcopi nominabantur. Quare iidem sunt à pastione euangelica pastores, sicut reges apud Homerum ποιμένες λαῶν, & cum tradant & exhibeant tanquam mysteriorum dei dispensatores ecclesijs suum demensum parochi & hodie nominantur. Etsi prima fronte presbyteri ab ætate (Nam qui ætate, doctrinæ, & consilij felici ecclesiæ statum iuvare poterant, præcipuè ad hoc munus deligebantur) & contra episcopi ab inspicendo

SEPTIMA PARS

Et speculando dicti sint, tamen utrinque est mi-
 nisterij ecclesiastici notatio, quod in dispensa-
 tione et administratione uerbi et sacramento-
 rum Christi consistit. Quare in Ephesina eccle-
 sia et Philippensium plures erant episcopi, Hi
 quoque ab Apostolis non officio, quod ex aequo
 utrisque commune est, separabantur, sed sede et
 loco. Apostolis enim erat incerta ut quibus mu-
 nus ad docendum uniuersam creaturam delega-
 tum erat. Sed episcopi certo loco constituti idem
 munus subeunt, non tantum urbano, sed etiam in
 uicis et pagis. Itaque olim et Hieronymus
 ceuicani episcopi nominati sunt, Verum mini-
 strorum ecclesiae, quorum nomine episcopos,
 presbyteros, parochos, pastores tam uicos
 quam urbanos capimus, electio, uocatio, et or-
 dinatio seu inauguratio olim nullas habebat ce-
 remonias, excepta una manuum impositione.
 Itaque nusquam tonsurae, unctionis, et aliarum id
 genus nugarum fit mentio. Itaque Acto. 1. Primum
 uiros pios et doctos in conspectu ecclesiae con-
 stituunt. Deinde dominum inuocant. Postremo
 sors à domino temperata in Iudae locum sur-
 gandum Matthiam designauit. Item Acto. 13. in-
 iurant, orant, manus imponunt, et ad predica-
 tionem ablegant. Item Acto. 14. Lucas et Bar-
 naba

nabas cum suffragijs creauerunt per singulas
 ecclesias presbyteros, precati sunt cum ieiunijs,
 commendauerunt eos domino, in quem credide-
 runt. Neq; hodie *Χεγοτορία* improbanda est,
 si eius usus geminus obseruatus fuerit. Nam si-
 cut Hebraei, cum quicquid deo benedictū et con-
 secratū uolebant, manus imponebant, & eodem
 ritu apud Iudeos omnes oblationes celebraban-
 tur. Ita Apostoli per manuum impositionem
 presbyterum hunc deo offerebant & conse-
 crabant. imponebant autem ijs, quibus à deo
 spiritum sanctum precabantur, ut iidem sic or-
 dinati & gratiam spiritus sancti distribuerent,
 & se non ex seipsis, sed è cœlestibus tantam rem
 administrare scirent. Itaq; hoc gestu erat com-
 municationis auxilij mutui, & commissionis,
 doniq; spiritus sancti signum & symbolum.
 Eligebantur autem olim ecclesie iudicio, non
 miratorum quorundam pontificum. Qua de re
 Ciprianum audiendum esse iudico, Ipsa, inquit,
 plebs maximè potestatem habet, uel eligendi di-
 gnos sacerdotes, uel indignos recusandi. Quod
 & ipsam uidemus de diuina authoritate descen-
 dere, ut sacerdos plebe presente sub omnium
 oculis deligatur, & dignus atq; idoneus publi-
 co iudicio ac testimonio comprobetur. Idem

SEPTIMA PARS

paulò post, Coram omni synagoga iubet deus
 constitui sacerdotem, id est, instituit & ostendit
 ordinationes sacerdotales, non nisi sub populi
 assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe
 presente, uel deligantur malorum crimina,
 uel bonorum merita prædicentur, & sit ordinatio
 iusta & legitima, quæ omnium suffragio &
 iudicio fuerit examinata. Hinc intelligi potest
 ritus ordinandorum episcoporum à Lampridio
 in uita Alexandri Seueri descriptus. Solebant
 enim nomen ministri ecclesiæ alicui præficiendi
 publicè proponere, si fortè in eo esset culpabile,
 quod ab officio indignum repelleret. Non alio
 modo Augustinus Eradium successorum suum
 designauit. Postea eligendi ministri prouincia
 ad proceres ecclesiasticos ad tempus translata
 sic est, ut è uicinia unus aut duo episcopi
 & uitæ sanctitate, & doctrinæ sinceritate præ
 alijs spectabiles in ipsam deliberationem
 conuocarentur. Sed ea consuetudo hodie antiquata,
 aut certè corrupta est, & per cornutos
 præsules ad sunt iura collationum, præsentationum,
 & alia id genus tyrannica dominia surrogata
 sunt, Merito igitur collationum restitutio talis
 fieret, ut seniores magistratus iussu conuocati
 consulerentur, quibus nota est episcopi functio,
 & quæ

quibus certum esset de ingenijs ordinando-
 rum ministrorum, de eruditione & moribus iudi-
 cum. Proinde & illa sacrificuli cuiusdam accla-
 matio & approbatio hodie, sed admodum teme-
 re fiti solet, quæ olim fuerat totius ecclesiæ,
 nempe ministrum ordinandum esse et dignum et
 iustum. Dignus quidem est propter eruditionem
 quamvis esse debet, tum ut διδασκαλός, id
 est aptus ad docendum esset, tum ut aduersarios
 pietatis Christianæ convincere & redarguere
 posset. Quare tenax erit fidelis sermonis, & sa-
 ne doctrinæ, ne aut insidijs aut minis, aut affli-
 ctione, aut alijs rationibus se abduci sinat. Iustus
 vero est, propter uitæ honestatem, cum sit irre-
 prehensibilis, ne quando propter ullum flagitiũ
 inuocaretur, cum sit maritus, ut fornicatio-
 nem vitaret, cum sit sobrius et uigilans, ut ebrie-
 tatem & socordiam fugeret: cum sit sapiens, ut
 stultitiæ et temeritatis nota illi inureretur:
 cum sit moderatus tam gestu quàm habitu, ut le-
 uitatem & scurrilitatem detestari uideretur: &
 cum sit hospitālis, ut exulantes præcipuè Chri-
 stianos aleret & foueret: cum non sit uinosus,
 ne inter luronos pocula exiccaret: cum non
 uerbero, uel lingua uel manu, ut calumnias &
 peroniam crudelitatem subterfugeret: cum

S E P T I M A P A R S

non sit turpis lucri studiosus, ut fraudem & dolum in contractibus abominaretur: cum sit equus, ut & turbas non daret, sed multum de suo iure remitteret: cum non sit rixosus, ut omnem peritiam & conflictationem formidaret: cum non sit auarus, ut faciundæ pecuniæ nimium studium execraretur, Et sic per alias uirtutes episcoporum pergendum est more, & descriptione Pauli, quibus episcopus & ecclesiæ minister, ceu gregis istius τύπος ornatus esse debet. Talē sanē episcopum pro dignitate laudare nemo satis commodē potest, præsertim nostra memoria, qua nobis Flamines, Lupercales, Salij, & nescio qui non prodigiosi monachi obtruduntur sacrae scripturae deprauatores, quorum plerique omnes, sunt ἀνομιώτοι & ἁπονόμιτοι iuxta Petrum, id est, qui alienæ prouinciæ & administrationi non ritè uocati, & electi sese ingerunt, qui in causa sunt, cur officia ecclesiastica ita conturbentur.

Q u a l i s n a m e s t d i a c o n o r u m i n s t i t u t i o & f u n c t i o :

Institutio & functio est diaconorum, præsertim eorum, qui æuarij ecclesiastici in scholarum & ministrorum ecclesiæ stipendia, in pauperum

perum dimictum praesides sunt, quorum occasio
fuit hac, Graeci obmurmurabant pauperes suos,
& viduas negligi, quibus apostoli excusantes se
utrisq; muneri non esse pares. itaq; à multitudine,
ut viros probatos septem, quibus id negocij
demandaretur, eligerent, & hinc διακονοι
ministri sunt, sed pauperum, quorum institutio-
nem Lucas subdit. Quos elegerant, inquit, con-
stituerunt in conspectu angelorum, & orantes
imposuerunt illis manus. Fuerunt & diaconi,
Theologiae Christianae studio penitus addicti
centuriones, & tempore Hieronymi κληρονομοι,
id est sors. Nam ex horum sorte & classe erant
κληρονομοι, id est, sorte eligendi eiusdem epi-
scopatus competitors. Sicut diuus Matthias
erat κληρονομος sorte apostolorum electus, &
creatus apostolus. Vtriq; uero diaconi sunt pu-
dici, non bilingues, non uindolenti, non lucrum
turpescentes, sed bene in fide instituti, unius
uxoris uiri, liberorum suorum & rei familiaris
seduli, & fideles gubernatores. Vocabulum ta-
men διακονιας fusius & suo loco patet.

Quænam est auditorum
ecclesiae functio?

Decet hos & obseruantia, & liberalitas
iuxta

SEPTIMA PARS

iuxta cum gratitudine. Observantia quidem est, qua praesides & pios doctores summo honore, tanquam eos, per quorum ora Deus loquitur, non gravatè prosequimur. Hi enim iuxta Paulum duplici honore digni sunt, qui in docendo suum officium expediunt. Multaq; iisdem uel à Paulo numerata privilegia concessa sunt. Liberalitas uerò hic est, qua ministris ecclesiae uictum & amictum ex nostro procuramus, sicut et ipsa gratitudo exigit, tum propter munus docendi δ' ἐργασίας, tum propter curam & custodiam nostri, ne prauitate doctrinae per imposteriores seducamur. Si æquum est, ut prophanarum artium magistris præmium Nimerude, quod est, δ' δ' ἰσχυρὸν numeretur, quanto æquius est, ubi sacra prophanis rependuntur. Quare stipendium iisdem meritò idq; satis liberale debetur, quos hospitales, & liberales præcipue esse decet. Nonne qui plantat uineam, & de eius fructu edit? Nonne qui gregem pascit, & de lacte gregis edit? Si olim bobus, qui & ipsi deo curæ sunt, triturantibus os non obligabatur, Quanto rectius carnalia ijs qui spiritus seminarunt, demetere licebit? Notum est, ut semper in ecclesia Christi hi qui in sacris operati sunt, ex sacrificio uixerant, ut qui sacrario

astiterunt,

affuerunt, una cum sacrario partem acceperant. Sic enim Dominus ordinauit, ut qui euangelium adnunciant, ex euangelio uiuant. Nam et Iesus opes ex fidelium manibus collectas, quibus iuxta cum suorum discipulorum collegio uiueret uitam, possedit. Sic enim Lucas memoriam prodidit Iesus faciebat iter per singulas ciuitates & castella, predicans, & adnuncians regnum dei, & duodecim cum illo, simulque mulieres aliquae, quae ministrabant eis de facultatibus suis. Neque uero ista beneficentia quis se mendicum esse indicaret, ut collata sibi non esse sua putaret. Hec enim non est mendicitas, sed potestas. Sicut et Paulus ad Corinth. An non, inquit, habemus potestatem edendi & bibendi? Quis militat suis stipendijs unquam? Neque ab huius sententia Augustinus recessit, qui in libro de opere monacho cum ex euangelio uiuere, non mendicitatem, sed potestatem esse contendit. Hic inuidi aduersarij obijciunt Christi uerbum: Gratis accepistis, gratis date. Quae sententia si non contorta fuerit, ad dona sanationis gratis conferenda duntaxat praecipue refertur. Rursus ogganniunt, Christus discipulos uacuos quippe sine are, sine tunica, sine calceamentis, sine uirga, sine pera, imo eos aurum & argentum eosdem possidere noluit.

SEPTIMA PARS

noluit. Hoc sanè dictum magis urget, ut de uictu nulla eos tangat sollicitudo. Nam illis auditores, quæ est eorum gratitudo & prudentia abunde quæ necessaria sunt, prospicient. Itaque cupit, ut non sint auari, non sint de uictu anxij: & rationem Christus subdit, Nam dignus, inquit, est operarius mercede sua. Quare & apud Lucam discipulos rogat. Quando, inquit, ablegavi uos sine sacculo, & pera, & calceamentis, num quid defuit uobis? Responderunt nihil. Quod uero ex Matthæo illud, Ne possideatis, afferunt, Fallitur plurimum. Siquidem nihil possidere est idem apud Marcum & Lucam, nihil in uiam tollere. Neque admodum ullum Pauli factum mouebit, qui sibi manibus uictum quæritabat, quod etsi non sit indecorum, si propter indefatigabile studium commodè fieri posset, tamen idem apostolus suum ius in stipendij numeratione retinuit, uelut cum apud Corinthios laborauerat, & ab iisdem nihil receperat, sed mox alibi: Aliàs inquit, depredatus sum ecclesias, accepto ab illis stipendio, quo uobis inseruirem. Et cum apud uos (Corinthijs loquitur) essem & egèrem, non fui onerosus cuiquam. Nam quod mihi deerat, suppleuerant fratres, qui uenerant ex Macedonia. Item ad Thessa. Non inordinate, inquit, gesimus

nos inter nos, neq; gratis panem accepimus à quoquam *Gre.* Laudandus igitur Constantinus imperator, dum res ecclesiarum disposuit, unicuique civitati prospexit, ut clerus sufficientia emolumenta perciperet, & idipsum lege confirmavit. Contra detestandus est et Iulianus à Deo, qui clericis omnia privilegia, honores & consuetudines subtraxit, leges positas pro eis soluit, & virginibus atq; viduis quæ in tanta penuria inter clericos alebantur, in publicum colatæ bonæ exegit, ornamenta sacra, pecunias, templis à Constantino & Constantio fundata destruxit, scholas extirpavit. Quare populus Christianus non parum sub id tempus vexatus est. Huius loci sunt regum donationes, principum & nobilium foundationes, decimæ & alia idgeni donaria, ut ministerium ecclesiæ prodigne conservaretur, ut scholæ piæ iuxta cum bibliothecis amplioribus instaurarentur. Hodi autem impij Flamines sese principes faciunt, et cuncta bona ecclesiæ concoquunt, etiã si fidelibus & prudentibus ministris fame percundum esset.

POLITICA.

Damagistratus officium.

Hic

S E P T I M A P A R S

Hic sit & pius & bellicosus. Pius quidem, ut negotium ecclesiæ Christianæ à deo iniunctum & datum, diligenter conficiat, & si quid deprivata doctrinæ immistum fuerit, sedulo Christianorum episcoporum iudicio tollat. Bellicosus uerò, cum suos defendit, ut in pace sine iniuria uiuant, ut sit εὐνομία, id est, iusta legum consuetudo, quia fontes & flagitiosi puniuntur, & innocentes honorantur. Is enim uerus est gladij usus, quem & Alexander magnus nouisse uidetur, qui cum Homeri poesin gemmato scrinio, quod à Dario acceperat, condiderat, semper in ore habuit uersum Homeri, non tantum Agamemnoni conuenientem, sed etiam sibi ipsi.

Ἀμφότερον βασιλεὺς ἄγαθός, καὶ πῶς αὐχμῆτις. Hoc est, pius sit magistratus & bellicosus. Sic enim erit dei minister in bonum. Quare ueteres principem τῶν θεῶν πεπρωμένον καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐμὸν αἰνέσασθαι appellare soliti sunt, uidelicet, ut curam & religionis purioris, & societatis ciuilis habeat. Itaque & in sacris literis dii saluantur, præsertim cum diuinitas idque delegatum faciunt. Nominantur & patres, cum suos subditos non minus adament, atque parentes suos liberos. student enim reges unice, ut in pace cursus euangelij non impediatur,

tur, & ita olim εἰρηνικοὶ, εἰρηνοποιοὶ, εἰρη-
 νοφιλάες vocabantur. Gladio sanè utuntur,
 non more tyrannico, sed paterno, non ut quali-
 bet de caussa bellum inferant, sed ut suos defen-
 dent, omnemq; impetum & tuum arceat. Nota est
 Traiani vox, quæ dextrè intellecta, non parum
 magistratum officij sui commonefaciet. Ipse
 enim tradens magistro equitum gladium, dixit,
 Si mihi imperabo pro me utaris, sin iniusta, con-
 trame utaris. Hæc afferenda sunt exempla pio-
 rum regum, quibus sacrosancta biblia passim re-
 ferta sunt, & in his subinde hæc duo officia re-
 peiuntur, & quasi in tabula depinguntur, ueluti
 Davidis, Solomonis, Iosaphat, Ezechiae, Iosiae,
 Constantinorum, Theodosiorum. Quare Esaie
 49. scriptum est: Et erunt reges nutricij tui.
 Ita magistratus est potestas à deo ordinata, cer-
 tis legibus subditos regendi, et consceleratos pu-
 niendi propter societatis hominum tranquillita-
 tem. Hic enim improbitatem coercet, honesta-
 tem & puram religionem ornat, rectè facta pro-
 bat, gladio, id est pœna corporali punit. Itaque
 vindicta illi concessa & præcepta est, cum sit pu-
 blica. Deus enim gladiū & ordinationem etiam
 gentilium magistratum approbat, Porro hoc
 loci queritur, Liceat ne magistratui hæreticos

○ exurere?

SEPTIMA PARS

exurere? Respondendum est, si non latrocina-
tur, si non furantur, si nemini uim inferant, sed in
externis rebus pacatissime suum officiū faciunt,
non sunt trucidandi. Hi enim supplicio post
hanc uitam destinati sunt. Quare Christus suis
discipulis praecepit, ne zizania eradicarent, sed
usq; ad tempus messis eadem excreescere sineret.
Item, Linum fumigans non est extinguendum.
Paulus ad Titum, Hæreticum, inquit hominem
post unam atq; alteram correptionem deuota.
Verum si factiosus fuerit, & aliquot motus in
republica excitauerit, tunc iure à magistratu
castigandus & puniendus gladij potestate esset.

Redde & subditorum functionem.

Sunt quibus displicet principibus prouinciam
procuradæ religionis iniunctā esse, Ignorant hi
ut sit primæ & secundæ tabulæ custos, quatenus
externa scelera prohibeat, fontes puniat, & bo-
na exempla proponat. Quare in altero Psalmo
magistratus officij sui admonetur. Et nūc reges
intelligite & erudimini qui iudicatis terram.
Item Psal. 33. Aperite principes portas uestras,
& eleuamini portæ mundi (hoc est, uos reges &
imperia per translationem) ut introeat rex glo-
ria.

vic. Item Psal. 101. Dum conueniunt reges & populi, seruiant domino. Item Psal. 148. Reges terræ, & omnes populi laudant nomen domini. Eisaie 49. Et erunt reges nutritores tui, et regine nutrices. Quid multis? multo plura & testimonia, & exempla passim inueniuntur.

Da subditorum officia.

Quatuor sunt præcipua, quorum primum est obedientia, quæ est licita diuinitus ordinata, & confirmata propter necessitatem & utilitatem. Nam rebelles, factiosi & seditiosi, non tantum magistratui resistunt legitimo, sed & ordinationi diuinæ, quæ & leges, & constitutiones complectitur. Hæ enim nullæ sunt nisi magistratus, qui est lex loquens direxerit. Quare probe conuenit hic Senarius:

ἰχθὺς ὁ νόμος ἢ ἄρχοντα ἔχει.

Quid si nonnihil præcipret puræ religioni contrarium obediendum ne est? Nam tragici sententia non est approbanda, qua obedientiam exigunt, etiam si magistratus impia mandauerit, cuius hi sunt uersus:

ἀλλ' ὅρ' ὁ νόμος σάσσει, τοῖς δὲ θεῖς καὶ κλέρα
καὶ σμικρὰ, καὶ δίκαια, ἢ τ' ἐναντία.

Nisi quis ὑπερβολῇ quadam à poëta sum-

SEPTIMA PARS

mam morigerationem notatam esse statueret.
Est. n. hic regula tenenda tum à Christo tradita,
cum phariseis de censu percunctantibus respon-
derat, Deo quæ dei sunt. Cæsari quæ sunt cæsaris
danda esse, tum alijs uerbis in Actis repetita,
Oportet deo magis obedire, quàm hominibus,
Sic Ioseph in Aegypto potius deo morem gessit,
quàm regi. Sic Daniel in lacum leonum conijci
maluit, quàm ut impio edicto Persico pareret.
Sic Phrygiæ præfectus Adactus contra Diocle-
tiani sententiam omnem superstitionem sustulit,
et Christi doctrinam diligenter excoluit. Sic
nobilis uir in urbe Nicomedeæ in populi conspe-
ctu eiusdem imperatoris literas religionem
Christianam diffamantes concerpfit. Sic Valen-
tinianus, adhuc tribunus militum, nondum impe-
rator creatus, sacrificulo aquam lustralem in-
aspergenti etiam inspectante Iuliano imperatore,
alāpam iniecit. Sic Ionathas Dauidem uel inui-
to patre et rege, defendit. Sic Abdias sacerdo-
tes accepit, quos Iesabel interfectos cupit. Ne
multa, in rebus pietatis Christianæ non relucan-
tibus, summa diligentia principibus mos geren-
dus est. Conducit quoq; talis obedientia propter
multas promissiones, sicut inobedientiam pœnæ
horribiles sequuntur. Est enim suæ ordinatio-

nic. iiii.

nis iudex & conseruator. Quare qui magistra-
ui resistunt, iudicium sibi acquirunt, sicut Co-
re, Dathan, Amelech, & Absoloni accidit. Alte-
rum est officium eorundē, ut principem timeant,
ne edicta & constitutiones eius, aut negligant,
aut paruifaciant. Timendus autem est, quatenus
conscientias nostras impijs mandatis non ob-
stringat, aliās dictum Christi huc quadrabit, No-
lite timere hos, qui corpus occidunt &c. Nam
priuatis hominibus magistratui resistere non li-
cet, imò constanti cōfessione fidem suam testari,
& se promissionibus dei contra uim iniustam
consolari oportet. Itaq; Solomon Time, inquit,
deum fili mi, ac regem, & seditiosis te non ad-
iungas, quia subito peribunt. Quid si iniuria
tibi ab eodem illata esset, utiq; uindicta tibi est
prohibita, etiamsi per summos ordines tanta li-
centia istius tyranni refrenari posset, tamen tibi
misitandum est, & iudicium deo committendū
est. Is enim suo tempore tyrannos punire nouit,
& regna sicut constituit, ita et transfert, quem-
admodum in omnibus monarchijs multa exem-
pla & mutati imperij, & tyrannidos punite
proposita sunt. Tertium est honor, qui tantus
esse debet, non solum, ut quis caput aperiat, &
gentili quadam consuetudine manus deosculat-

SEPTIMA PARS

tur, sed etiam ut deum pro illius incolumitate gubernatione, & administratione secundare precetur, atque in ea ordinatione dei bonitas sapientia & clementia in homines perspiciatur. Quotusquisq; igitur est, qui suum magistratum nō summo honore prosequeretur? Nam dei gratia per pios principes uera religio, leges, iudicia, & pax conseruatur. Pro illo igitur orandum est 1. Timo. 2. Hic damnandi sunt palpones aulici, qui cuncta ad principum sententiam & nutum tum dicunt, tum faciunt. Vltimum est in pensione uectigalium & tributorum, quorum appellatione canonem cum indictione breuiter ordinarias & extraordinarias collationes propter communem defensionem uel in periculoso tempore superindictiones capimus, quae ferenda sunt, si probabilis ratio adducta fuerit, & iusta. Nam res subditorum & magistrorum sunt distinctae, & hic diuinae legi, quae dolum, imposturam & furtum prohibet, subiectus est. Prudenter igitur Romae Tiberius à subditis tantum uelut exigendum esse suasisit.

OECONOMIA EX CONIUGIO.

Explica maritorum in uxoris
res officium.

Est ipsa dilectio uxoris, quæ etsi adhuc com-
muni sit, tamē sua quædam opera habet cuiusmo-
di sunt, fouere, nutrire, tutari, et defendere, atq;
si necessitas postulat, pro ea mori. Quæ cuncta
ex consuetudine orationis commodè colligun-
tur. Sit igitur ea uiri dilectio, non tantum ex-
terna, quæ gesticulationibus nonnullis, & sæpe
scurrilib. significatur, sed & quæ fit corde con-
sentiente. Primum exemplum Christi cœu in spi-
rituali connubio nobis maritis proponitur, qui
sic ecclesiam suam dilexit, ut pro eius salute
eius perpetua comparanda mori uel in cruce
iuxta prophetarum uaticinia non sit reueritus,
ut sibi esset gloriosa, quippe sancta, & irrepre-
hensibilis. Quare baptismo eadē sic abluitur, ut
nō sit neq; ruga, neq; macula conspicua. Ita mari-
tus cum rugosam uxore uideat, cum eandem mor-
bosam deprehendat, non protinus de separatio-
ne & repudio, sed de medela cogitabit, eaq; non
tyrannica. Sæpe tamen iuxta Solomonem rebel-
li, ac recalcitranti asino baculus paratur emen-
dationis tantum gratia. Mox utilitas dilectionis
quemlibet maritum moueat, Nam se diligit, qui
suam ipsius uxorem diligit. Ratio est, quoniam
sui partem diligit, Est enim caro uiri uxor ipsa,
& obiter ad matrimonium fit allusio. Siquidem

SEPTIMA PARS

deus per propagationem genus humanum conseruaturus, certo modo opus generationis ita ordinauit, ut masculum & foeminam ex illius latere & ossibus natam, indissolubili uinculo coniungeret, & in paradiso decreuit, ut duo essent in carnem unam, hoc est, indissolubiliter copulatam. Itaq; matrimoniū est legitima & perpetua maris et foeminae à deo ordinata, cum ad uitandā fornicationem, tum ad sobolis propagationem, coniunctio. Itaq; duorum instituitur coniugium, & omnes uagae libidines prohibentur. Iam si talis coniunctio coniugum sit diuina, quis nam sibi permetteret, ut eam nimirum indissolubilem sciungeret, ut iustam inter coniuges, dilectionem non promoueret & confirmaret? Deinde absurdum os uires uxorum suarum mitigaret. Quotus quisq; enim, qui uxorem tanquam aut sui partem, aut suam carnem odio haberet? Profecto nemo nisi mentis parum compos. Postea dignitas & precium uxoris ad dilectionem impelleret, cum prae illa & ipsi parentes etiam iuxta dei constitutionem, maxime si illud uinculum aut dissoluere, aut disturbare conarentur, posthabendi essent. Quis igitur suam uxoreulam non diligeret? Tum ipsa creatio urgeret eam dilectionem. Nam ex Adam costa Aëua progenerata est,

est, quod est præcipuum dilectionis symbolum, tum ex loco geniali cordi, tanq̃ eiusdem scaturigini admodum uicino, tum ex robore. Siquidem ut corporis, potissimum tamen pectoris cratis costarum, & durior & robustior pars est, ita uir uxoris robur censetur, nimirum, ut sic eandem diligat, quo eandem uel capitis periculo tutari non dubitaret. Postremo sicut in connubio spiritali, quod est inter Christum & ecclesiam, tanquam magnum mysterium, est summa dilectionis uirtus. Cur igitur nõ sit inter coniuges et æqua & candida dilectio? qualis inter Adamum & Euan, qualis inter Abrahamum & Saram fuit?

EX FRUCTU CONIUGII,

Explana liberorum functionem.

Est in obedientia, & honore parentum. Obedientia quidem, cum etiam ex animo, non tantum externo quodam gestu parentibus filij obsequuntur, & eorundem iussa diligenter exequuntur, si nihil contra dei mandatum præceptum fuerit, obsequendum est ijsdem in domino, quod est, aut candidè, abq; fūco & simulatione, que deo odiosissima est, aut iuxta Domini præ-

O 5 ceptum,

S E P T I M A P A R S

ceptum, Itaq; eiusdem ratio à decoro seu iusto
subditur. Nam sic Deus præcepit honorandos
esse parentes, tam corporales quàm spirituales,
sic ut supra in decalogo planum fecimus. Præ-
terea & ius naturæ exigit, quod est in ciconij
Ἰάντιπελαργῆρ. Urget & pietatis in paren-
tes gradus, Urget & gratitudo propter multa in
se beneficia: Urget & dignitas cum utilitate
coniuncta. Nam promissiones tam corporis,
quàm animæ adijciuntur. Siquidem honorantib.
parentes, tum benè erit, id est, omnium rerum in
uita successum deus fortunabit, tum longæus
erit. Sunt enim impij liberi ut plurimum breuior-
is uitæ. Malè enim Chaiuo, malè Absoloni, ma-
lè & alijs compluribus flagitiosis filijs cecidit.
Laudabilis est hic Senarius uel apud gentiles
scriptores.

ἰκανῶς βιώσας γρηθοσοκῶρ τῶς παῖδες.

ViuaX eris senes parentes confouens. Vnde
& Homerus μινυυ δαδ' ἰορ finxit, qui est &
μικρόσι &, qui nutricandi parentes officium
neglexit, Iliad. A. & 9.

οὐδὲ τοκεῦσι δρᾶται φίλοις ἀπέδωκε.
Aristoteli sanè sunt νόμοι πελαργικοί, leges
quibus liberi suos parentes, aut etate ingraue-
scente minus ualentes, aut per iniquam fortunam

amperrimos alere cogebantur, Vnde est
 illud à Platone magnopere collaudatum à cico-
 nie pietatis in parentes natura sumptum δ' αὐ-
 τῶν γὰρ γέγονε. Debentur enim illis præmianu-
 tricia, Græcis dicta, Πρεπτήρια ἢ Ἱοφῆα.
 Gentiles tamen legislatores alendos parentes
 esse affirmabant, si liberi sic instituti ἔ' edocti
 essent, ut per artem aliquam alere licuisset. Au-
 thor est ἔ' Vitruuius, Alexis ait, Athenienses
 ideo oportere laudari, quod omnium Græcorum
 leges capunt parentes ali à liberis, Athenien-
 sium non omnes, nisi eos, qui liberos artibus eru-
 diffent, quibus suffragatur ἔ' Plutarchus in So-
 lone, atq; ex his lex in XII. translata est, cuius
 in fragmentis exemplum etiamnum per iniu-
 riantem extat: FILIVS ARTE CA-
 RENS PATRIS INCVRIA EIDEM
 NECESSARIA VITAE, SVBSIDIA
 NE PRAESTATO. Sicut ἔ' Cicero lib. 2.
 de legibus eiusdem meminit.

Subde & parentum in libe-
 ros functionem.

Educationis opus parentibus imponitur,
 cuius tria hic numerantur officia, quorum pri-
 mum est equitas seu moderatio animi, Solent
 enim

S E P T I M A P A R S

enim ferè parentes, aut lenes, aut asperi, & im-
 mites. Quare hic nimia lenitas, & seueritas pa-
 rentum in educatione prohibetur, & atque si-
 cut nimia indulgentia filios corrumpit, ita seue-
 ritas animos discentium obtundit. Exemplo sunt
 in Terentio, Demea & Mitio. Vtrinque iustæ edu-
 cationis uera ratio desideratur. Nam ut Demea
 rusticus, durus, & morosus est in liberos, ita Mi-
 tio nimium mitis, lenis, & nihil non indulgens.
 Hic igitur ab adolescentibus alioqui à labore ad
 libidinem propensis & procliuiibus adamatur.
 Ille uerò cunctis odiosus erat. Itaque Paulus à pa-
 rentibus filios ad iracundiam prouocandos esse
 rennuit, Id. n. ἐστὶ μὴ παροργίζεσθαι ὡς ἔστιν
 ne per morositatē quandam & inclementiā paren-
 tes sua authoritate in illos abuterentur. Alterum
 officium est contra lenitatem τὸ ἀντιτετακέναι, quæ in-
 stitutionem tam sacram, quàm prophanam com-
 prehendit. Erudiendi autem sunt pueri in Cate-
 chesi Christiana, uel in prima ætate, deinde pri-
 marum artium dicendi elementa & mathemata,
 ut ad altiores disciplinas feliciter aspirarent,
 probè condiscant. Vltimum est τὸ ἐπιτιμᾶν, con-
 tra parentum morositatem, quæ est admonitio,
 sed amica, non aspera, non dura. Nam hic animis
 liberorum quæ necessaria & commoda sunt, ceu
angustis

ingulis uasculis instillantur, ne seuis dictis praetermeritum adobruantur, sed ut lubrici eorum mores oportunis & tempestiuis admonitionibus subinde corrigantur, Verum hic institutio sancta exigitur, cum uox Domini adijciatur, ut eadem sit Christiana, & Christianis discipulis digna, à qua quàm longe non tantum uulgus distent, res ipsa loquitur, sed & doctorum turba, cui gratiora sunt iura & medicamina, quibus corpus tantum alitur, & diuitiae accumulantur, quam Theologiae sacrosanctae, quo animae excolitur atque perpolitur, studiū. Huius loci est *ἡ ἀρχὴ τοῦ Πλουτάρχου* Plutarchi, Erasmi Roterodami & aliorum complurium.

EXPOSSESSIONE ET FAMILIA.

Afferto & seruorum officium.

Vnum est præcipuè, utpote obedientia, quæ modo debet fidelis esse & decora, cum timeant solliciti, cum nihil sinistri & mali cogitent, & nihil remurmurent, sed fideliter & simpliciter cum gaudio, & animo consentiente iussa herilia exequantur. Etiam si interdum domini sint morosi & prauis, tamen iisdem parendum esse Petrus iubet

S E P T I M A P A R S

iubet simplici animo, qui nihil grauatè facit, sed placidè in officio suo pergit. Modo sit candida non fucata, absq; fraude & malo dolo, quales ferè sunt ὁφθαλμοὶ δουλοί, qui dominis præsensentibus strennue laborāt, sed illis absentib. sunt ignauissimi. Modo sit ultronea cum deo præcipienti morem gerunt, non obmurmurantes, non malè heris suis precantes, sed absq; flagris & conuitijs, sua sponte iussa domini perficiunt. Ratio adiecta est nunc ab honesto. Nam dominus uestra seruitutis author, spectator, & remuneratore est, exemplo sit iacob Gen. 30. ioseph, et Pauli Onesimus. Nunc ab utili, Nam illis & candidè & ultro inservientibus, deus præmium suæ gratia remunerabit, præsertim si crediderit, & hic et in cælis suum præmium habebit, sin minus crediderit, præsentè uita secundiore fructur. De præmio autem seruorum nulla hic fit mentio, cum quæ seruorum erant, domini esse iudicabatur apud Romanos, Hebræos & quosdam Græcos.

Adsit & dominorum
officium.

Est minarum remissio, qua tyrannis, & seu-
num imperium in mancipia prohibetur, & re-
quiritur,

quid, ne serui suam seruitutem aut detesten-
tur ut profugi deserant, ut domini illis sint tum
epi, cum multum de suo iure remittunt, et nihil
sumo iure contra eosdem agant, tum boni &
benefici, quorum unicum studium est, ut seruis
tanquam in familia sua subditis benefaciant, &
benefactis illiciantur & obstringantur tum be-
necoli, cum seruorum commoditatibus studeant.
Ratio est à comminatione, Dominus enim est in-
spector tyrannidis et duri imperij, heros puniet,
seruos iudicabit. Confirmatio eius est, ut deus
eodem loco & discrimine tam heros quàm ser-
uos habeat, nihilq; prerogatiue propter perso-
nas apud deum sit.

EX ÆTATE IN V T R O. Q V E S E X V.

Quales nam essent senes?

Sint sobrij contra temulentiam. Est enim
senectuti familiare vitium bibacitas, Sint gra-
ues contra incontinentiam & impudentiā. De-
ceet enim illos νεανίζειν quod Oratio est iuue-
nari, id est, iuueniliter lasciuire, σεμνότης au-
tem est dignitas quædam, qua adolescentes ad
uerecundiam concitantur, & coguntur, Sint mo-
derati

SEPTIMA PARS

derati & modesti, tam gestu quàm sermone & habitu ad iuuenum libidinem refrenandam: Sint sani tum fide in deum, tum dilectione in proximum, & sicut ad prioris tabula præcepta fides, ita dilectio ad posteriores uirtutes refertur. Vtriusq; autem condimentum est patientia, qua afflicti deum inuocant, & alia pietatis opera exercent.

Quales nam essent adolescentuli?

Temperantes potissimum sint, Nam iuxta Platonem temperantia totam hominis mentem sanat. Quare eosdem uult esse & bene compositos, & rationi obtemperantes. Huc afferenda ex Ciceronis & aliorum Philosophorum scriptis iuxta ætatem personarum decora.

Quidnam deceat anus?

Decet, ut se sanctas atq; pias ipso habitu contestentur. Solent enim matronæ ætate præcæ lasciuus se colere, & aliquid in uestitu superstitiosum habere. Sit igitur habitus qui decoro & religioni congruit. Decet, ut non sint calum-

seniatrices. Est enim loquacitas morbus mulierum, quem senectus adauget dicax, garrula, et inmodica. Decet, ut sint abstemiae. Siquidem mulieres libule sunt, unde fit ut modestiae & grauitatis obliuio indecenter proteruiant. Decet ut adolescentulas ad honestam & pudicam uitam inuolent, tanquam Christianae scholae doctrices erigant.

Quot nam sunt decora adolescentularum?

Quinque: quorum uum est, ut amore coniugii, & pia liberorum educatione retineantur. Alterum est, ut sobriè & continenter domum suam gubernent & administrent. Tertium, ne in publico uagentur, et domestatim ultro citroque circueant. Quartum, ut sint purae, castae & temperantes. Vltimum est, ut modeste uirorum imperio subijciantur, nullumque ferociendi occasionem corripiant, qua parum morigeræ essent. Ratio est ne euangelica doctrina propter prauios uxorum mores apud maritos infideles, quales & sub id tempus erant nonnulli malè audiat. Nam non tantum eiusmodi mariti, sed & bona ecclesiae pars offenditur.

P

Quenam

SEPTIMA PARS

Quænam uiduarum sunt
officia.

Multa sunt. Oratio tamen, fides, spes, caritas, patientia & cognatæ uirtutes maximè illis competunt, Verum quænam uiduæ ex arario ecclesiastico alendæ sunt, Paulus ad Timotheum satis distinctè explicat.

FINIS.

CATECHISMI TABULA VI. ET VLTIMA
DE PIETATE VITAE VEL DE BONIS
OPERIBVS.

THESIS.

PIETAS vitæ, est nouæ vitæ iuxta Dei voluntatem, propter
fidei exercitium, & obedientiam, & propter Dei præceptum, & re-
rum temporalium atq; æternarum promissionem, institutio.

Ut salua sit Dei Opt. Max. proprietat.

Ut uenerando Diuinæ Maiestatis nomine

Fides cum spe non abutatur.

*Ut requies sabbathi diuinis meditationibus
et pijs exercitijs impendatur.*

Iuxta Dei pre-
cepta in quib. est

Innocētia aut
Charitas.

{ Vt sit pietas in parentes eorumq; uicarios.
Vt nulla sit occidionis nota.
Vt nemo adulterijs et stupris cōtaminetur.
Vt omnia sine fraude & sine dolo fiant.
Vt ueritas in proximi salutem astruatur.
Vt nulla nos alienæ rei uel mobilis uel im-
mobilis capiat affectatio.

Sobrius, Hospitalis.

Iustus propter
honestatē, cū si: Potius maritus q̄ scortator.

vigilans, &c.

{ Episco- pi ut sit } Dignus propter
eruditionem q̄a Docet constanter, fideliter,
prudenter.

Coniungit aduersarios ēre-
gōs' & aσκαλ' & vtaq;

σοφιστικα καλιστα

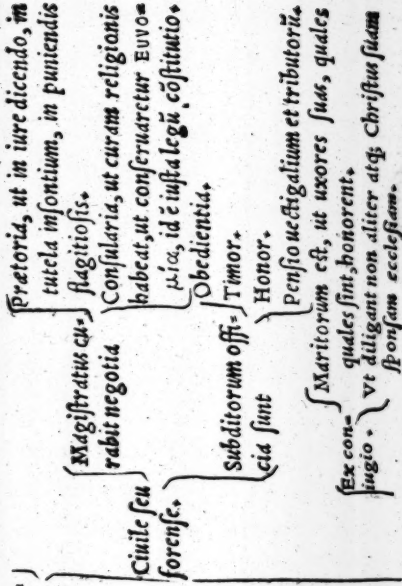
Sic fidelis & honestus
ecclesiastici presens.

(Ecclesiasticum.)
Diaconi generis
Prius. ut iustā pauperū rationē habeat.
Sit. & πνευματικός, hoc est, bonitatis
monitus, et spectatū pbitatis uir.
Poste. ut in sacra scriptura summā
rio. operam ponat. Hinc est se-
ges episcoporum.

Auditorum ut
tribuant epi-
scopis.
Viduum et amicum, id est, quae corpori
et familiae sunt necessaria.
Reuerentiam } Obedientia. Est enim hic
subqua sunt } potestas et ordinis ec-
clesiastica. (cid.)
Communia dilectionis offi-

VITA PIA
INSTITV
ITVR,

Parti-
culare

ut obediant marito sicut dominis. Valiant hinc γυναικες κοκέφαλοι, & γυναικες τῶν κυριων.

Uxorū

Ut casta sit earum conuersatio.
Ut ornatus earundem sit magis
internus quam externus.

Ut obediant parentibus tanquam dominis.

Utrorū
Ut eos omni honore prosequantur, cum propter uitae longitudinem, tum propter mandatum Dei.

Ex fructu coniugij

Parentum, ut pietas honeste suos educent, absit importuna uel lenitas uel seueritas.

Oeconomicus

Dominorum, quorum virtutes sunt
 æquitas, bonitas, benevolentia,
 & beneficentia in seruos.
 Ex possessio-
 ne et familia. Seruorū est Decora & fidelis,
 obedientia Exquisita.

Ex etate
in utroq;
sexu.

Deo genitū in cultu, incesu, ma-
tu, cultu sermone.

Animum Abstemiæ, non calumniatricæ,
ut sint Doctores honestatis & religi-

onis Christianæ.

*Adolescentulorum, uirorū suorum amā-
tes liberos uere edocentes, custodes
domos ὀικετοῦ. (tuò orēt, etc.)*

Viduarum, ut sperent in Deum, perpe-
(clesium.

Dilation proximi

Collationibus in pauperum, scholarum, & ministrorum ecc.
Magistratus sit in officio.

Vniuer

sale & Litanis aut iusta nobis sit ualetudo.

supplicatio. Bona & temporalia et aeterna nobis contingant
nobis, ut Puritas religionis Christianae conseruetur.

nibus, ut

EX PRIORI LI
BRO DE FORMANDO STV
DIO CA. III. IODOCI
VVILLICHII.

De sacrarum literarum
compendio.

ORRò si quis ordinem,
quo cùm in quibuslibet
rebus, tum in discendo ni
hil est præstantius, specta
rit, meritò à sacris literis, ut salutis
cœlestis comparandę modũ reteret,
initium faceret. Quis enim studio
rum usus esset, si uitæ immortalis nul
la haberetur ratio? adeoq; rectè in se
descenderet, si se ipsum, suam & dig
nitatem & indignitatem, aut natiuã,
aut aliunde acceptam melius cogno
sceret? Siquidẽ theologię Christianę
compendium in hominis & Dei tra
ctatione potissimum consistit. Est
enim homo aut integer aut deprava
tus, aut renouatus, seu redintegrat
us. Integer quidem est, cum uerè
sanctus.

SACRA. LITERARVM.

sanctus, iustus, uerax, Deum cogno-
scens, illum timens, & in eundem
confidens absq; omni labe fuerat, et
non tantum libertatem, sed etiam
facultatem faciundi, & exequendi
iussa Dei cum iusta obedientia ha-
buit. Quare propter has uirtutes ra-
lis homo ad imaginem Dei & simili-
tudinem factus est, et post mundum
conditum tanquam dominus re-
rum quarumlibet à Deo uno & tri-
no creatus, rationis capax, mente ar-
chetypum, nempe Deum ipsum quo-
dam modo referens. Deprauatus ue-
rò est, cum sua ipsius uoluntate am-
bitiosa, tum insidiatoris Satanæ im-
pulsione legem Dei fixam, & sanctā
fregit, & hac de causa condemnati-
onis perpetuæ notam subiit. Hinc
aut ueluti ex protoplasti, sed præua-
ricatoris semine, atq; propagatione
posteritas, imò totum humanum ge-
nus ita deprauatum est, ut ne bonum
quidem animo conciperet, tantum
abest

COMPENDIUM

abest ut suum opificem nosceret, diligeret, & suo honore coleret, adeo ut ex traduce hominis natura sic corrupta & labefactata sit, ut satana *mā* cipium uerè iudicatum sit. Atq; de illo actum fuisset, nisi deus Opt, Ma. sola sua misericordia adductus (qd enim boni uitata natura promeret?) propitiatorem homini ad extremum deprauato promississet, qui serpentis caput, quod est, Satana, in cuius seruitutē iste adiudicatus erat, uirtutem & robur contereret. Is autem est IESVS CHRISTVS Deus & homo propter redemptionis facultatem. Deus quidem est, cūm dei filius sine matre sit, cūm ex Spiritu sancto conceptus sit. Homo uerò est, diuinitate utiq; neq; explosa neq; confusa, cūm ex Maria uirgine natus sit, ut hominem indueret, id est, peccatum pro peccato iuxta prophetam fieret, cūm uariis suppliciis affectus sit, ut cruci chirographum nobis

SACRA. LITERARVM.

nobis infestum suffigeret, mortuus
 & pulcherrime est, ut nos ab æterna mor-
 tificatione & emanciparet. Descen-
 dit ad inferos, ut tyrannis inferorum
 refrenaretur, & pessundaretur. Tercio
 in die resurrexit, ut de morte uicta
 & subiugata triumpharet, suamque
 nobis iusticiam largiretur. Ascen-
 dens ad superos à dextris Dei sedet,
 tum ut æquali maiestate & honore
 iuxta cum Deo patre regno iam in-
 auguratus & unicus mediator nobis
 periclitantibus patrocinaretur, De-
 umque tanquam summus pontifex
 pro nobis interpellaret, tum ut dona
 sui Spiritus nobis in ecclesiæ & fra-
 trum nostrorum usum, & commo-
 ditatem impartiret. Huius enim au-
 xilio iam iusti propter Christum pro-
 nuntiant ecclesiæ Christianæ ceu cor-
 poris mystici membra sumus, quib.
 gratuito cuncta peccata condonata
 sunt, & sacramenta tanquam illius
 beneficii signacula & testimonia quæ
 certis

COMPENDIUM

certissima contra fidem uacillantem
 appensa sunt, ut in corporum nos-
 trorum rediuiuorum resurrectione
 circa extremum Christi iudicium
 uite coelestis participes essemus. Hac
 igitur ratione homo perditus, & co-
 demnatus renouatur, instauratur, &
 sic redintegratur, ut iam propter
 Christum reconciliatorem filius non
 irae, sed Dei sit, Christi frater, & co-
 haeres, atq; iuxta Dei uoluntatem uel
 in hac perpetua carnis & spiritus lu-
 cta, nostraq; infirmitate non affecta-
 ta, sed ingenita, & subinde propter
 corpus peccati in nobis habitans, ut
 Paulus loquitur, labascente, non ta-
 men dominante, per uirtutem Spi-
 ritus sancti obsequentissimus esset.
 Hoc sanè compendium sacrarum li-
 terarum, etsi nimis contractum sit, ta-
 men adolescentuli semper sibi ob-
 oculos ponent, ut inde prima nostrae
 religionis capita uel tenera aetate im-
 bibant, & postea tam lecta, quam au-
 dita

SACRA. LITERA.

diu eluti in suum nidum referant,
nihilq; aliud quaecunq; tandem fu-
erit, ab illo utiq; diuersum ag-
noscant, & recipiant, nisi
suae salutis iacturam
facturi essent.

F I N I S.

Francophordj ad Viadrum Iohann
Eichorn excudebat, Anno
M. D. LI.